

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ НАРОДОЗНАВСТВА

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

Костишин Роман Степанович

УДК 72.1:323.2:929 «Кохан»1898/1966

ДИСЕРТАЦІЯ

**ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ВОЛОДИМИРА КОХАНА (1898 – 1966)**

07.00.01 – історія України
Галузь науки: Історичні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук

Всі оригінали ідентичні

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради Д 35.222.01

кандидат історичних наук, доцент

В.М. Конопка

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Р.С. Костишин

Науковий керівник: Романюк Михайло Васильович, кандидат історичних наук

Львів – 2021

АНОТАЦІЯ

Костишин Р.С. Громадсько-політична діяльність Володимира Кохана (1898 – 1966).

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

У дисертаційному дослідженні проаналізовано основні напрямки громадсько-політичної діяльності Володимира Кохана у 1920-60-х крізь призму суспільно-політичних процесів у регіоні. Акцентовано увагу на особливостях формування його світогляду, зокрема показано, що підґрунтя виразної національно-патріотичної свідомості В. Кохана заклали родинні цінності, а також просвітні, громадські установи Галичини, які вели активну освідомлюючу роботу серед українського населення регіону. Розглянуто внесок політика у діяльність Української військової організації (УВО), виокремлено коло його однодумців, серед яких – майбутні лідери національно-державницьких партій Галичини, національно-культурних організацій краю.

Відзначено, що перебуваючи в УВО у період національно-визвольних змагань, Польсько-української війни 1918 – 1919 рр. він доклав чимало зусиль для захисту національно-культурних, соціально-політичних прав українців Галичини. З'ясовано, що в середині 1920-х рр., будучи членом Української партії національної роботи (УПНР), він виступив одним із активних прихильників утворення Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО). Охарактеризовано організаційно-політичну працю відомого політика, на конкретних прикладах проілюстровано боротьбу одного з лідерів української націонал-демократії за піднесення національної свідомості українців Галичини.

Крізь призму політичної біографії В. Кохана показано складне переплетіння політичних, соціальних і національних аспектів українського суспільно-політичного руху у досліджуваній період. У загальних рисах схарактеризовано парламентську працю В. Кохана у вищому законодавчому органі Польщі, доведено, що починаючи із 1928 р. партійна діяльність для одного

з лідерів націонал-демократів відійшла на другий план, поступаючись парламентській роботі. Акцентовано вагу на організаційних здобутках у ФНС, в еміграції в Канаді, будучи одним із очільників КУК.

Проаналізовано стан дослідження українськими й польськими науковцями громадсько-політичної діяльності Володимира Кохана – відомого українського політика, посла (депутата) до польського сейму, громадського діяча. Стверджено, що в дослідженнях, переважно мемуарних, частково висвітлено такі питання: участь у Першій світовій війні, утвердженні Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР); членство в Українській військовій організації (УВО), Української партії національної роботи (УПНР); громадська діяльність; виборча кампанія 1928 р. і парламентська діяльність; організаційна діяльність у Фронті національної єдності (ФНС); еміграційна праця в Канаді.

Встановлено, що найповнішою працею, присвяченою життєвому шляху Володимира Кохана, залишається стаття Степана Волинця «Володимир Кохан», вміщена у збірнику статей «Передвісники і творці Листопадового зриву. Західньо-українські громадські і політичні діячі». Маловідомі факти громадсько-політичної діяльності висвітлено в численних публікаціях: історико-мемуарних збірниках «Надбужанщина: Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя»; збірнику праць і матеріалів «Дмитро Паліїв. Життя і діяльність».

Вказано, що в сучасній українській історіографії діяльність політика частково розкрито в наукових розвідках Миколи Кугутяка, Ігоря Соляра, Михайла Швагуляка та ін. У польській сучасній історіографії виділено праці Ришарда Торжецького (Ryszard Torzecki), Ришарда Томчика (Ryszard Tomczyk), в яких побіжно розкрито діяльність відомого політика в Українському національно-демократичному об'єднанні (УНДО) і Українській парламентській репрезентації (УПР). Відзначено, що в українській та зарубіжній історіографії найповніше проаналізовано 1920–1930-ті роки життєвого шляху В. Кохана: його внесок у діяльність кооперативних, просвітницьких, спортивних громадських

організацій Сокальщини; еволюцію політичної діяльності (від УПНР до ФНЄ), стосунки з тогочасними політичними діячами. Зазначено, що 1940–1960-ті роки громадської діяльності В. Кохана в наукових розвідках залишаються малодослідженими.

Ключові слова: Володимир Кохан, УНДО, ФНЄ, громадсько-політична діяльність, репресії Друга Річ Посполита, парламентська діяльність.

SUMMARY

Kostyshyn R.S. Socio-political activity of Volodymyr Kokhan (1898 – 1966).

The dissertation research analyzes the main directions of socio-political activity of Volodymyr Kokhan in the 1920-60s through the prism of socio-political processes in the region. Emphasis is placed on the peculiarities of the formation of his worldview, in particular, it is shown that the basis of expressive national and patriotic consciousness of V. Kokhan laid family values, as well as educational, public institutions of Galicia, which conducted active awareness among the Ukrainian population. The contribution of the politician to the activity of the Ukrainian Military Organization (UMO) is considered, the circle of his like-minded people is singled out, among which are the future leaders of the national-state parties of Galicia, national-cultural organizations of the region. It is noted that while in the UVO during the national liberation struggle, the Polish-Ukrainian war of 1918 – 1919, he made considerable efforts to protect the national, cultural, socio-political rights of Ukrainians in Galicia. It was found that in the mid 1920s, as a member of the Ukrainian National Labor Party (UPNR), he was one of the active supporters of the formation of the Ukrainian National Democratic Union (UNDO). The organizational and political work of the well-known politician is characterized, the struggle of one of the leaders of the Ukrainian national democracy for raising the national consciousness of the Ukrainians of Galicia is illustrated by concrete examples. Through the prism of V. Kokhan's political biography, the complex intertwining of political, social and national aspects of the Ukrainian socio-political movement in the period under study is shown. In general, the parliamentary work of W.

Kokhan in the highest legislative body of Poland is characterized, it is proved that since 1928 the party activity for one of the leaders of the National Democrats has receded into the background, giving way to parliamentary work. Emphasis is placed on organizational achievements in the TNF, in exile in Canada, as one of the leaders of the UCC.

The state of research of Ukrainian and Polish scholars of public and political activity of Volodymyr Kokhan – a well-known Ukrainian politician, ambassador (deputy) to the Polish Sejm, public figure – is analyzed. It is stated that the research, mostly memoir, partially covers the following issues: participation in the First World War, the establishment of the Western Ukrainian People's Republic (WUPR); membership in the Ukrainian Military Organization (UMO), the Ukrainian Party of National Labor (UPNR); social activities; the 1928 election campaign and parliamentary activities; organizational activities in the National Unity Front (FNE); emigration work in Canada.

It is established that the most complete work devoted to the life of Volodymyr Kokhan is the article by Stepan Volynets «Volodymyr Kokhan», included in the collection of articles «Heralds and creators of the November Disruption. Western Ukrainian public and political figures». «Little-known facts of public and political activity are covered in numerous publications: historical and memoir collections «Nadbuzhanshchyna: Sokalshchyna, Belzchyna, Radekhivschyna, Kaminechchyna, Kholmshchyna and Podlasie»; collection of works and materials «Dmitry Paliyiv. Life and activity». It is pointed out that in modern Ukrainian historiography the activity of a politician is partially revealed in the scientific investigations of Mykola Kuhutyak, Ihor Solyar, Mykhailo Shvahulyak, and others. Polish modern historiography highlights the works of Ryszard Torzecki and Ryszard Tomczyk, which briefly reveal the activities of a well-known politician in the Ukrainian National Democratic Union (UNDO) and the Ukrainian Parliamentary Representation (UPR). It is noted that in Ukrainian and foreign historiography the 1920s and 1930s of V. Kokhan life are most fully analyzed: his contribution to the activity of cooperative, educational, sports public organizations of

Sokal region; evolution of political activity (from UPRN to FNE), relations with contemporary politicians. It is noted that the 1940s and 1960s of V. Kokhan public activity in scientific research remain poorly studied.

Key words: Volodymyr Kokhan, UNDO, FNE, public and political activity, repressions of the Second Commonwealth, parliamentary activity.

НАУКОВІ ПРАЦІ, В ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНІ ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, розділи у колективних монографіях

1. Соляр І.Я., Костишин Р.С. Національні проблеми в Європі на Конгресах національних меншин: бачення представників українців у 1935–1938 роках. *Міжнаціональні відносини в Україні у ХХ – на початку ХХІ ст. Західні землі.* Львів, 2020. С. 66–74.

Статті у наукових фахових виданнях

2. Костишин Р.С. Громадсько-політична діяльність Володимира Кохана в 1920–1960-х роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* Львів, 2020. Вип. 33. С. 342–351.

3. Костишин Р.С. Діяльність Володимира Кохана щодо підготовки Світового конгресу вільних українців (1948–1966). *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe.* 2020. Vol. 12 (64). S. 15–19.

4. Костишин Р.С. Володимир Кохан – військовик, громадський діяч, політик (1920–1930-ті рр.). *Військово-науковий вісник.* 2021. Вип. 36. С. 83-90.

5. Костишин Р.С. Парламентська діяльність Володимира Кохана у сеймі Другої Речі Посполитої (1928–1930). *Virtus.* 2021. № 52. S. 42–52.

Статті, які додатково відображають результати дослідження

6. Костишин Р.С. Громадсько-політична діяльність Володимира Кохана в історіографічному дискурсі. *Новітня доба.* 2018. Вип. 6. С. 177–188.

Статті апробаційного характеру

7. Костишин Р.С. Громадсько-політична діяльність Володимира Кохана у 1920–1960-х рр.: історіографія питання. *Priority directions of science and technology development. Abstracts of III International Scientific and Practical Conference (Kyiv, Ukraine 22-24 November 2020)*. Kyiv, 2020. S. 907–910.

8. Костишин Р.С. Громадсько-політична діяльність Володимира Кохана у 1920–1960-х рр.: основні напрями. *World science: problems, prospekts and innovations. Abstracts of III International Scientific and Practical Conference. (Toronto, Canada 25-27 November 2020)*. Toronto, 2020. S. 645–655.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- АБН – Антибільшовицький Блок Народів
- ББСУ – Безпартійний блок співпраці з урядом
- БКС – Братство Карпатських січовиків (Канада)
- БУСС – Братство Українських Січових Стрільців (Канада)
- ВНР – Всеукраїнська Національна Рада
- ГА – див. УГА
- ГГ – Генерал-Губернаторство
- Держархів Івано-Франківської обл. – Державний архів Івано-Франківської області
- Держархів Львівської обл. – Державний архів Львівської області
- Держархів Тернопільської обл. – Державний архів Тернопільської області
- ДЦ УНР – Державний Центр Української Народної Республіки
- ЕУ – «Енциклопедія Українознавства»
- ЗДА – З'єдинені держави Америки
- ЗП УГВР – Закордонне представництво УГВР
- ЗУАДК – Злучений українсько-американський допомогівий комітет
- ЗУЗ – Західні українські землі
- ЗУНР – Західно-Українська Народна Республіка
- ІК – Ініціативний комітет
- КК – Контактний Комітет
- КОУГЦУ – Координаційний осередок українських громадських центральних установ
- КПЗУ – Комуністична партія Західної України
- КУК – Комітет українців Канади
- ЛВУ – Ліга Визволення України (Торонто, Канада)
- МВАН – Міжнародна Вільна Академія Наук у Парижі
- НК УГА – Начальна Команда Української Галицької Армії

НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ
НТШ – Наукове товариство ім.Шевченка
ОДВУ – Організація державного відродження України
ООН – Організація Об'єднаних Націй
ОПДЦ – Об'єднання Прихильників Державного Центру (УНР) (Канада)
ОУН – Організація українських націоналістів
ОУН-б – Організація українських націоналістів під проводом С. Бандери
ОУН-м – Організація українських націоналістів під проводом А. Мельника
ОУП – Об'єднання Українських Педагогів (Канада)
ПАУК – Панамериканська українська конференція
ПВЗ УГВР – Перший Великий Збір Української Головної Визвольної Ради
ПКК – Підготовчий Конгресовий Комітет
ПУН – Провід українських націоналістів
РКП(б) – Російська комуністична партія (більшовиків)
РНК – Рада народних комісарів
РРФСР – Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка
РСІ – див. СРІ
РСУК – Ревізійний союз українських кооперативів
СВУ – Спілка визволення України
СВУ – Спілка Визволення України (Канада)
СГД – Союз гетьманців-державників
СЗСУ – Союз земель соборної України
СКВУ – Світовий конгрес вільних українців
СРІ – Соціалістичний Робітничий Інтернаціонал
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
СУЖ – Спілка Українських Журналістів (Канада)
СУЖЕРО – Союз Українців Жертв Російсько-Комуністичного Терору
(Канада)
СУМ – Спілка Української Молоді (Канада)

СУС – Союз Українців Самостійників (Канада)

США – Сполучені Штати Америки

ТоПіЖ – Товариство письменників і журналістів імені Франка

УААУП – Українсько-американська асоціація університетських професорів

УАГ – Українська академічна громада

УАПЦ – Українська Автокефальна Православна Церква

УВАН – Українська Вільна Академія Наук

УВО – Українська військова організація

УВУ – Український вільний університет

УГА – Українська Галицька Армія

УГВР – Українська Головна Визвольна Рада

УГКРУ – Український громадський комітет рятунку України

УГКЦ – Українська греко-католицька церква

УДК – Український допомоговий комітет

УКДФ – Український канадський допомоговий фонд

УККА – Український Конгресовий Комітет Америки

Український Національно-Демократичний Союз (Канада)

УКЦ – Українська Католицька Церква

УНДО – Українське національно-демократичне об'єднання

УНДП – Українська національно-демократична партія

УНДС – Український національно-державний союз

УНК – Український національний комітет

УНО – Українська національна обнова

УНР – Українська Народна Республіка

УНРада – Українська Національна Рада

УНС – Український Народний Союз (Канада)

УНТП – Українська народно-трудова партія

УНФ – Український народний фонд

УПА – Українська Повстанська Армія

УПНР – Українська партія національної роботи

УПР – Українська парламентська репрезентація

управління України

УРДП – Українська революційно-демократична партія

УРП – Українська радикальна партія

УРС – Український Робітничий Союз

УРС – Український Робітничий Союз (Канада)

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

УСДП – Українська соціал-демократична партія

УСДРП – Українська соціал-демократична робітнича партія

УСРП – Українська соціалістично-радикальна партія

УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка

УСС – Український студентський союз

УТГІ – Український технічний господарський інститут

УХО – Українська християнська організація

УЦК – Український центральний комітет

УЦР – Українська Центральна Рада

ФНС – Фронт національної єдності

ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади та

ЦДАГО України – Центральний державний архів громадських

об'єднань України

ЦДІАЛ України – Центральний державний історичний архів України, м.

Львів

ЦК – Центральний комітет

ЧА – Червона армія

СЛОВНИК ДІАЛЕКТНИХ СЛІВ

Словник діалектизмів, запозичень та застарілих слів в українській мові / [укл. В. Карпенко, О. Карпенко, Т. Капустіна]. Київ, 2008. 78 с.

агенда – невідкладна справа
 асекурувати – страхувати,
 забезпечити
 варунок – умова
 виїмково – винятково
 виклади – лекції
 вислід – наслідок, результат
 гасло – стаття в енциклопедії
 глендзене – базікання
 гратулювати – поздоровляти,
 вітати

евентуальний – можливий
 евіденція – облік, реєстрація
 екзистенція – існування
 еляборат – праця, твір,
 документ
 етат – штат, персонал установи
 зглядний – відповідний
 зрезигнувати – відмовитися
 іменувати – призначати
 імпреза – акція, захід, діло, дія
 інсигнії – знаки влади, регалії
 квестіонар – питальник, анкета
 квестіонувати – піддавати

сумніву
 комплетно – цілковито
 комплікація – ускладнення
 конзулят – консульство
 консеквенція – наслідок,

послідовність
 курація – лікування, курс
 лікування

люстратор – контролер,
 інспектор
 манускрипт – рукопис
 обіжник – циркуляр
 опінія – репутація, слава, думка
 поперти – підтримати
 правильник – статут,

інструкція

приставати – погодитися із
 чимось
 причинок – додаток,
 доповнення
 провізорично – тимчасово
 ресорт – відділ, підрозділ
 стислий – тісний
 субвенція – дотація, субсидія
 устійнити – затвердити,
 встановити
 хвальний – шановний

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМВНИХ СКОРОЧЕНЬ	8
ВСТУП	14
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Історіографія	19
1.2. Джерела	30
1.3. Методологія дослідження	39
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ	
2.1. Перші кроки в громадсько-політичному житті Галичини	51
2.2. Парламентська праця	62
РОЗДІЛ 3. ЕВОЛЮЦІЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ	
3.1. Діяльність в УНДО (1930–1933)	77
3.2. Організаційно-політична діяльність у ФНЄ	112
РОЗДІЛ 4. ЕМІГРАЦІЙНИЙ ПЕРІОД ДІЯЛЬНОСТІ	
4.1. Громадська діяльність в КУК	136
4.2. Підготовча праця щодо скликання Світового конгресу вільних українців	154
ВИСНОВКИ	170
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	173
ДОДАТКИ	208

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Історична біографістика стала важливим напрямом сучасної історичної науки. Переважна більшість наукових праць цієї проблематики розкривають науково-теоретичну спадщину політиків, громадських діячів, їх внесок у розвиток національного руху. Крізь призму життя і діяльності особистості можна відтворити багатогранність суспільно-культурного життя певного регіону. Не виняток – громадсько-політична діяльність Володимира Кохана, яка припала на час Української революції, міжвоєнний період перебування Західної України у складі Другої Речі Посполитої та повоєнну еміграцію в Європі та Канаді.

Після відновлення незалежності України предметом наукових досліджень істориків уже стала громадсько-політична діяльність цілої плеяди українських діячів ХІХ–ХХ ст. Однак громадсько-політична діяльність Володимира Кохана не відображена належним чином в українській та польській історіографії, хоча у своїй повсякденній діяльності він зосереджувався на розв’язанні важливих суспільних проблем – формуванні національної самосвідомості, обстоюванні ідеї державності та соборності України, захисті національних і соціально-економічних прав українців, створенні інституцій громадянського суспільства. Окреслені аспекти зумовили авторське зацікавлення політичною біографією Володимира Кохана.

Наукове завдання дисертації полягає у всебічному розкритті громадсько-політичної діяльності Володимира Кохана в контексті суспільно-політичних процесів Західної України у міжвоєнний період ХХ ст., з’ясуванні його державотворчої праці в осередках української еміграції (Німеччина, Канада).

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в рамках науково-дослідної роботи відділу новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України «Міжнаціональні відносини в Україні ХІХ – початку ХХІ ст. Західні землі» (державний реєстраційний номер 0109U004083), а також міжвіддільської науково-дослідної роботи Інституту

українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України «Українська Парламентська Репрезентація у сеймі та сенаті Другої Речі Посполитої: засади функціонування, персоніфікація діяльності (1922–1939)» (державний реєстраційний номер 0120U102425).

Мета дисертаційної роботи – проаналізувати громадсько-політичну діяльність Володимира Кохана в контексті суспільно-політичних та соціально-економічних процесів Західної України міжвоєнного періоду ХХ ст. та еміграції.

Для досягнення мети поставлено наступні **завдання**:

- проаналізувати історіографію проблеми та джерельну базу дослідження, теоретико-методологічні засади роботи;
- з'ясувати особливості формування світогляду;
- охарактеризувати військову діяльність у роки Першої світової війни та лавах УГА;
- дослідити організаційно-політичну працю в Українському національно-демократичному об'єднанні (УНДО), Фронті національної єдності (ФНЄ);
- розкрити основні здобутки у парламентській діяльності;
- з'ясувати особливості праці в еміграційних представницьких інституціях та культурно-освітніх українських товариствах (Український координаційний комітет в Баварії, Комітет українців Канади, Український канадський допомогивий фонд, Українська канадська фундація ім. Т. Шевченка та ін.).

Об'єкт дослідження – суспільно-політичні процеси в Західній Україні в міжвоєнний період ХХ ст. та діаспорі в середині ХХ ст., предмет – громадсько-політична діяльність Володимира Кохана в зазначений період.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період життя, громадсько-політичної діяльності Володимира Кохана у 1898–1966 рр.

Територіальні рамки – міжвоєнна Західна Україна ХХ ст.; країни, де на початку ХХ ст. Володимир Кохан перебував разом із військовими підрозділами австро-угорської армії та УГА; Польща, Німеччина, де проживав один із лідерів Фронту національної єдності; Канада, яка у повоєнний період стала осередком

української еміграції та центром низки громадських організацій, членом та активним учасником яких був В. Кохан.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові методи, передусім аналізу і синтезу. У пропонованому дослідженні широко використано низку теоретичних методів, зокрема компаративний, діалектичний, структурно-функціональний. Спеціально-історичні методи – історико-генетичний, історико-порівняльний, історико-типологічний, історико-системний уможливають виявлення причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей історичного розвитку, дають змогу впорядкувати сукупність об'єктів або ж явищ на якісно визначені типи, з'ясувати суть історичного процесу як сукупностей історичних фактів та ситуацій у їх цілісності й історичному зв'язку. Важливе значення мають кількісні методи, серед яких на провідних позиціях – статистичні.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що на підставі залучення і критичного аналізу широкого кола архівних джерел, мемуарів, періодичної преси та наукової літератури, здійснено спробу комплексного розгляду громадсько-політичної діяльності відомого політика, громадського діяча – Володимира Кохана на тлі суспільно-політичних процесів міжвоєнної Польщі ХХ ст. та повоєнного українського еміграційного середовища. У науковий обіг введено значну кількість раніше невідомих архівних матеріалів, розширено джерельну базу дослідження за рахунок використання матеріалів органів державної влади Другої Речі Посполитої, політичних партій та організацій, періодичної преси, спогадів, здобутків вітчизняної та зарубіжної історіографії, що дозволило відтворити малодосліджені аспекти громадсько-політичної праці В. Кохана.

Уперше:

- охарактеризовано діяльність Володимира Кохана в національному русі галицьких українців на початку ХХ ст.,
- відтворено цілісну панораму громадсько-політичної діяльності В. Кохана в УНДО, ФНС, українських громадських інституціях Галичини, визначено його роль у консолідації української еміграції у 40 – 60-х рр. ХХ ст.;

– відтворено організаційну, громадсько-просвітницьку працю Володимира Кохана в середовищі української еміграції, спрямовану на утвердження в суспільній свідомості ідеї необхідності побудови соборної незалежної Української держави;

Набули подальшого розвитку:

– дослідження концепцій, програм і доктрин українських політичних партій національно-державницького табору щодо боротьби і протистояння асиміляційній політиці Польської держави;

– вивчення проблем адаптації українських емігрантів, передусім , політичної та наукової еліти, до соціально-політичних і культурних умов повоєнної Канади;

Удосконалено:

– характеристику взаємин УНДО і ФНС;
– аналіз концептуальних положень підготовчих програмних документів СКВУ.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що матеріали і висновки дисертації можуть бути використані у науково-дослідницькій сфері (при підготовці фундаментальних праць з історії України), навчальній (у процесі розробки і викладання нормативних та спеціальних курсів у вузах), а також практично-політичній (для діяльності політичних партій, що сповідують національно-демократичну ідеологію). Зібраний фактологічний матеріал, науково-теоретичні узагальнення можуть слугувати для подальшого поглибленого аналізу суміжної проблематики.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дисертації обговорювалися на засіданні відділу новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, а також всеукраїнських / міжнародних наукових конференціях: Всеукраїнська науково-практична конференція «Україна у світовому історичному просторі» (Маріуполь, 2017); Всеукраїнська наукова конференція «Освіта національних меншин в Україні: історичні традиції, правові

засади, сучасні виклики (XX – початок XXI століть)» (Львів, 2018); Всеукраїнська наукова конференція «Національна ідея, державність, соборність: до 150-річчя «Просвіти»» (Львів, 2018); Всеукраїнська наукова конференція «Проблеми дослідження українського визвольного руху XX століття» (Львів, 2019); Міжнародна науково-практична конференція «Priority directions of science and technology development» (Київ, 2020); Міжнародна науково-практична конференція «World science: problems, prospects and innovations (Торонто, Канада. 2020).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, у якій узагальнено розвиток історичних знань про малодосліджену наукову проблему. У підрозділі монографії, написаній у співавторстві, особистий внесок автора становить 50 %. Загальний обсяг публікацій 4,4 д.а.

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено у восьми наукових публікаціях, з них одна – підрозділ у колективній монографії, п'ять – у статтях вітчизняних фахових і закордонних видань, дві – у статтях апробаційного характеру.

Структура дисертації побудована за хронологічно-проблемним принципом. Дослідження складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків і списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 217 сторінок, обсяг основної частини тексту – 172 сторінки, список використаних джерел нараховує 405 позицій.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія

Громадсько-політична біографія В. Кохана на сьогодні не стала предметом прискіпливої уваги українських та зарубіжних науковців, хоча він брав участь у національно-ви-вольних змаганнях українців 1918 – 1923 рр., розбудові партійних осередків УНДО, ФНС, брав участь у діяльності громадських інституцій на еміграції. С. Волинець – автор найповнішої (на сьогодні) статті про життєвий шлях В. Кохана – «людини великих здібностей і великого життєвого досвіду, невтомної праці з великим організаційним і політичним таланом, палкого українського патріота-соборника» [256, с. 283]. Він вважав, що В. Кохан належав до молодшого покоління передвісників і творців Листопадового Зриву. «Обдарований природою організаційним таланом, – підкреслював дослідник, – і маючи в своїх жилах гін до провідництва, він на цілий ріст виріс щойно після закінчення Першої світової війни» [256, с. 283]. Автор, по суті, тезово висвітлив головні етапи життєвого шляху відомого українського політика, громадського діяча, вихідця з Сокальщини.

У нечисленних дослідженнях, які в деякій мірі мають мемуарний відтінок, висвітлено частково наступні питання: 1) участь в Першій світовій війні, утвердженні ЗУНР; 2) членство в Українській військовій організації (УВО), Української партії національної роботи (УПНР); 3) громадська діяльність у 1920-х – 1930-х рр.; 4) виборча кампанія 1928 р. і парламентська діяльність; 5) організаційна діяльність в УНДО та ФНС; 6) еміграційна праця в Канаді.

Діяльність В. Кохана в період Першої світової війни та Української революції висвітлено фрагментарно, однак завдяки представникам української

еміграції вдалося реконструювати участь вихідця з Тудорковичів у цей період (*перша група*). Так, С. Волинець ствердив, що Велика війна захопила В. Кохана ще на шкільній лавці: «Коли ж прийшов його час, його покликали до війська і по короткому вишколі він був висланий на італійський фронт. По розпаді Австрії, поборовши різні труднощі по дорозі, пробивається до рідного краю й негайно зголошується до Української Галицької Армії і в ранзі хорунжого бере участь у Визвольних Змаганнях. У тих змаганнях пролив в дослівному того слова значенні свою кров, бо був ранений на фронті» [256, с. 284].

У праці С. Шилюка «Село Тудорковичі в роки 1918 – 1920» [138] йдеться про встановлення влади ЗУНР у згаданому селі. У ніч на 1 листопада 1918 року до батька С. Шилюка – Григорія (тоді вїта села) прибув незнайомец і наказав від імені Української держави: «Під карою смерти до ранку ніхто не сміє знати про це, тільки ти і ті, кого ти покличеш. До 5-ої години ранку маєш роззброїти австрійську жандармерію в с. Старгороді» [138, с. 431].

С. Шилюк відзначав, що «вїт покликав на виконання наказу шістьох чоловіків зі зброєю, запряг коні й вони під керівництвом молодого студента В. Кохана поїхали в сусіднє село. Точно о годині 5-ій ранку вони без одного пострілу роззброїли австрійських жандармів і незабаром повернулися до Тудоркович усі здорові, привезли з собою чимало зброї, а їхній провідник прибув на добром коні» [138, с. 431]. Він зазначав, що напружені польсько-українські відносини в повіті під час польської окупації в 1919–1923 роках, описуючи факт суду над батьком. Водночас він згадав інші факти, зокрема: «Після своєї перемоги поляки масово арештували керівних українців і всіх тих, що проявили яку-небудь активність у побудові й обороні самостійної української держави. В нашому селі арештували членів цивільного повітового комітету – Григорія Шилюка і Григорія Синука, а з військовиків – Володимира Кохана, Івана Шилюка, Юрка Ореста, Максима Костянчука і багато інших, але їхніх прізвищ я вже не памятаю. Всі вони були увязнені у львівській тюрмі, частина з них повернулася додому по шістьох місяцях» [138, с. 431].

Значно більше уваги українські дослідники присвятили громадсько-політичній діяльності В. Кохана в першій половині та середині 1920-х років (*друга група*). Передусім наголосимо на здобутках української еміграції. У статті С. Романіва «Револьюційна Сокальщина в моїх спогадах» [131] схарактеризовано початки утворення УВО в цьому повіті. За його словами, першим ініціатором й організатором УВО на Сокальщині був колишній старшина УГА М. Мельничук (кооперативний ревізор (або ж інструктор) зі с. Винники біля м. Белз, працював у системі Ревізійного союзу українських кооперативів (РСУК)). Автор статті відзначає, що «саме він сформував таємне ядро УВО з ветеранів УГА в Сокальському повіті: Володимир Кохан – кооператор з с. Тудорковичі, Володимир Матвіяс – син пароха зі с. Яструбичі, Кость Мигаль – громадський діяч із с. Себечів» [131, с. 109]. С. Романів констатував, що «виникнення і розбудова підпільної військової організації пожвавила українське суспільно-політичне життя у краї. УВО заявила про себе протестними акціями проти дій польського уряду, що мали на меті поширити на край загальнопольську адміністрацію» [131, с. 109].

У статті того ж автора «Промбанк (Промисловий банк) (Інституція, що будувала третій стан української спільноти в Галичині)» [130] згадано працю В. Кохана в «Українбанку». Відзначаючи успіхи української кооперації в міжвоєнний період ХХ ст., автор ствердив, що Українбанк, Промбанк, Центробанк (за винятком Земельного гіпотечного банку) були кредитними кооперативами (польське кооперативне законодавство дозволяло називатися їм банком, але багатьох «чисто банківських» функцій вони не проводили. С. Романів (у той час працював у Промбанку в Сокалі) виділив Сокальський Українбанк як один із найсильніших в Галичині, начальним урядуючим директором якого був В. Кохан [130, с. 253–254].

Аналізуючи суспільно-політичне і економічне життя краю, Т. Чубатий виділяв Сокальський повіт як один з найактивніших і національно свідомих. Він згадав «кадру вироблених селян-патріотів, що дотримували кроку інтелігенції, а

не раз перевищували її як в ідейності, так і в культурній поведінці»: Володимира Кохана з Тудоркович, Костя Мигалья із Себечева, Костя Загороду з Довжнева, Миколу Голяра з Угринова та ін. [136, с. 285]. У статті «Національне відродження Сокальщини в 1920-х роках» В. Максимець відзначив вплив політичних діячів, зокрема В. Кохана, на піднесення національної свідомості повіту [125, с. 214].

У дисертаційній роботі використано також напрацювання сучасної української історіографії, яка упродовж останніх двадцяти років здійснила вагомий прорив у дослідженні історії УВО, членом якої був В. Кохан. У цьому контексті заслуговують на увагу дослідження О. Зайцева «Український націоналізм і фашизм (1920–30-ті рр.)» [278] та М. Швагуляка «Національно-політична діяльність Дмитра Паліїва у міжвоєнний період» [372]. Останній зокрема відзначав, що у 1923 р. група членів УВО розпочала кроки щодо створення легальної організації, яка згодом оформилася як Українська партія національної роботи (УПНР) (члени, утаємничені в суть цієї організації, називали її Українська партія національної революції). За словами відомого дослідника, УПНР «не стала тривким і дієвим фактором українського політичного життя» [372, с. 410]. У 1923 р. вони почали видавати свій орган – журнал «Заграва». До проводу партії обрано: посла Самійла Підгірського (голова), Дмитра Донцова (секретаря), членами керівництва стали Володимир Кузьмович, Дмитро Паліїв, Олександр Луцький. Важливу роль у цій партії відігравали Володимир Кохан, Орест Левицький, Роман Сушко, Іван Кедрин-Рудницький, Мілена Рудницька і Ярослав Цурковський. «Це була, – за словами М. Швагуляка, – спільна Галицько-Волинська партія націоналістичного напрямку» [372, с. 410].

Вивчення громадської діяльності В. Кохана у 1920-х – 1930-х рр. (*третья група*) започаткували також еміграційні учені. Дослідники звертають увагу на той факт, що окрім діяльності в УНДО і ФНС, В. Кохан продовжував займатися організаційною громадською діяльністю. У розвідці Ю. Шепаровича «Окружний союз кооператив у співпраці з філією товариства «С.Г.» у Сокалі» [137] В. Кохана поряд з О. Ріпецьким, о. І. Кашубинським, Б. Чайковським, о. Є. Трешневським

названо «живим бастіоном, об який розбивалися всі противні хвилі міжвоєнного шляхетсько-польського лихоліття» [137, с. 263].

«В. Кохан у 1932 р. став співорганізатором читальні «Просвіти» в м. Сокалі», – зауважував В. Стефанишин. Він констатував, що разом з О. Тріскою після зустрічі з громадським і просвітянським діячем Б. Чайковським зібрали 12 підписів представників інтелігенції міста і надіслали статут до староства для отримання дозволу на відкриття читальні. Статут підписали: В. Кохан, Р. Перфецький, Л. Хомінський, В. Чарнецький, Ю. Шепарович, Б. Чайковський, В. Величко, о. С. Ничай, Н. Майбук, І. Рачинський, М.-В. Завидюк, М. Харко [133, с. 216].

Є. Стефанишин у статті «Фізична культура і спорт у Сокалі» [134], аналізуючи розвиток спортивного руху на Сокальщині, розповів про обставини сокільського гнізда в місті: «Бажання спортсменів мати своє окреме легально оформлене товариство було все таки живе. Тому, коли в селі Угринові постало затверджене староством Т-во «Сокіл», тоді і в Сокалі спортсмени постановили спробувати оснувати сокільське «гніздо». Щоб легше й певніше дістати дозвіл староства на оснування такого товариства, вирішено у ряди членів-основників товариства притягнути старших громадян. І так, чоловіми громадянами, що підписали стандартний статут «Сокола-Батька», були: о. декан Степан Ничай, адвокат д-р Лев Хомінський (голова повітового УНДО), радник Микола Книш, о. Лука Салук, дир. ПСК інж. Юрій Шепарович, книговод ПСК Марія Хрущ, і, мабуть, дир. Українбанку Володимир Кохан...» [134, с. 342].

Науковці також звертають увагу на дії польських властей, які прискіпливо слідкували за активною громадсько-політичною діяльністю В. Кохана. Я. Гура описав проведення «пацифікаційної акції» 1930 року в Сокальському повіті, яка розпочалася 27 вересня з Сокаля та сіл Пархач і Сілець [115, с. 300]. Каральну акцію виконував 2-й ескадрон 6-го полку кавалерії, який розташовувався в Жовкві. Від 5 до 9 жовтня 1930 року вона проводилася в рідному селі В. Кохана – Тудорковичах. Обшуки проведено в господарствах І. Робака, С. Гулиди,

П. Сидора та П. Кодана. «...Але найбільшого знищення завдали вони хазяйству Семена Кохана – батька колишнього посла до польського сейму, Володимира Кохана, – зауважив автор. – Вони знищили обстановку в хаті, запаси в коморі та на подвір'ї, збіжжя і пашню вояки брали зі стодоли і кормили своїх коней» [115, с. 300].

Четверта група наукових студій присвячена вивченню парламентської діяльності В. Кохана. Так, С. Романів на еміграції з'ясував обставини висунення В. Кохана кандидатом у послы до польського сейму від виборчого списку УНДО на виборах 1928 р. На його думку, у період виборчої кампанії керівники УНДО вели переговори з лідерами УВО (очевидно, посередником виступав Д. Паліїв) для спільної консолідованої акції на виборах. Ішлося про роботу серед виборців краю щодо участі у виборах і можливість обрання українських діячів послами. Д. Паліїв запевнив керівництво УНДО, що УВО підтримає таємно цей план, але за однієї умови – керівництво УНДО поставить у визначених округах у виборчий список тих кандидатів, яких він подасть. «В. Кохан не міг рівнятися популярністю в народі з д-ром Ріпецьким та й під час виборчої кампанії не мав часу спопуляризувати себе у цій виборчій окрузі, бо працював скарбником у споживчо-збутовій кооперативі, а тим часом його виборча округа охоплювала не тільки Сокальський повіт, але й також прилеглі повіти. Все ж таки, оскільки його прізвище було перше на виборчому списку, В. Кохан переміг на виборах», – писав автор статті [331, с. 635].

У нарисі невідомого автора про Костантина Загороду – шкільного товариша В. Кохана, згадано участь першого у парламентській виборчій кампанії 1928 року до польського сейму на Сокальщині. За сміливі виступи на вічах на підтримку В. Кохана та культурно-просвітницьку діяльність його неодноразово арештовували місцеві польські власті [111, с. 860]. А. Демусь у статті «Павловичі – село, якого нема» схарактеризував ситуацію, пов'язану з руйнацією старовинної дерев'яної церкви 29 серпня 1929 р. На захист української історичної пам'ятки виступив посол польського сейму В. Кохан. «За його антиурядову промову, – за

словами автора статті, – його згодом позбавлено посольського імунітету і засуджено на довге ув'язнення» [116, с. 767].

Серед сучасних українських науковців, парламентську працю В. Кохана частково відображають дослідження О. Зайцева «Політичні партії Західної України у парламентських виборах 1928 року» [275], «Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922–1939 рр.)» [276], М. Кугутяка «Українська націонал-демократія. 1918–1929» [303], І. Соляра «Українське національно-демократичне об'єднання: перший період діяльності (1925–1928)» [348], К. Федевича «Галицькі українці у Польщі. 1920–1939 рр. (Інтеграція галицьких українців до Польської держави у 1920–1930-ті рр.)» [354] та ін., які звертають увагу на діяльність В. Кохана в УНДО, його парламентську діяльність у польських сеймі та сенаті.

Найбільше уваги українські дослідники приділяють виходу В. Кохана з УНДО і організаційній діяльності у ФНЄ (*п'ята група*). Як на мене, В. Кохан в 1933–1942 рр. характеризується переважно в «тіні Д. Палієва». Зокрема, у передмові до видання «Дмитро Палієв. Життя і діяльність. 1896–1944» (Львів, 2007) В. Верига зауважив, що в липні 1933 р. Дмитро Палієв «разом із Володимиром Коханом і Миколою Шлемкевичем організував нову українську легальну націоналістичну партію Фронт національної єдності (ФНЄ), яка боролася проти т. зв. нормалізації, що її провадило УНДО, і проти тактики терору ОУН» [112, с. 5].

Н. Іщук-Пазуняк у статті «Дмитро Палієв – громадсько-політичний діяч і публіцист. 1920–1939 роки» відзначила його важливу роль у створенні та діяльності ФНЄ [288]. В. Крохмалюк наголосив на тісній співпраці Д. Палієва і В. Кохана: «Д. Палієв, сам будучи націоналістом у здоровому, природному, не донцовському розумінні, зорієнтувався в небезпеці націоналістичного націоналізму для молодого покоління – він враз зі своїм, ще недавнім товаришем по зброї з Галицької Армії, а також членом партії УНДО і послом до сейму

Володимиром Коханом зі Сокаля виступає з партії і резигнує з посольського мандату» [124, с. 592].

Аналізуючи процес творення ФНЄ, В. Крохмалюк наголосив на тому, що партію можна було організувати лише в Галичині: «...Нам доводилося обмежитися тільки тим, що було в цих умовах можливе, і ми після з'їзду ФНЄдности У Львові утворили обласні організації в Сокалі під проводом Володимира Кохана (помер у США), в Любачеві під проводом магістра Івана Яремка, в Станіславові під проводом Михайла Кушніра, в Дрогобичі під проводом адвоката д-ра Ільницького (замордований 1939 р. більшовиками), в Тереховлі під проводом лікаря д-ра Олега Мохнацького та в Болехові й інших місцевостях, де ще не було обласних організацій, але були наші представники, які пропагандивно діяли згідно з ідеологією творчого націоналізму та практичними засадами нашої організації» [124, с. 597]. Він згадав В. Кохана як члена Політичної колегії ФНЄ, яка була для провідника (Д. Палііва) дорадчим органом у справах політики й громадського життя [124, с. 598].

Х. Паліів-Турченюк у післяслові до збірника праць і матеріалів «Дмитро Паліів. Життя і діяльність. 1896–1944» згадала ще один факт зі взаємин Д. Палііва та В. Кохана: «Пам'ятаю ще такі моменти: одного зимового вечора тато (Д. Паліів) прийшов до хати дуже схвильований. Був замах на В. Кохана – його вдарили ножом у спину. Але, на щастя, життя було врятоване. Бо В. Кохан мав плащ, підбитий дуже грубим хутром і рана не була смертельна. Тато тоді довго ходив схвильований з одного кінця нашої подовгастої кімнати у другий» [82, с. 818]. Авторка післяслова назвала В. Кохана вірним другом Д. Палііва. Останній, за словами авторки, багато писав проти «війни всіх проти всіх», про міжпартійні чвари. За його словами, разом 12 партій, що вели між собою непереставну війну не тільки на вічах і у пресі, але були бійки, були поранені. Колишнього посла УНДО, члена ФНЄ В. Кохана поранили стилетом невідомі боївки» [117, с. 790].

Про цей випадок дещо ширше пише В. Крохмалюк: «Черговим нападом на діячів ФНЄдности був напад на одного із співтворців нашої організації

Володимира Кохана, директора українського банку в Сокалі. Одного дня, вже пізнім вечером, коли він повертався з праці до свого мешкання, ззаду напав на нього якийсь осібняк та, встромивши йому в плечі ніж, утік. В. Кохан саме був неподалік мешкання і лікарської ординації лікаря-українця, д-ра Чайковського і ще встиг зробити кільканадцять кроків у напрямку його мешкання. І тоді, тільки завдяки негайній допомізі ліками проти виливу крові в легені, врятовано життя людині» [124, с. 605]. Автор наголосив, що В. Кохан не повідомив поліції, вважаючи нападником члена ОУН.

Ф. Штик, описуючи свої зустрічі з Д. Паліївим і перебування з ним в тюрмі, зауважив: «Після злопамятної пацифікації в Галичині в 1930 р. та по провалі політики «нормалізації» Д. Паліїв і посол В. Кохан зривають з УНДО, починають видавати новий журнал «Перемога», залучають співробітників... Серед того безнадійного стану Д. Паліїв творить ідеологічну групу Фронт національної єдності (ФНЄ), що його кличем було: «Добро нації – найвищий наказ!» [139, с. 743]. М. Марунчак, характеризуючи взаємини Д. Паліїва з тогочасними українськими політиками, колишніми військовими діячами, виділяв зустрічі з однопартійцями: «Часто приїжджали діячі ФНЄ з терену. Найчастіше з'являлися Володимир Кохан, Петро Чукур. З одним і другим велися довгі розмови. Мабуть, було добрим тоном бачити їх у селянських кожухах» [127, с. 638].

У сучасній українській історіографії чимало досліджень присвячено УНДО (І. Бурковська «Проблема польсько-українського політичного компромісу в діяльності УНДО (1925–1935)» [248], Л. Зашкільняк «Спроби українсько-польського порозуміння в міжвоєнній Польщі (1920–1939 рр.)» [282], К. Кондратюк «Нариси історії українського національно-визвольного руху ХІХ століття» [296], М. Кугутяк «Українське національно-демократичне об'єднання: активізація діяльності, посилення громадсько-політичних впливів (1928–1930)» [304], С. Макарчук «Ставлення української громадськості Галичини до Польської держави (1918–1923)» [318], І. Соляр «Українське національно-демократичне об'єднання: перший період діяльності (1925–1928)» [348], І. Федик «УНДО, ОУН: ставлення до

Польщі» [356], Б. Хруслов «Українське національно-демократичне об'єднання: політика нормалізації польсько-українських стосунків (1935–1937)» [359]) та ФНС (Н. Бурачок «Участь М. Шлемкевича в діяльності Фронту Національної Єдності» [246], О. Медвідь «Політика Фронту національної єдності напередодні Другої світової війни» [325], М. Швагуляк «Національно-політична діяльність Дмитра Паліїва у міжвоєнний період» [372] та ін.), проте інформації про участь В. Кохана у розбудові цих політичних структур вкрай мало.

Еміграційний період В. Кохана (*п'ята група*) залишається також малодослідженим в українській історіографії. Найповніше з'ясовано напрями громадської діяльності М. Марунчаком в «Історії українців Канади» [322]. Поза відомою діяльністю в КУК, автор відзначив внесок В. Кохана разом з А. Палієм, А. Мудриком, А. Качором та іншими в розбудову кредитної кооперації [322, с. 296]. Окремі факти громадської діяльності в КУК проаналізовано в «Нарисі історії Конгресу українців Канади в Торонто» [267] за редакцією В. Дідюка. Зокрема відзначено, що виконавчий директор Централі КУК В. Кохан у 1949 р. в Торонто на чисельному вічу визначив цілі та завдання КУК і його «всебічну працю для української спільноти в Канаді і добра українського народу, що прибував до Канади. Сиріт, що приїхали із скитальщини, приміщено у захисті СС Слежебниць в Анкестер біля Гамільтону» [267, с. 95]. Стверджено, що на третьому конгресі КУК 1950 р. у Вінніпегу В. Кохан поставив нові організаційні завдання перед відділами Комітету [267, с. 97].

Окремі фрагменти з еміграційної діяльності В. Кохана відображено у працях сучасних українських істориків, політологів – А. Атаманенко «Українська діаспора: проблеми і напрями дослідження» [242], А. Лозинський «Світовий Конгрес Українців та ООН: заради справедливості» [312], В. Маруняк «Українська еміграція в Німеччині і Австрії по другій світовій війні. Роки 1945–1951» [323], Ю. Недужко «Українська діаспора в процесі відновлення державної незалежності України (середина 40-х – початок 90-х років ХХ століття)» [336], К. Петриченко «Біля витоків Світового Конгресу Вільних Українців» [338]. Можна

погодитися з В. Кубійовичем, який у листі до Х. Паліїв-Турченко від 28 грудня 1970 р. жалів, що співробітники і друзі Д. Паліїва «з тих часів відійшли і не залишили споминів – д-р Шлемкевич, Степан Волинець, Володимир Кохан та інші» [114, с. 769].

У закордонній (польській) історіографії громадсько-політична діяльність В. Кохана у контексті суспільно-політичних процесів у Другій Речі Посполитій першої половини ХХ століття відображена надто тенденційно (дослідження А. Бельціковської [379], А. Хойновського [382], М. Фелінського [384], М. Клімецького [388], Е. Кокок [390], В. Медрецького [392], М. Шуміло [397], Р. Томчика [398], Р. Торжецького [402], З. Запоровського [404] та ін.). Так, Р. Торжецький вважав, що Д. Паліїв із В. Коханом становили осередок опозиції в УНДО, були її душею. На його думку, ця опозиція атакувала керівні кола УНДО ще наприкінці 1930 року за «угодову» позицію щодо політики польських властей. За словами Р. Торжецького, «опозиція Паліїва» («ідеологічна група «Нового часу») початково займала політичне становище між ОУН і УНДО [140, s. 235]. Набагато інформаційнішим щодо праці В. Кохана у польському сеймі є дослідження Р. Томчика [400].

Таким чином, громадсько-політична діяльність В. Кохана не відображена належним чином українською та зарубіжною історіографією незважаючи на те, що окреслена проблема викликає зацікавлення сучасних дослідників. Проведений аналіз стану наукової розробки проблеми свідчить, що змістовною наповненістю відзначаються тільки декілька періодів його життєвого шляху, зокрема участь партійних процесах упродовж 1930-х рр. Натомість не тільки для широкого загалу, але й для науковців залишаються недокінця з'ясовані обставини його еміграції закордон у 1939 р., емігрантська діяльність 1945–1966 рр., а також робота на парламентській ниві у вищому законодавчому органі Польщі.

1.2. Джерела

Основними першоджерелами досліджуваної теми стали неопубліковані архівні та опубліковані документи і матеріали, які можна поділити на чотири групи:

- 1) документи і матеріали Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (ЦДІАУЛ), Державного архіву Львівської області (ДАЛО), Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України), Центральний державний архіву зарубіжної україніки (ЦДАЗУ України);
- 2) опубліковані документи і матеріали;
- 3) матеріали української, польської та канадської преси 1920–1960-х рр.;
- 4) спогади громадсько-політичних діячів.

Загальну картину громадсько-політичної діяльності В. Кохана у першій половині ХХ ст. реконструйовано на підставі архівних документів ЦДІАЛ, ЦДАГО України, ЦДАЗУ України та ДАЛО (*перша група*). Документи дозволяють реконструювати діяльність В. Кохана в УНДО, визначити особливості його парламентської праці у сеймі Другої Речі Посполитої, показати особливості громадсько-політичної роботи у лавах ФНС та на еміграції в Німеччині та Канаді.

Окремих архівних фондів у названих архівах, що були б присвячені громадсько-політичній діяльності В. Кохана, немає. Серед фондів ЦДАГО України виокремимо Ф. 6. Центральний Комітет Комуністичної партії Західної України, зокрема спр. 31 «Справки, информации, проект программы, переписка, воззвания и другие документы Украинского национально-демократического объединения (УНДО)» [1], в якій знаходимо документи, які стосувалися організаційно-політичної роботи націонал-демократів наприкінці 1920-х рр. В Галичині загалом і Сокальському повіті – зокрема.

Фрагментарні відомості про громадсько-політичну діяльність В. Кохана в УНДО відображає Ф. 344. Українське національно-демократичне об'єднання та Ф. Колекція мікрофільмів № 9 із документів Архіву Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, що зберігаються в Національній бібліотеці у Варшаві ЦДІАЛ України. Серед архівних справ першого фонду, використано чимало справ, які тематично стосуються декілька блоків питань:

1) Звітні документи, програми, резолюції, звернення УНДО (спр. 6 «Звернення до Президії Ради Міністрів у Варшаві про припинення пацифікації та військових ексекцій над українським населенням Львівського та Тернопільського воєводства» (1930 р.) [6]; спр. 29 «Проект програми та резолюції народного з'їзду УНДО (1926 р.) [9]; спр. 38 «Рішення політичної комісії про боротьбу проти національно-політичного безправ'я українського населення Галичини» (1932 р.) [11], спр. 56 «Звіт про становище українського населення» [13]; спр. 177 «Звіт про діяльність за 1933–1936 рр.» [16] та ін.);

2) Обіжники, інструкції, статистичні матеріали (спр. 8 «Обіжники, 1931–1932» [7]; спр. 11 «Обіжники, 1933–1934 рр.» [8]; спр. 49 «Статистичні дані про пацифікацію на території Львівського, Станіславського і Тернопільського воєводств (1930 р.) [12], спр. 285 «Заяви про прийняття і виключення з членів УНДО, 1930–1936 рр.» [18]; спр. 589 «Інструкція про ведення діловодства і канцеляриях Народних комітетів, 1928 р.» [21]);

3) Протоколи засідань керівних органів (спр. 34 «Протокол засідання Народного з'їзду, 1928 р.» [10]; спр. 173 «Протоколи засідань керівного складу, 1930–1934 рр.» [15] та ін.);

4) Статті, листування, інтерпеляції тощо (спр. 74 «Статті Горбачевського А. та невстановлених авторів про пацифікацію» [14]; спр. 190 «Листування з повітовими комітетами про проведення з'їздів, нарад, прийом членів, сплату внесків та ін., 1926–1936 рр.» [17]; спр. 553 «Інтерпеляції, скарги, донесення та інші документи про пацифікацію і обмеження в правах українське населення, 1926–1937 рр.» [19] та ін.).

Додамо також, що у Ф. 344 знаходимо також матеріали про засідання ЦК та рішення III і IV Народних з'їздів УНДО, вирізки з газет «Dzennik Polski» і «Wiek Nowy» про діяльність УНДО, листування з редакціями газет «Діло», «Наше слово», «Свобода», «Шлях нації», українськими товариствами і установами, тексти виступів В. Кохана, що були виголошених у сеймі під час обговорення різноманітних питань політики урядів Другої Речі Посполитої у 1920–1930-х років.

Ідентичні за тематичним наповненням документи знаходимо у Ф. Колекція мікрофільмів № 9 із документів Архіву Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, що зберігаються в Національній бібліотеці у Варшаві. Серед найцікавіших архівних справ, які безпосередньо стосуються В. Кохана: м/ф 70045 «УНДО. Крайові з'їзди: списки рефератів, порядок нарад, звіти, склад керівництва, запрошення, обіжники ЦК, членські мандати, протоколи засідань (1926–1935)» [28], м/ф 70047 «УНДО. Центральний комітет: порядок засідань, проекти резолюцій, протоколи, тексти ухвал, пресові повідомлення, кореспонденція (1926–1936)» [30], м/ф 70153 «УНДО. Вічева акція в обороні землі як об'єкту праці і національного майна українців. Вічевий рух у справах поточної української політики й УНДО. Вирізки з української преси (1925–1926)», м/ф 71930 «УНДО. Матеріали діяльності. Секретаріат (1928–1936)» [42], м/ф 75616 «УНДО. Президія, Екзекутива і ЦК УНДО. Запрошення на засідання, порядок денний засідань, проекти резолюцій і протоколи засідань, прийняті ухвали. Листування, нотатки, обіжники (1930–1936)» [46] та ін.

Доволі репрезентативно у цьому ж фонді представлена картина виборів до польського сейму та сенату 1928 р., 1930 р., а також діяльність УПР у вищому законодавчому органі II та III каденцій – м/ф 70115 «УНДО. Вибори до Сейму і Сенату. Виборча статистика РП, списки, звіти (1928)» [33]; м/ф 70150 «УНДО. Вибори до Сейму і Сенату РП II каденції (1927–1928)» [34]; м/ф 70152 «УНДО. Вибори до Сейму і Сенату (1930)» [152]; м/ф 85561 «Українська Парламентарна Репрезентація (УПР). Нормативні документи. Резолюції, комунікати, меморіали.

Засідання, пленуми, конференції. Документи з діяльності Сейму (1925–1938)» [50]; м/ф 85782 «УПР. Інтерпеляції до Сенату 1928–1930 (№ 1–52); 1933 (№ 2–3) та до сейму 1924–1927; 1935–1938 (№ 1–60). Окремі інтерпеляції послів Українського клубу, ППС, Жидівського Кола (1930–1934)» [51]; м/ф 85812 «УПР. Інтерпеляції послів до Сейму (1928–1930)» [52]; м/ф 85813 «УПР. Інтерпеляції послів до Сейму (1931–1935)» [53]; м/ф 86475 (ч. 1–3) «УПР. Посольський клуб. Матеріали для УПР. Архів УПР (1930-і рр.)» [54]; м/ф 86476 (ч. 1–3) «УПР. Посольські справи. Вибори (1930-і рр.)» [55]; м/ф 95011 «УНДО. Вибори до сейму і сенату. 1928, 1930» [62] та ін.

Парламентський зріз біографії В. Кохана представлено також документами Ф. 392. Українська парламентська репрезентація в польському сеймі і сенаті, м. Варшава (спр. 14 «Документи про суспільно-політичне та економічне становище українців, білорусів та інших національностей та національно-визвольний рух на землях Західної України і Західної Білорусі. Листування, інтерпеляції, скарги, 1922–1931 рр.» [22]; спр. 17 «Матеріали про пацифікацію на території Східної Галичини, внесені українськими послами для розгляду на засіданнях сенату, 1930–1931 рр.» [23]; спр. 21 «Матеріали про пацифікацію українського населення на території Підгаєцького повіту (інтерпеляції, списки, листи та інше) за 1930 р.» [24] та ін.).

Оскільки В. Кохан був двічі арештований польськими органами влади, у дисертації використано матеріали Ф. Прокуратура апеляційного суду м. Львів. 1919–1939 рр. (спр. 427 «Оперативні донесення окружного командування державної поліції у Львові про політичне становище за березень 1923 р.» [2]; спр. 635 «Оперативні донесення окружного командування державної поліції у Львові про політичне становище, 1930 р.» [3] та ін.), Ф. 121. Львовское воеводское управление. 1921–1939 (спр. 254 «Донесения староств и комендантов поветовых управлений государственной комиссии о выступлениях украинского населения против польских властей (2.09.1930 – 30.10.1930)»; спр. 445 «Дело о деятельности партии УНДО. Т.1, 1928 – 1931» [69]; спр. 616 «Отчёты и донесения

о деятельности Украинской парламентской репрезентации на сессии сейма и циркуляры УНДО, 1928» [72]; спр. 891 «Отчёты о политическом положении на территории воеводства, 1932» [74] та ін.), а також Ф. 121. Львовское воеводское управление государственной полиции. 1921–1939 гг. (спр. 235 «Донесения поветовых управлений государственной полиции, телефонограммы отделений полиции о розыске и аресте бывших депутатов сейма и сенаторов, обвиняемых в проведении собраний, и роспуске собраний, организованных депутатами сейма, 1930 г.» [75]; спр. 499 «Информации поветового управления полиции о деятельности лиц, подозреваемых к причастности к украинским националистическим партиям УВО, ОУН и УНДО, 1929–1933 гг.» [76] та ін.).

Підсумовуючи огляд архівних джерел, необхідно відзначити, що інформація, яка зберігається у багатьох фондах, часто має опосередковане відношення до діяльності В. Кохана, носить фрагментарний характер, вимагає об'єктивної перевірки й всебічного аналізу. Значна кількість матеріалів і документів вперше введена до наукового обігу.

Інформацію про громадсько-політичну діяльність В. Кохана почерпнуто також із уже опублікованих джерел (*друга група*). Матеріали відображають діяльність В. Кохана у період національно-визвольних змагань («Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали» [84], «Українська суспільно-політична думка в ХХ столітті. Документи і матеріали» [97], «Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали» [98] та ін), роботу в УНДО, ФНС («Дмитро Паліїв: життя і діяльність 1896–1944. Збірник праць і матеріалів» [82], «Українська націонал-демократії (1918–1939)» [89], «Мілена Рудницька: Статті. Листи. Документи» [90]), працю в громадсько-політичних інституціях на еміграції («Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі: статті і матеріали» [81], «Конференція Ширшої Ради Комітету Українців Канади 3 і 4 грудня 1947 р.» [86], «Комітет українців Канади: Збірник документів і матеріалів у 25-ліття діяльності КУК. 1940–1965» [88], «Степан Витвицький – Президент Української Народної

Республіки в екзилі: Документи і матеріали» [95] та ін.). Парламентська «Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej» [100–108].

Щодо тематичного наповнення збірників документів, зауважимо, що у них поміщені нормативно-правові акти Начальної команди УГА, а також повідомлення тогочасної української преси про перебіг бойових дій на фронті українсько-польської війни 1918 – 1919 рр., учасником якої був В. Кохан, резолюції, ухвали керівних органів УНДО, документи ККУ, СКВУ та ін. Виокремимо також другий том видання «Українська націонал-демократія (1918–1939)» [89] за редакцією М. Кугутяка, до якого включено документи і матеріали, які розкривають процес ідейно-політичного становлення УНДО 1925–1928 рр., висвітлюють, програмні цілі й завдання націонал-демократів. Значну кількість документів, які допомагають реконструювати громадсько-політичну В. Кохана у КУК поміщено на сторінках збірника документів «Комітет українців Канади: Збірник документів і матеріалів у 25-ліття діяльності КУК. 1940–1965» [88].

Цінним джерелом, яке дозволяє частково охарактеризувати політичні погляди В. Кохана, визначити його відношення до чільних проблем українського державотворення, виступають опубліковані розвідки у періодичних виданнях. Передусім відзначимо, що на сторінках галицької, а також еміграційної преси опубліковано поодинокі статті В. Кохана, з-поміж яких варто виокремити три – «Атака прокази» [193], «Відповідь брехунам» [194], «До організації ФНЄ» [195]. Вони присвячувалися організаційним питанням, які виникали у процесі діяльності ФНЄ, а також обґрунтовували стратегічні напрями роботи керівних органів партії.

Про громадсько-політичну діяльність В. Кохана найбільше писали три часописи – «Діло» «Батьківщина» та «Новий час». Щодо «Дла» відзначимо, що газета знаходилась під впливом УНДО, тому на її сторінках друкувалися повідомлення про діяльність об'єднання та громадських організацій, критикувалися дії польської влади, обговорювалися проблеми, що вимагали нагального вирішення. Офіційну позицію УНДО висвітлювали також пов'язані з

партією часописи «Свобода», та «Національна політика». На шпальтах цих видань друкувалися статті, які висвітлювали вічеву кампанію В. Кохана, його працю у парламенті. Після 1933 р. журналісти часопису піддали критиці його позицію щодо виходу з партії та розпочали кампанію критики ФНЄ та колишнього посла УНДО відповідно.

Особливості суспільно-політичної ситуації в Галичині розкривають також часописи «Громадський голос», «Нова зоря», «Sprawy Narodowościowe», «Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych» та ін. у яких фрагментарно висвітлювалася громадсько-політична діяльність В. Кохана. У дисертаційній роботі використано матеріали періодичних видань Сокальського повіту, де виходець із Тудорковичів користувався значним авторитетом. Відзначимо, що перераховані видання залишалися недоступними для науковців у радянський період.

Еміграційну працю В. Кохана реконструйовано на підставі аналізу «Бюлетня» КУК, канадських часописів «Український Голос», «Поступ», «Канадійськнй Фармер», «Гомін України», «Українські Вісти». Цінну інформацію почерпнуто з часопису «Свобода» (Джер-Сіті, США), яка нерідко висвітлювала діяльність ексекютивного директора КУК. На сторінках еміграційної преси були опубліковані й перші некрологи В. Кохана, що дозволило доповнити дисертацію маловідомими фактами з особливого та політичного життя В. Кохана.

У некрологах, зокрема відзначено, що «смерть цього видатного і провідного діяча Канадійської України, після негативної смерті такого діяча Американської України в особі сл. п. Василя Мудрого, є великою і незаступною втратою яку в глибокому смутку прийняло українське громадянство», – писав журналіст «Свободи» [162, с. 1]. З приводу смерті В. Кохана «Свобода писала»: «Несподівана смерть сл. п. Володимира Кохана, ексекютивного директора Комітету Українців Канади та видатного суспільно-громадського діяча, вибила нову велику прогалину в наших рядах, яку не легко, якщо взагалі можливо

заповнити. Очевидно, що жива й активна суспільність переборює такі втрати, але вони все ж залишають по собі слід на довший час. Покійний Володимир Кохай добрі` прислужився своєму народові і своїй громаді. Він належав до тієї Генерації, яка після програних під час Першої світової війни визвольних змагань, створила в Західній Україні не менше «чудо», як його створили, наприклад, німці після програної Другої світової війни, піднісши свою Країну із суцільової руїни до буйного розквіту. Тільки про те українське «чудо», довершене в обставинах окупаційного гніту, постійних переслідувань, мало-хто говорить і мало-хто в світі про нього знає. Бож тільки «чудом» можна назвати загальний суспільний, культурний і, зокрема, економічний розвиток українського населення Галичини в тому періоді, саме завдяки таким працівникам та ентузіястам як покійний Володимир Кохан. Прикмети ентузіазму і наполегливості, сполучені з почуттям реалізму та відпопідальности, характеризували його працю, як характеризують працю кого генерації в Новому Світі. Це – чесноти, що роблять людяну повновартісною і цінною на кожному місці і в кожних` обставинах. І коли такої людини нагло не стало, по ній залишилася прогалина, яку не легко заповнити» [212, с. 2].

Про найменш досліджений період життя В. Кохана – громадсько-політична діяльність у роки Другої світової війни, у некрологу, зокрема йдеться про наступне: «На першій еміграції 1939–44 років В. Кохан, тоді вже жонатий з п-ні Лідою Книш, сестрою знаного діяча ОУН публіциста Зенона, знову став біля організації життя в Галичині під німецькою окупацією і чотири роки був членом дирекції відновленого львівського «Центробанку». Наступних чотири роки, що прийшли після розгрому Німеччини перевів В. Кохан з друг жиною і малими дітьми в таборах Німеччини, де знову організував, їздив, промовляв та зчergi став співтворцем Української Національної Ради» [221, с. 2].

У дисертації використано серії мемуарних праць відомих громадсько-політичних діячів Галичини та еміграції, колишніх військових УГА. Зокрема військовий шлях В. Кохана допомагають реконструювати спогади керівників

окремих підрозділів УГА, представників військових місій, експертів уряду ЗУНР та ін. «Незважаючи на певну тенденційність, а іноді також брак самокритичності і схильність ідеалізувати власну поведінку», праці військовослужбовців яскраво ілюструють особливості бойових дій, учасником яких був В. Кохан на Сокальщині, показують ситуацію із озброєнням, забезпеченням воєнними матеріалами, організацією постачання і транспорту, подають бойову характеристику збройних сил, моральний стан армії тощо [109], [110], [119], [120] та ін.

Значну цінність становлять праці військовокомандувачів УГА, які розповідали про події у січні – травні 1919 р. в Галичині, стратегію бойових дій Начальної Команди УГА, детальну хроніку військових сутичок УГА на цьому відрізку часу. Зокрема у праці використані мемуари також Є. Зимблакевича, В. Калини, І. Карпинця, М. Колтунюка, Є. Коновальця, О. Мегаса, О. Мікули, М. Омеляновича-Павленка, Д. Палііва, О. Терлецького, Л. Цегельського та ін. Історія окремих підрозділів УГА була опублікована у міжвоєнні роки у виданнях львівського кооперативу «Червона Калина» (календарі, «Літописи», окремі книжки).

Суспільно-політичні умови, в яких формувався світогляд В. Кохана допомагають відобразити спогади вихідців із Сокальщини – В. Максимця «Національне відродження Сокальщини в 1920-х роках» [125], С. Романіва «Революційна Сокальщина в моїх спогадах» [130], Б. Стефанишина «Читальня «Просвіти» і аматорський гурток в Сокалі» [133], Є. Стефанишин «Фізична культура і спорт у Сокалі» [134], Т. Чубатого «Про кооперацію в Сокальщині та сусідніх районах. Національне відродження Сокальщини в 1920-х роках» [136], Ю. Шепаровича «Окружний союз кооператив у співпраці з філією товариства «С.Г.» у Сокалі» [137], С. Шилюка «Село Тудорковичі в роки 1918 – 1920» [138] та ін.

Фрагментарні відомості про громадсько-політичну діяльність В. Кохана знаходимо у мемуарах та щоденниках відомих громадсько-політичних діячів

Другої Речі Посполитої, з-поміж яких найцікавіші з огляду на тему дисертаційної праці спогади І. Кедрина «Життя – події – люди: спомини і коментарі» [121] та І. Макуха «На народній службі» [126]. Еміграційна праця В. Кохана не залишилася не поміченою авторами спогадів «На порозі невідомого : спогади з 1945 року» (З. Книш) [122], «Від комітету до Державного Центру (1944–1948)» (К. Паньківський) [129] та ін. Їх автори у позитивному руслі висвітлюють окремі фрагменти громадсько-політичної діяльності В. Кохана. Попри певний суб'єктивізм, мемуари дають цінну інформацію, яку неможливо отримати з інших джерел.

Таким чином, у дисертаційній роботі використано репрезентативний комплекс джерельних матеріалів, основу якого становлять: архівні документи; опубліковані матеріали; публіцистичні розвідки, які побачили світ на сторінках української та закордонної преси 1918–1966-х рр.; мемуари та щоденники відомих громадсько-політичних діячів Другої Речі Посполитої; нечисленні публіцистичні праці В. Кохана. Поєднання окреслених джерел із різноплановою науковою літературою дозволило всебічно охарактеризувати громадсько-політичну діяльність одного з лідерів УНДО та ФНС.

1.3. Методологія дослідження

Дослідження громадсько-політичної та наукової діяльності В. Кохана неможливе без використання сучасного методологічного інструментарію. Методологія дослідження усіх аспектів біографії В. Кохана вибудовувалася із врахуванням трьох компонентів: 1) методів і принципів, які дозволили комплексно охарактеризувати громадсько-політичну діяльність В. Кохана у Галичині та на еміграції; 2) біографічного дискурсу дисертаційної роботи;

3) ідеологічної складової політичних партій, членом яких був виходець із Тудорковичів.

Перший компонент дозволив об'єктивно проаналізувати біографію В. Кохана на тлі суспільно-політичних процесів першої половини ХХ ст. Власне всебічне дослідження громадсько-політичної та наукової діяльності В. Кохана неможливе без застосування низки методів. Методологічний інструментарій дослідження – доволі різноманітний. Серед використаних у дисертаційній роботі методів виокремимо: загальні (філософські), загальнонаукові та спеціальні. Загальні методи базуються на діалектичному підході, який нерозривний із логічними засобами пізнання і спирається на вироблені діалектикою такі філософські категорії, як «зміст», «форма», «сутність», «явище», «причина», «наслідок» та ін., що слугують інструментами проникнення в природу досліджуваного явища.

Більше зацікавлення викликають загальнонаукові методи. Логічний метод сприяє формуванню або ж вдосконаленню понятійно-термінологічного апарату. Його основу складає аналіз, за допомогою котрого досліджуване явище пізнається окремими частинами, тобто визначає найбільш істотні ознаки, що його характеризують. Основні контури пропонованого дослідження окреслюють загальнологічні методи, передусім аналізу і синтезу. Завдяки аналізу можемо детально вивчити об'єкт дослідження, а також зробити низку т. зв. «наукових абстракцій», узагальнити наявні статистичні відомості. У поєднанні з індукцією (від одиничного до загального) та дедукцією (від загального до одиничного) цей метод знайшов своє підтвердження у визначенні особливостей програмних засад партій національно-державницького табору в зовнішньополітичній галузі, характеристиці виборчих кампаній до польського парламенту та основних напрямів парламентської діяльності УСРП тощо. За допомогою проблемно-хронологічного методу дослідження розчленовано на низку вузьких тематичних проблем, поданих у хронологічній послідовності.

Для всебічного вивчення об'єкта дослідження важливе значення має моделювання (інші різновиди цього методу – уявлення та прогнозування). За його допомогою окреслено процеси і явища, які не піддаються безпосередньому вивченню. У пропонованому дослідженні широко використано низку теоретичних методів – компаративний, діалектичний, структурно-функціональний. На окрему увагу заслуговує метод порівняння, який стає дедалі популярнішим серед українських науковців. Способи порівняння різноманітні: ознак, властивостей, статистичних величин, порівняння в різних соціально-економічних та суспільно-політичних умовах. Зокрема, беручи до уваги предмет дослідження, використано три види порівнянь: історико-типологічне – для аналізу різноманітних процесів зі спільними рисами й ознаками; історико-дифузійне – для з'ясування взаємозапозичень між партіями національно-державницького табору; історико-генетичне – для простеження життєвого шляху В. Кохана, формування його світогляду. Цей метод дає змогу показати історичні факти в тісному зв'язку з тією історичною ситуацією, у якій вони виникли.

Історико-генетичний, історико-порівняльний, історико-типологічний, історико-системний методи уможливають виявлення причинно-наслідкових зв'язків і безпосередніх закономірностей історичного розвитку, дають змогу впорядкувати сукупність об'єктів або ж явищ на якісно визначені типи (класи відповідно до властивих їм загальних істотних ознак), з'ясувати суть історичного процесу як сукупностей історичних фактів та ситуацій у їх цілісності та історичному зв'язку.

Універсальний інструмент пізнавальної діяльності – системний метод. У його основі лежить категорія «система», під якою розуміється об'єктивно створена для досягнення певної мети відносно стійка, самостійна та автономна структурно-упорядкована цілісна єдність, що складається з сукупності елементів, які перебувають між собою в тісних зв'язках та відносинах. Пізнавальне призначення цього методу полягає в тому, щоб виявити складові елементи системної цілісності та їх специфічну якість; визначити зв'язки, відносини й

залежності елементів між собою; пізнати елементи у їх якійсь визначеності та взаємодії, що розкриває властивості системи як єдиного цілого; виявити функціональне призначення, роль та ефективність впливу системи й кожного її елемента на середовище і зворотний вплив середовища на систему.

Другий компонент теоретико-методологічних засад дисертації пов'язаний із біографічним дискурсом наукової роботи. Одразу ж зауважимо, що методичні і термінологічні проблеми біографістики залишаються до нашого часу недостатньо розробленими та дискусійними [243]. У той же час розгалуженість наявного термінологічного апарату, при усій його суперечливості, дозволяє в цілому з належною повнотою охопити досліджувані проблеми в різних площинах і аспектах [243].

«Звернення до біографій як до методу збору соціально значимої інформації є відображенням певних історичних змін у соціальному житті, – відзначає Н. Лісовська-Мускеєва. – Перед дослідниками в галузі біографічних досліджень постає проблема – неструктурованість тексту або ж, іншими словами, відсутність чітких вимог до його написання. Як наслідок, ми отримуємо тексти біографій, які можливо аналізувати в плані становлення особистості в різних соціальних контекстах, проте неможливо піддати порівняльному аналізу, оскільки вони мають вільну форму написання». Задля зменшення суб'єктивного впливу дослідника, з одного боку, та спрощення роботи з великими масивами даних – з іншого, біографічний метод потребує розробки чіткої системи показників, за якими має проводитись аналіз. Внесення елементів кількісного дослідження, тобто деякого універсального блоку опитування, спростило б процедуру аналізу та зменшило вплив дослідника на результат» [311].

Зростання значимості біографістики, виокремлення її в статусі самостійної наукової дисципліни пов'язане з національно-культурним відродженням України, піднесенням гуманітарних чинників суспільного життя і, відповідно, гуманітаризацією науки, а також з відчутним розширенням науково-інформаційних потреб сфер науки, освіти, культури, управління, що їх несе з

собою формування інформаційного суспільства, використання новітніх комп'ютерних, мережевих технологій [243]. Науковим і суспільним призначенням біографістики нині стало сприяння поверненню до сприйняття вітчизняного минулого крізь призму його «людських вимірів» на противагу догматичним схемам, що панували у вітчизняній науці та пропаганді впродовж майже всього 20 століття, створення своєрідного «колективного портрету нації», необхідного для поглиблення її самоусвідомлення [243].

Отже, громадсько-політична діяльність В. Кохана всебічно охарактеризована за допомогою біографічного методу, який дозволив здійснити системний аналіз історичних явищ і феноменів певного часового проміжку. Сучасна біографістика надає першочергового вивченню документів, утворених у процесі життєдіяльності досліджуваної персоналії, адже саме вони дають дослідникові біографії найповніше уявлення про його життєвий шлях, розкривають коло його інтересів, дозволяють відтворити образ «реальної людини». При дослідженні документів, які стосуються громадсько-політичної діяльності В. Кохана, не зроблено жодних винятків і, використовуючи комплексний підхід, розглянуто з однаковою увагою усі види джерел, адже тільки в сукупності вони можуть дати необхідний результат – повноцінну дисертаційну роботу.

У ХХ столітті тривалий час біографічні дослідження були надто політизованим напрямом історичної науки, слугували ілюструванню і утвердженню певних ідеологічних постулатів, розглядались як пропагандистсько-виховний засіб, що істотно обмежувало коло висвітлюваних персоналій, сприяло формалізації і схематизму досліджень [243]. Це відчутно позначилося на працях як радянських істориків, так і дослідників-біографістів української діаспори. Сучасна вітчизняна біографістика спрямовує зусилля на розкриття, через життєписи співвітчизників, всієї повноти, багатоманітності і трагічної суперечливості історичного шляху українського народу, його взаємозв'язків з іншими народами і культурами. Звідси – тенденція до постійного

розширення діапазону досліджуваних персоналій, який раніше обмежувався переважно «видатними» та «відомими» діячами, поновлення історичної пам'яті про забутих і замовчуваних представників минулих поколінь і введення до наукового обігу все нових імен діячів місцевого, регіонального рівня [243].

I. Голубович справедливо відзначає, що на філософському та соціально-філософському рівні підстави і зміст сучасного «біографічного повороту» слід розглядати у контексті «онтологічного повороту» та «повороту антропологічного» [259, с. 28]. Вони знаменують переорієнтацію на людиномірність, суб'єктивно-особистісне смислоконституювання соціокультурного світу. У роботі доводиться, що конкретним вираженням «біографічного повороту» в гуманітаристиці є «новий біографізм / автобіографізм». Він найчастіше є неартикульованим елементом багатьох сучасних концепцій соціогуманітарного знання. В роботі були виявлені світоглядно-теоретичні засади «нового біографізму / автобіографізму» в традиціях філософської герменевтики, феноменології, екзистенціалізму, філософії діалогу. Теоретично доведено, що у міждисциплінарному полі соціогуманітарного знання «новий біографізм» знайшов вираження у стратегії «насиченого опису» (культурна та соціальна антропологія); в «обґрунтованій теорії» (якісна методологія в межах соціології); у наукових школах мікроісторії та «нового історизму» (історична наука) [259, с. 28].

Третій компонент методології дослідження громадсько-політичної діяльності В. Кохана пов'язаний із специфікою ідеології політичних партій, членами яких був В. Кохан (УНДО, ФНС, СУНД): важливо розуміти, що таке «політична партія», яке її ідеологічне підґрунтя та бачення розв'язання українського питання. Передусім відзначимо, що на сьогодні існують чимало визначень терміну «політична партія». У сучасному розумінні політична партія – це організована група громадян, що виражає інтереси тих чи інших соціальних верств і прагне до реалізації своєї мети шляхом боротьби за державну владу і її

використання. У політології виділяють декілька підходів до появи політичних партій:

1) класовий – становлення партій пов’язується з виділенням великих соціальних груп (класів), а самі партії є найбільш активною і організованою частиною якого-небудь класу, що виражає його інтереси. Цей погляд на партію отримав обґрунтування у роботах К. Маркса, Ф. Енгельса і В. Леніна. Сьогодні класовий підхід зустрічає все більше критики, що пов’язано з розмиванням самих класів;

2) ідеологічний – становлення партій пов’язується з виділенням груп, оснований не стільки на спільності соціально-економічного становища, скільки на спільності поглядів. Сама ж партія, як писав С. Бостан, є групою людей, які визнають одну і ту ж політичну доктрину;

3) інституціональний – партія розуміється як організація, діюча в системі держави (М. Дюверже);

4) функціонально-прагматичний – становлення партій пов’язується з метою завоювання влади, самі вони трактуються як групи людей, що ставлять перед собою завдання приходу до влади [245, с. 24].

Сучасник В. Кохана – М. Стахів, класифікуючи політичні партії, розділив їх на декілька груп: а) примітивні і розвинені; б) правдиві і фальшиві; в) повні і неповні; г) виразнокласові і закритокласові. За метою діяльності: а) клерикальні й антиклерикальні; б) партії суспільної перебудови й міщанського чи селянського типу; в) республіканські, монархістичні та демократичні. За способом та засобами діяльності: а) революційні й мирно-реформістські; б) радикальні й помірковані; в) терористичні й легалістичні. Відповідно до ідеології політичних сил, один із лідерів соціалістів-радикалів поділив політичні партії на «світоглядіві і без світогляду». Упорядкована програма дій та стратегія – ознака, яка відрізняє розвинену політичну партію від примітивної [351, с. 56].

Першою політичною партією, до якої вступив В. Кохан було УНДО. Він став членом цієї політичної сили у період, коли у Другій Речі Посполитій був

встановлений режим «санації» (1926 р.), що означало продовження національної політики попереднього, ендецького уряду. Режим відмовлявся надати українським областям територіальну автономію, що було явним порушенням взятих Польщею міжнародних зобов'язань. Не виконувалася і стаття польської конституції, яка декларувала право національних меншин на національно-культурну автономію. Продовжував діяти закон від 31 липня 1924 р., що обмежував вживання української мови в адміністрації, суді та школі. У другій половині 1920-х рр. швидко зменшувалась кількість українських шкіл, а натомість зростала чисельність «утраквістичних», тобто двомовних польсько-українських шкіл, в яких переважало навчання польською мовою [303, с. 89].

З цих причин лідер УНДО Д. Левицький відзначав, що український народ не визнає жодних трактатів і міжнародних актів про належність населених українцями земель до Польщі і буде прагнути до утворення на цих землях незалежної української держави. Ставши в серпні 1930 р. прем'єр-міністром, Ю. Пілсудський та його оточення придушували будь-які прояви опозиції. Після розпуску парламенту (1930 р.) розпочалися масові арешти депутатів, зокрема й В. Кохана, проте стратегічна лінія націонал-демократів не зазнала змін, хоча серед членів партії, за словами «Діла» виокремилося три групи: «позитивісти», «принципіалісти» і «фашистами» [145, 1930, 4 листопада, с. 1]. Головним дискусійним питанням серед них було ставлення до Польської держави. Додамо, що В. Кохан належав до «фашистської групи».

Після ув'язнення поліцією опозиційно налаштованих до Польщі членів проводу УНДО, зокрема Д. Палієва та В. Кохана, на перше місце у партії вийшли прихильники т. зв. позитивної співпраці з урядом на чолі з М. Галущинським та О. Луцьким. Вони не допускали думки про можливість активного опору «пацифікації», щоби не дати властям приводу для розширення масштабів репресій проти українського населення та установ і організацій [347, с. 125].

Водночас частина керівництва УНДО, вважаючи, що польсько-українські суперечності ведуть у безвихідь, почала шукати компромісу з владою. Тенденція

до зміни тактики УНДО та УПР виявилася у відновленні гасла територіальної автономії, яке було висунене і прийняте більшістю голосів на з'їзді Української трудової партії ще у травні 1923 р. Але автономістична резолюція спричинила багато суперечностей серед українського громадянства та всередині партії, тому на черговому партійному з'їзді цієї у квітні 1924 р. її було остаточно відкинено [273, с. 226].

Зміна тактики керівництва УНДО викликала обурення всередині проводу партії та зокрема деяких членів УПР. Після виходу з в'язниці Д. Паліїва під його проводом наприкінці 1931 р. в УНДО сформувалася опозиційна група радикально-націоналістичної орієнтації, яка вважала хибною угодову тактику лідерів УНДО, зокрема в питанні територіальної автономії, та пропонувала повернутися до давньої платформи УНТП – невизнання законності польського панування у Східній Галичині. До цієї групи входив й В. Кохан. Зрештою, 15 липня 1933 р. ЦК, затвердивши постанову ексекутиви партії, виключив Д. Паліїва з УНДО. Посол В. Кохан та заступник члена ЦК П. Постолик заявили про свою солідарність з Д. Паліївим і «виступили» з УНДО [145, 1933, 18 липня, с. 1]. Надалі УНДО неухильно наближалось до політики нормалізації польсько-українських відносин, а Д. Паліїв та В. Кохан заснували нову політичну силу – ФНС.

ФНС – легальна політична партія, утворена 1933 р. у м. Львові. Партія декларувала боротьбу проти політики нормалізації, яку провадило УНДО. Зародком ФНС була ідеологічна група «Нового часу», утворена з ініціативи Д. Паліїва та В. Кохана. Офіційною датою заснування політичної сили вважався вихід 1 листопада 1933 р. першого номера партійного періодичного органу ФНС – журналу «Перемога». [192, с. 1-2].

Головними засадами діяльності ФНС оголошувались нація і провід. Ідеологію «творчого» націоналізму, яку декларувала ФНС, потрібно розглядати як частину поняття інтегрального націоналізму. Головна ідея – нація понад усе, всі українці повинні об'єднатися, щоби побудувати єдину соборну

незалежну Україну. Українська нація може досягнути повноти своїх політичних сил тільки сконсолідована в одній суцільній політичній організації [192, с. 2]. Поява націоналізму як ідеологічного і політичного явища відобразила загальну тенденцію до посилення етнонаціональних факторів суспільного розвитку.

Процес становлення модерних націй і національних держав перетворив націоналізм в один із найвпливовіших чинників новітньої історії. Український націоналізм не був єдиним цілісним явищем. У 1920–1930-х рр. вирізняли три його різновиди: «чинний» націоналізм Д. Донцова, який сповідувала група «Заграда» і частково Українська партія національної роботи (УПНР) «інтегральний», або «організований» націоналізм, уособленням якого виступила ОУН, і «творчий» націоналізм, відповідником якого був ФНЄ [192, с. 2].

«Творчий» націоналізм – одним із напрямів українського інтегрального націоналізму, який також представлений в основному «чинним» націоналізмом Дмитра Донцова та «організованим» націоналізмом ОУН. Попри суттєві відмінності їх об'єднувало визнання нації найвищою цінністю, вирішальним чинником суспільного розвитку. Оскільки український націоналізм був рухом бездержавної нації, то в ієрархії його вартостей, поруч з ідеєю «нації» центральне місце займала ідея «держави», яка часто характеризувалась монопартійним авторитарним устроєм з визначальною роллю харизматичного лідера або партійного проводу. На формування таких державно-політичних моделей значний вплив мали тогочасні зарубіжні зразки. Однак між «чинним», «інтегральним» і «творчим» націоналістичними рухами існувало чимало відмінностей. Насамперед це стосувалося державотворчих програм [192, с. 3].

Сформульована в загальних рисах державотворча програма ФНЄ передбачала використання пов'язаних із воєнним розгромом СРСР і знищенням Версальської системи сприятливих міжнародних відносин для відбудови соборної української держави. Реалізація цього завдання вимагала максимальної національної консолідації як основи фронтизму. Ідеї авторитаризму, вождизму, монопартійності, заперечення парламентських, ліберально-демократичних засад

державного устрою були запозичені фронтовиками з європейських тоталітарних націоналістичних рухів. В основі «творчого» націоналізму були ідеї нації і держави, а також національної революції проти всіх окупаційних режимів [192, с. 3].

На еміграції в Канаді В. Кохан вступив до Союзу українських національних демократів (СУНД). Союзу, який у своїй практичній діяльності намагався «об'єднати демократично думаючих і суспільно діючих людей та працювати спільно над політичним світоглядом українця-канадця, піддержувати національні організації, які змагають за відбудову української держави, та поборювати скрайні течії, ліві і праві» [322, с. 311]. Пізніше СУНД змінив назву на Український національно-демократичний союз (УНДС), співзасновниками якого також виступили В. Кохан, С. Волинець, С. Радчук, М. Боровський [322, с. 311]. Ідеологія УНДС була близькою до діяльності Союзу українців – жертв російського комуністичного терору.

Таким чином, при підготовці дисертаційної роботи за допомогою методологічного інструментарію: (а) визначено способи здобуття наукових знань; (б) забезпечено всебічність отримання інформації; (в) до наукового обігу введено нову інформацію. Як результат, у процесі роботи над дисертаційною роботою, було пройдено декілька стадій: обґрунтування проблеми дослідження на основі аналізу історії питання; вибір об'єкту і предмету дослідження; визначення конкретних завдань; формулювання гіпотези (наукового припущення). Визначити і простежити особливості громадсько-політичної діяльності В. Кохана можливо за умови всебічного використання сукупності методів та прийомів, які формують фундаментальні теоретико-методологічні засади історичного пізнання. Теоретико-методологічними засадами дослідження слугували принципи історизму та наукової об'єктивності, системності, всебічності.

Для розв'язання поставлених завдань використано такі загально- та спеціально-наукові методи дослідження: аналіз, синтез, системно-структурний

підхід, логічний, проблемно-хронологічний, порівняльний. Загальноісторичні методи (історико-генетичний, історико-порівняльний, історико-типологічний, історико-системний та ін.) дозволяють показати причинно-наслідкові зв'язки, впорядкувати сукупність об'єктів / явищ на якісно визначені типи, з'ясувати суть історичного процесу, як сукупностей історичних фактів та ситуацій у їх цілісності та історичному зв'язку. Для узагальнення результатів дослідження застосовано систематизацію джерел, що дозволило зробити низку об'єктивних висновків щодо особливостей громадсько-політичної діяльності В. Кохана.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ

2.1. Перші кроки в громадсько-політичному житті ГАличини

Володимир Кохан народився 4 грудня 1898 р. у с. Нисмичі Сокальського повіту. Родина Коханів переїхала до Тудоркович, коли Семен Кохан купив господарство Вавринюків, які виїхали до Канади 1913 р. «Це велике господарство із просторими будинками й гарним садом було місцем, де виростала Стеля Стечишин (з дому Вавринюк), де Семен виховав сімох синів і де я провів свою ранню молодість» [331, с. 636]. Після закінчення народної школи в рідному селі, навчався у філії Львівської академічної гімназії, де в цей період викладали відомі українські педагоги: Степан Томашівський, Іван Зілінський, Степан Белей, Філарет Колесса, Юліан Гірняк, Лука Турчин, Василь Пачовський та ін.

Власне у 1906 – 1907 н. р. у Народному Домі у Львові відкрили філію Академічної гімназії у зв'язку із зростанням чисельності гімназистів. Коли головну гімназію переселили у 1907 р. до нового будинку, філія залишилася у Народному домі і мала спочатку тільки 4 нижчі класи. У 1914 р. шкільні класи містилися на першому, другому і третьому поверхах будівлі [378, с. 244]. Шкільна програма охоплювала 12 предметів. Крім латинської, грецької, німецької, української і польської мов, обов'язковими предметами були: релігія, історія, географія, математика, фізика, хімія, природознавство і пропедевтика філософії (логіка, психологія). Загалом гімназисти у тиждень навчалися 32–34 год. Директором філії у час навчання В. Кохана був І. Громницький [378, с. 244].

В. Кохан здавав іспити з «відзначенням». Його тогочасні захоплення були різними, але насамперед – це природничі і гуманітарні науки. У цей період у філії Академічної гімназії навчалися В. Кучабський, І. Чмова, Ф. Черник, Р. Сушко, О. Яремович, І. Кедрин та ін. Як виявилось, надалі у громадсько-політичному житті він неодноразово співпрацював із своїми колегами-гімназистами [378, с. 245].

Першу світову війну В. Кохан зустрів на шкільній лаві. Після призову та короткого військового вишколу В. Кохана направлено на Італійський фронт [331, с. 636].

Події на фронті Першої світової війни глибоко вкарбувалися у пам'яті В. Кохана. Від його колег довідуємося про складні фронтові умови, в яких в яких доводилося перебувати одному з майбутніх лідерів ФНС. «Фронти зціпеніли [1917 р. – *Р.К.*], – відзначали учасники бойових дій, – війська окупувалися в глибоких ровах (стрілецьких), яких було завжди кілька один за другим. Ці стрілецькі рови були сполучені між собою окремими зв'язковими ровами, щоби вояки з передньої лінії могли відходити назад, щоби ними можна було доставляти харч, амуніцію і т. д.» [134, с. 29].

Жахливими умовами відзначалося побутове життя четаря австрійської армії у роки Першої світової війни. У перервах між військовими діями вояки жили у землянках. «Ці землянки – то були копані ями, вкриті грубими відрізками дерева і землею, – пригадували сучасники події, – Крім того військо копало ще т. зв. лисячі нори – то є дуже глибокі підземні ходи, як у копальні, підперті дубовими порогами. Така нора мала два входи. Тут ховалося військо під час стріляння важкими гарматами. Однак часто лучалося, що гранати засипували оба входи й тоді військо в тих норах дусилося...» [134, с. 30].

Після розпаду Австро-Угорської імперії він повернувся до Західної України, вступив до лав Галицької армії (ГА), у ранзі хорунжого брав участь у польсько-українській війні 1918–1919 рр., де отримав поранення. Власне В. Кохан був одним із тих, хто перебрав владу у с. Тудорковичах. У спогадах С. Шилюка, зокрема, відзначено: «Мій батько, Григорій Шилюк, в той час був війтом села. Тієї пам'ятної ночі, під нашу хату пригнався на коні їздець, постукав в двері і сказав: «Від імені Української держави наказую тобі...». Бала дана команда роззброїти в с. Старгород постерунок австрійської жандармерії і захопити владу в селі. Виконавцями того акту були молоді хлопці, яких очолював Володимир Кохан» [257].

В. Кохан у званні хорунжого як і більшість тудорцівчан-воїнів УГА увійшов до складу 5-ї Сокальської Бригади УГА (Перший галицький корпус), яка складалася з 3-х куренів (бл. 10000 стрільців). Командантами бригади були сотники О. Демчук, П. Петрик, В. Секунда та майбутній член УВО і сенату ОУН В. Коссар. Бригада стояла на протипольському фронті на північному-заході від Крилова на Холмщині до Кристинополя (сучасний Червоноград, Львівська область). В. Опунський зазначав, що «тудорківчани мужньо боролися з ворогом, п'ятнадцять з них положили голови за Україну, серед них рідний брат Володимира – Іван Кохан. Володимир важко пережив втрату побратимів і те, що не вдалося відстояти незалежність держави» [257].

Після закінчення польсько-української війни 1918–1919 рр. повернувся до рідної Сокальщини. Не сприймаючи польської окупації, зосередився на організації культурно-освітнього й економічного життя у краю [331, с. 636]. С. Шилюк відзначав напружені польсько-українські відносини в повіті під час польської окупації в 1919 – 1923 роках, описуючи факт суду над батьком. Водночас він згадав й інші факти, зокрема: «Після своєї перемоги поляки масово арештували керівних українців і всіх тих, що проявили яку-небудь активність у побудові й обороні самостійної української держави. В нашому селі арештували членів цивільного повітового комітету – Григорія Шилюка і Григорія Синука, а з військовиків – Володимира Кохана, Івана Шилюка, Юрка Ореста, Максима Костянчука і багато інших, але їхніх прізвищ я вже не пам'ятаю. Всі вони були ув'язнені у львівській тюрмі, частина з них повернулася додому по шістьох місяцях» [138, с. 431].

Саме тоді, В. Кохан бере активну участь у формуванні та кристалізації нової політичної структури українського суспільства Галичини. Під цим оглядом початок 1920-х років можна вважати зламним моментом. Події світової війни, поразка українців у війні з поляками за опанування краю спричинили занепад українського організованого життя: практично припинили свою діяльність партійні організації, культурно-освітні та фінансово-господарські товариства;

значна частина українців опинилися в таборах або еміграції. Невдача визвольних змагань позначилася на громадських настроях, викликала певну анархію. Українська суспільність по-різному ставилася до уроків національної революції та актуальних завдань [372, с. 406].

В. Кохан належав до тієї частини української громадськості, яка не вважала справу української державності програною і розглядала її втрату як скороминущий стан. Ця частина українського громадянства відмовлялася визнати суверенітет Польщі над Галичиною і відповідала акціями опору на спроби польської влади інтегрувати українські землі з польською етнічною територією. Провід в організації спротиву взяли на себе старшини колишніх українських армій. Вояки, які нещодавно були ударною силою боротьби за Українську державу, розглядаючи ситуацію з висоти державницьких і соборницьких актів 1918–1919 років і не хотіли миритися із встановленням у краї польської адміністрації. Вони пропагували ідеї національної активності і віри у власні сили [372, с. 406].

Останню тезу, яскраво підтверджує біографія В. Кохана – він разом з односельчанами вже за польської влади взявся за відбудову села, – констатують сучасні науковці. – Тудорковицькі селяни, трудоволюбиві і національно свідомі люди, будуючи свої власні житла, рівночасно почали будівництво читальні і кооперативи. В «Просвіті» розмістили бібліотеку, в яку за зібрані кошти закупили українські книжки та часописи. Організаторами цих добрих справ були: Володимир Кохан, Іван Левисюк та інші активісти. В селі організували касу ощадностей, пожарнорухункове товариство «Луг», голова Сидорко Кохан, яке правдоподібно було одне з найкращих в Сокальському повіті. Тоді ж організували аматорський гурток, який очолював Мирон Кохан, допомагала йому вчительська Євгенія Кохан» [257].

Водночас В. Кохан все частіше долучається до політичних акцій, зокрема стає активним членом УВО. С. Романів у праці «Революційна Сокальщина в моїх спогадах» [131] вдало схарактеризовав початки утворення УВО в цьому повіті. За

його словами, першим ініціатором й організатором УВО на Сокальщині був колишній старшина ГА М. Мельничук – кооперативний ревізор (чи інструктор) зі с. Винники біля м. Белз, який працював у системі Ревізійного союзу українських кооперативів (РСУК). Саме він сформував таємне ядро УВО з ветеранів УГА в Сокальському повіті: Володимир Кохан – кооператор із с. Тудорковичі, Володимир Матвіяс – син пароха зі с. Яструбичі, Кость Мигаль – громадський діяч із с. Себечів [131, с. 108]. Виникнення і розбудова підпільної військової організації пожвавила українське суспільно-політичне життя у краї. УВО заявила про себе протестними акціями проти дій польського уряду, що мали на меті поширити на край загальнопольську адміністрацію [131, с. 108].

Провід УВО оцінив організаційні здібності В. Кохана, його дисциплінованість, активність і наполегливість, який радився зі своїми старшими колегами, зокрема з Д. Паліївим [347, с. 124]. Невдовзі УВО заявила про себе протестними акціями проти дій польського уряду, що мали на меті поширити на край загальнопольську адміністрацію [2, арк. 17]. Спершу ці акції носили пропагандистський характер. У них брав активну участь В. Кохан, який у 1921 – 1922 рр. у перебував пропагандистському апараті Д. Паліїва. Після замаху на голову польської держави Ю. Пілсудського і судового процесу над С. Федаком, Д. Паліївим та ін., свою громадську діяльність В. Кохан активізував навесні 1923 р. після того як Д. Паліїв вийшов із в'язниці [354, с. 50].

В. Кохан підтримав заходи Д. Паліїва щодо заснування ідеологічного часопису «Заграда», який почав виходити у Львові у квітні 1923 р. [288, с. 27]. Навколо цього періодичного видання сформувалася політична група, яка у 1923 р. оформилася під назвою УПНР. Відомий дослідник М. Швагуляк вважав, що для сторонніх це скорочення означало «Українська партія національної роботи», а для її членів і втаємничених – «Українська партія національної революції». Тому повну назву партії завжди писали так: «Українська партія національної р(оботи)». Головою партії обрано С. Підгірського, секретарем – Д. Донцова. Щодо В. Кохана, то він увійшов до цієї партії [354, с. 41].

Однак, УПНР не стала сталим фактором українського політичного життя, єдиним зорганізованим осередком, що «виступав під її фірмою» залишалася група «Заграви» [276, с. 74]. У цьому товаристві вирізнявся гурт активних, відданих національній справі діячів – В. Кузьмович, О. Луцький, В. Кохан, Д. Левицький, Р. Сушко, М. Рудницький, І. Кедрин-Рудницький та ін. О. Назарук, говорячи про цих членів «Заграви» називав їх «ідеалістами високої марки», які були готові своє життя жертвувати для української справи [332, с. 23]. Вже тоді В. Кохан усвідомлював необхідність консолідації українського національного руху. Його непокоїли постійні поділи, гострі суперечки в українських політичних партіях національно-державницького спрямування [276, с. 74].

У 1925 р. розпочалося ідейне та організаційне зближення різних політичних груп на базі УНТП і утворення УНДО [269, с. 67]. Створення центристської національно-державницької партії започаткувало формування нової політичної структури українського суспільства, яка функціонувала до 1 вересня 1939 р. Саме на початку 1925 р. народилася ідея про об'єднання незалежної групи УНТП із групою «Заграда» [2, арк. 21]. Однак, В. Кохан не брав участі в установчому конгресі УНТП, УПНР, національної групи УПР і групи «Діла» УНТП, який проходив 11 липня 1925 р. у Львові і ознаменувався створенням УНДО [28, арк. 8]. Із групи УПНР, до якої належав В. Кохан, до складу першого ЦК увійшли В. Кузькович, О. Луцький, Д. Левицький, І. Кедрин-Рудницький, Д. Паліїв і М. Рудницька [348, с. 36].

У 1926 р. В. Кохан розпочав активну партійну діяльність в УНДО. На той час він поділяв основні програмні положення політичної платформи УНДО і брав активну участь у розробці програми партії, зокрема розділу, який присвячувався вирішення проблем селянства. Ймовірно, поштовхом до вступу у партію стало віче в Сокалі, яке відбулося 9 квітня 1926 р. (організоване повітовим комітетом партії за участю представників ЦК Д. Паліїва, В. Целевича і С. Хруцького) [158, с. 3]. Уже 13 травня 1926 р. В. Кохан взяв участь в обговоренні проєкту Програми УНДО. В інформації «Діла» стверджено, що «селянин Кохан Володимир

боронить проект програми і заявляє від селянства, що земля може перейти до рук селян тільки без викупу» [210, с. 1]. Завдяки підтримці Д. Паліїва він доволі швидко здобув популярність та авторитет у Сокальському повіті [288, с. 28–29; 17, арк. 26].

У цей період УНДО стрішко здобувало значну популярність у Галичині [29, арк. 16–17]. Проте на Волині, Холмщині, Поліссі та Підляшші його впливи поширювались повільніше і активної підтримки у населення регіону партія не мала. Неабиякою перешкодою на шляху поширення впливів УНДО на північно-західних землях був так званий «сокальський кордон» [368, с. 62]. З його допомогою польська влада намагалася поглибити розмежування українських етнічних територій та мала на меті не допустити поширення впливів національних українських партій Галичини та греко-католицької церкви на Волині [36, арк. 28]. Саме у цьому регіоні значну допомогу партії надавав В. Кохан, який мав значний вплив на громадську думку Сокальщини [36, арк. 29].

Якщо поглянути на розподіл внутріпартійних сил, відзначимо, що В. Кохан належав до крила т. зв. «кооператорів» (у 1926 р. він став директором українського банку в м. Сокаль, був головою Наглядової Ради Окружного союзу кооператив у Сокалі [257]) [49, арк. 19]. Участь кооператорів в активному політичному житті партії надавала їй діяльності виразного економічного та соціального характеру, політизувала кооперацію та сприяла її активному розвитку. Серед провідників націонал-демократів, вихованих в кооперативному дусі, варто виокремити Ю. Павликовського, О. Луцького, Ю. Шепаровича, В. Кохана, В. Бараника, А. Палія, С. Кузика, І. Мартюка, М. Творила та ін. В ідеологічному розрізі, він «тяжів» до праворадикалів. Цю неформальну групу в УНДО очолював Д. Паліїв [29, арк. 44].

Незважаючи на певні тактичні успіхи УНДО під час виборчої кампанії 1927 р. до місцевих органів влади, реальний вплив партії на населення регіону показали вибори 1928 р. до вищого законодавчого органу Польської держави, на яких націонал-демократи здобули переконливу перемогу у Східній Галичині [39,

арк. 18]. Тоді ж, В. Кохан уперше взяв участь у виборчій кампанії до польського парламенту у 1928 р. [34, арк.11]. Власне він був одним із прихильників ухвали ЦК УНДО, якою санкціонувалася участь партії у виборах [70, арк. 86]. Вибори до вищого законодавчого органу Польщі, за влучним висловлюванням львівського дослідника О. Зайцева, «мало засвідчити український національний характер західноукраїнських земель, продемонструвати волю до боротьби за свободу та незалежність» [274, с. 12].

В. Кохан був переконаний, що перед націонал-демократами стоять два важливих завдання: по-перше, домогтися внутрішнього порозуміння із українськими партіями, що стоять на національно-державницькій платформі; по-друге, порозумітися із політичними організаціями інших національних меншин, які «не виступають проти вимог українського народу» [346, с. 201]. Перше завдання ЦК УНДО спробував реалізувати 12 листопада 1927 р. – прийнято ухвалу, в якій наголошено на необхідності «йти до виборів під гаслом спільного виборчого блоку українських національних угруповань і дати від себе ініціативу до створення такого внутрішнього національного блоку українських національних угруповань» [34, с. 26; 303, с. 262].

Зважаючи на ухвалу ЦК, лідери партії 14 грудня 1927 р. письмово звернулися до соціалістів-радикалів, представників колишньої соціал-демократичної партії та Селянського союзу із пропозицією об'єднатися у єдиний виборчий блок [126, с. 178]. Проте, голова УСРП Л. Бачинський відкинув пропозицію націонал-демократів, мотивуючи своє рішення численними тактичними розходженнями між двома українськими політичними силами [22, арк. 61; 328, с. 194]. Проте дещо успішнішими видалися спроби УНДО щодо створення виборчого блоку на регіональному рівні. Зокрема частина членів «Селянського союзу» на чолі з П. Васильчуком (Холмська окружна організація) і С. Назаруком (Володимир-Волинська окружна організація), а також безпартійна група С. Підгірського та група А. Річинського, що виступала на захист прав Української православної церкви, утворили 9 січня 1928 р. на з'їзді у Ковелі

Український центральний виборчий комітет Волині, Холмщини, Полісся і Підляшшя, який увійшов до Блоку національних меншин [40, арк. 57; 348, с. 46].

Однак наміри Д. Левицького викликали неоднозначну оцінку інших членів ЦК партії, які вважали, що, по-перше, входження УНДО до Блоку використають українські політичні партії для його дискредитації, та, по-друге, наводилися численні аргументи стосовно того, що Блок буде штучним, ідейно / політично «розпороченим утворенням із сумнівними шансами на успіх» [30, арк. 18].

Незважаючи на критику однопартійців, 16-18 січня 1928 р. на підсумкових нарадах представників непольських народів вирішено спірні питання та узгоджено склад державного списку [29, арк. 23]. На першому місці – українець Д. Левицький, на другому – І. Грюндбаум, на третьому – білорус Ф. Єремич, на четвертому – німець Євген Навман. Далі в списку переважали члени УНДО, серед яких – В. Кохан [42, арк. 26]. 5 лютого 1928 р. ЦК УНДО оприлюднив відозву «До народу українського», у якій відзначалося: «Аби перемога українського народу була певна, заряд УНДО приступив до блоку з непольськими народами: білорусами, німцями і жидами з Волині, Холмщини, Полісся і Підляшшя. Всі, що ставлять інтерес загальнонародний вище інтересу вузького, йдуть до виборів під блакитно-жовтим стягом Національного об'єднання» [42, арк. 26].

Щодо В. Кохана, його участь у виборчій кампанії залишалася «під питанням» до кінця 1927 р. С. Романів з'ясував обставини його висунення кандидатом у послы польського сейму від виборчого списку УНДО. На його думку, у період виборчої кампанії керівники УНДО вели переговори з лідерами УВО (очевидно, посередником виступав Д. Паліїв) для спільної консолідованої акції на виборах. Ішлося про роботу серед виборців краю щодо участі у виборах і можливість обрання українських діячів послами [131, с. 108]. Д. Паліїв запевнив керівництво УНДО, що УВО підтримає таємно цей план, але за однієї умови – керівництво УНДО поставить у визначених округах у виборчий список тих кандидатів, яких він подасть. На Сокальщині Д. Паліїв запропонував до виборчого списку кандидатури В. Кохана, В. Матвіяса і К. Мигалья, незважаючи

на те, що головою повітового комітету УНДО працював відомий громадсько-політичний діяч О. Ріпецький і, логічно, він мав очолювати виборчий список.

Проте домовленості були дотримані – список затверджено в редакції Д. Паліїва. Як згадував С. Романів, «В. Кохан не міг рівнятися популярністю в народі з д-ром Ріпецьким та й під час виборчої кампанії не мав часу спопуляризувати себе у цій виборчій окрузі, бо працював скарбником у споживчо-збутовій кооперативі, а тим часом його виборча округа охоплювала не тільки Сокальський повіт, але й також прилеглі повіти. Все ж таки, оскільки його прізвище було перше на виборчому списку, В. Кохан переміг на виборах» [131, с. 108].

У цей же період В. Кохан разом із однодумцями проводив активну виборчу кампанію на Сокальщині [40, арк. 27]. Його син – майбутній професор Маямського університету (США) Іван, згодом згадував одне з передвиборчих віч у Сокалі, організоване для підтримки кандидатів на послів польських сейму і сенату: «Дідунь [Семен Кохан – *Р. К.*] пропхався зі мною до високої трибуни, звідки промовці виголошували свої промови, і висадив мене на плятформу до батька, який посадив мене біля себе. Мені подобалося, що помімо тих тисяч голів, які я бачив з трибуни, мій батько зайнявся мною так, якби коло нас нікого й не було. В дитячій голові зродилося почуття, що мій батько є доброю людиною, коли в такій складній ситуації присвячує мені так багато уваги. В дорослому віці моя думка про доброту й уважливість батька до людей не змінилася – я бачив, як у тяжких для батька ситуаціях він стрічав людей з теплою усмішкою і їхні проблеми вповні займали його увагу» [331, с. 634].

Виборча кампанія 1928 р. до польського сейму і сенату проходила на Сокальщині (як зрештою й у всій Західній Україні) в умовах гострої міжпартійної боротьби не тільки між польськими та українськими політичними силами, але й між українськими. Для прикладу, 23 січня 1928 р. Українська партія праці (УПП) скликали віче в Сокалі. З цього приводу «Діло» іронічно повідомляло: «Як представники УПП зі Львова з'явилися в Сокалі пп. Сенюта та

Шкрумеляк, на віче прибули селяни майже з всього повіту. Всі йшли, щоби довідатися дечого нового. Та завелися... Вся бесіда п. Сенюти зводилася до того – «З порожнього не наллєш» [201, с. 3]. На думку журналістів «Діла», другий делегат «п. Шкрумеляк дав присутнім лекцію із всесвітньої історії. Слухачі мало не занудилися, аж сказали, що їм вже забагато цього доброго. Говорив також як «безпартійний» п. Осип Демчук з Сокаля. Цей пан, що був в дійсності ініціатором отсього нещасного для УПП віча, тандітними самохвальбами хотів себе розрекламувати на кандидата на посла, «делікатно» обливав поміями і УНДО, і бльок національних меншин, і всіх кандидатів» [201, с. 3].

Журналісти наголошували, що «представники УПП в залі назвали себе опозицією, що нараховувала 18 осіб, яких повіт не знав ані з освітньої, ані з політичної праці в Сокальщині. На віче прибув делегат ЦК УНДО І. Корчинський, який «зголосився до виступу» [201, с. 3]. Він передав вітання від ЦК УНДО, зреагував на закиди представників УПП, роз'яснив програму УНДО, «справу Блоку національних меншин» та закликав всіх до національного фронту в єдиній народній партії – УНДО». Кореспонденти «Діла» відзначали, що «на захист УНДО говорили найкращі одиниці повіту, знані робітники на освітньо-культурному і економічному полі: кандидат на посла селянин В. Кохан, В. Матвіяс, Рак з Тартаківця, М. Мельник і багато ін. У виступах схарактеризували (головно Кохан і Матвіяс) складне становище українського села та закликали Сокальщину до національного фронту в рядах УНДО» [201, с. 3].

Згідно з пропозицією В. Матвіяса ухвалено підсумкові резолюції: «Громадяне Сокальщини, зібрані на вічу в Сокалі дня 23-го січня ц. р. одногосно висловлюють повне довіря Проводові УНДО, заявляються за Українським Національно-Демократичним Обєднанням, взивають всіх щирих та здорово думаючих українців до обєднання в рядах УНДО та заявляються за кандидатом УНДО селянином Коханом Володимиром» [201, с. 3]. На думку журналістів «Діла», віче в Сокалі «дало черговий наочний доказ, що УПП не мало

шансів на підтримку в Сокальщині. Зразу ж після віча відбулася довірочна нарада голів громадських комітетів УНДО Сокальщини» [201, с. 3].

Активна виборча кампанія та консолідаційні заходи УНДО принесли свої результати – 8 березня 1928 р. партія здобула переконливу перемогу на виборах (якщо брати до уваги українські політичні партії), одержавши 23 мандати в сеймі і 9 у сенаті (543 185 осіб, або 54,8 % усіх голосів, відданих на українські політичні партії) (детальніше – Додаток_) [276, с 76]. В. Кохан боці обраний до польського сейму в 51 виборчій окрузі (Львівське воєводство, повіти Львів-Жовква-Сокаль-Рава-Руська-Яворів-Любачів) за виборчим списком № 18, який отримав перемогу в цій окрузі (76553 голоси), що дало можливість отримати три мандати (Іван Ліщинський, Ланг Фердинанд). Увійшов до українсько-білоруського сеймового клубу та Української парламентської репрезентації [175, с. 3]. У сеймі працював у комісії публічних робіт [231, с. 1].

Таким чином, формування світогляду В. Кохана відбувалося на тлі зростання національної свідомості мешканців Сокальського повіту на початку ХХ ст. Навчаючись в Академічній гімназії, беручи участь у визвольних змаганнях 1918 – 1919 рр. він отримав виразний патріотичний світогляд, став незмінним учасником усіх культурно-просвітніх заходів, які на початку 1920-х рр. організовували українські громадсько-політичні організації у його рідному селі. Саме з працею в УВО, УПНР, діяльністю в УНДО та на кооперативній ниві пов'язаний перший етап його громадсько-політичної біографії, який завершується початком парламентської діяльності в 1928 р.

2.2. Парламентська праця

Політична діяльність В. Кохана у 1928 – 1930-х рр. була пов'язана передусім із його парламентською працею у вищому законодавчому органі Польщі. Після вдалої для виборчої кампанії як для УНДО так і для визідця із

Тудоровичів, він долучився до критики польської центральної та місцевої влади, яка, на його думку, проводила несправедливу соціально-економічну політику. У період парламентських «вакацій» В. Кохан відвідував повітові партійні осередки із звітами про діяльність на парламентській ниві, обґрунтовував закономірності партійної лінії «негації» Польської держави, розтлумачував особливості голосування УПР щодо кожного із законопроектів, відповідав на «незручні» питання опонентів

Після завершення виборчої кампанії 1928 р. у парламенті Польщі було утворено УПР: головою Українського клубу обрано Д. Левицького, заступниками – В. Целевича і С. Хруцького, секретарем – І. Блашкевича. До клубу ввійшло 26 послів, з них – 23 представляли УНДО [33, арк. 24]. Уже наступного після оголошення результатів виборів дня, 9 березня 1928 р. Д. Левицький виголосив програмну декларацію УПР. Він заявив, що хоча боротьба за самостійну українську державу завершилася поразкою, «найвищим, святим і непорушним ідеалом нашим є незалежна, соборна Українська національна держава на всіх українських землях. Тому всі міжнародні акти, якими споконвічні українські землі: Східну Галичину разом з Лемківщиною, Холмщину, Волинь, Підляшшя і Полісся передано Польщі, а саме: трактат укладений в Ризи 18 березня 1921 р. і рішення Ради послів у Парижі 14 березня 1923 р. як акти, які насилують право українського народу на самовизначення, вважаємо де-юре неправосильними. А вступаючи до польських Законодавчих палат, будемо цим шляхом йти до здійснення найвищого права української нації» [50, арк. 4]. Відзначимо, що у перші чотири дні роботи новообраного сейму Український клуб подав понад десять законопроектів [50, арк. 5–7].

Перерву між сесіями (травень – серпень 1928 р.) члени УПР використали для проведення широкої маніфестаційної кампанії у Галичині [17, арк. 23]. Так, 30 квітня у приміщенні Народного Дому в Раві-Руській за участю бл. 800 представників 68-ми громад Равського, Угнівського і Немирівського судових округів відбулося посольське справоздавче віче УНДО, яке відкрив голова голова

місцевого повітового комітету Л. Данилович. На віче прибули послы І. Ліщинський, В. Кохан і сенаторка О. Кисілевська. Посол В. Кохан у своєму виступі накреслив план діяльності політичної організації в повіті. Після доповідей присутні «виголосили послам інтерпеляції в справі непорядків та зловживань місцевої влади і вимог до уряду». На інтерпеляції відповів посол В. Кохан, після чого о. Й. Чехович завершив віче [161, с. 2]. Відзначимо, що перед цим вічем відбулися довірочні збори жіноцтва Равського повіту, скликані Союзом Українок в Раві-Руській [161, с. 2].

Проміжні підсумки діяльності УПР 16 травня 1928 р. окреслив Д. Левицький [304, с. 28]. Очільник націонал-демократів прозвітував про діяльність українських послів, окреслив план праці на найближчий період. Він зауважив, що діяльність УПР «може бути вповні успішною тільки тоді, коли загал українського громадянства стоїть зі своїми послами і сенаторами в постійному зв'язку, доносить про всі свої потреби і злидні, про факти зловживання влади тощо» [173, с. 3]. Водночас В. Целевич від імені УПР запевнив, що націонал-демократи вестимуть «непохитну боротьбу за права українського народу» [34, арк. 52].

Оцінити двомісячну діяльність УПР спробував також однопартієць В. Кохана – І. Кедрин. «Не дивниця, – відзначив він, – адже ці послы й сенатори є нині з волі лихої долі єдиними виборними, себто єдиними справді легальними мандатовими представниками всього українського народу. Не дивниця й тому, бо з іменем Галичини все таки зв'язана фірма колишнього українського політичного Піємонту й резервуару громадської виховної інтелігенції. І тому, хоч це й не перша вже українська парламентарна репрезентація в Польщі, то – поминаючи всі інші мотиви, на які склалася попереднього Українського Клубу – саме ця репрезентація звернула на себе відусіль очі мільйонів земляків, бо чаївся втих очах надіями сповитий запит: Як поведуть себе галичани, які будь-що-будь мають за собою традицію парламентарної боротьби: чи галицькі політики зрозуміють вагу

покладеного на них історією завдання і наскільки зуміють відповісти йому?!» [188, с. 1].

В. Кохан також не залишився осторонь маніфестаційної кампанії УНДО 1928 р. У період парламентських «вакацій» він відвідував повітові партійні осередки із звітами про діяльність на парламентській ниві, на яких обґрунтовував закономірності партійної лінії «негації» Польської держави, розтлумачував особливості голосування УПР по кожному із законопроектів, відповідав на «незручні» питання опонентів [17, арк. 86]. Основний терен його вічевої кампанії – Рава-Руський, Сокальський, Любачівський повіти. Так, 18 травня за участю В. Кохана проведено посольське віче в Боянці (Жовківський повіт). Посол УПР виголосив доповідь, яка стосувалася останніх здобутків націонал-демократів на парламентському терені [303, с. 203]. «В дискусії забиравало голос багато громадян, які висказували своє признание для праці Українського Національно-Демократичного Об'єднання й одобрювали тактику Українського Парламентарного Клубу», – зазначено у повідомленні «Діла» [160, с. 3].

20 травня відбулося велике посольське віче в Бонзі (Сокальський повіт). Із доповіддю виступив посол В. Кохан, який «здав звіт з діяльності Українського Парламентарного Клубу і подав у своїй промові також плян політичної організації повіту». Згодом «розвинулася дискусія», після завершення якої «спокійна та річева» доповідь В. Кохана «вплинула на те, що загальний святочний настрій збережено до кінця» [160, с. 3]. Наступного дня – 21 травня відбулося справоздавче посольське віче в Угнові за участю понад 300 осіб. Віче відкрив повітовий організатор, інженер К. Целевич, доповідь виголосив посол В. Кохан. Після його виступу розгорнулася гостра дискусія, після якої він був змушений виступити вдруге з аналізом розвитку місцевої організації УНДО [157, с. 2].

1 липня 1928 р. відбувся повітовий народний з'їзд в Любачеві, організований зусиллями повітової організації УНДО. На захід запрошено голову партії і УПР Д. Левицького, сенаторку О. Кисілевську і посла В. Кохана [157, с. 2]. Віче (понад 1000 осіб) відкрив голова повітового комітету С. Ардан, який у

короткій промові привітав українських послів і розповів про їх працю в сеймі і сенаті. Збори вислухали з великим зацікавленням «популярний виклад» В. Кохана про сеймові здобутки УПР, зловживання місцевих органів влади під час виборів, а також про складне економічне становище українського селянства в Західній Україні. Згодом «промовив» голова Українського Клубу Д. Левицький, «привитаний невмовкаючими оплесками присутніх» [174, с. 4]. Він схарактеризував політичну тактику УПР та діяльність послів та senatorів у комісіях сейму і сенату [174, с. 4]. Опісля доповідь виголосила senatorка О. Кисілевська, представляючи учасникам з'їзду «значіння і вагу жіноцтва в політичній роботі». На пропозицію голови Повітового комітету С. Ардана збори одноголосно ухвалили низку політичних резолюцій. Наприкінці з'їзду до виступу було запрошено Ерстенюка, який вказав на «вагу і значення інтелігенції», а місцеві міщани Каліпінський і Мудрий, акцентували на «зловживаннях при стяганні податків і жалілися за невіплату воєнних відшкодувань» [174, с. 4].

Звітні віча послів і senatorів УНДО продовжувалися упродовж липня – вересня 1928 р. [40, арк. 33]. Так, 5 липня В. Кохан взяв участь у посольському вічі в Угринові, 12 липня року він разом з senatorом М. Галущинським та senatorкою О. Кисілевською відвідали віче у Сокалі, яке відбулося за участю понад 8000 осіб; 14 липня за участю В. Кохана відбулося віче в Ходорові, 15 липня – Себечові. 17 липня «при великім здвизі народу» пройшло віче в Чесанові, де звіт з діяльності УПР «здав» В. Кохан; 18 липня ідентичну промову В. Кохан виголосив на вічу в Олешинцях (Любачівський повіт), 19 липня – Улицьку (Рава-Руський повіт), 22 липня – Опільську (Сокальський повіт), 5 серпня – Потеличі (Рава-Руський повіт); 19 серпня – Карові. «На усіх віча присутні вічевики висловлювали одноголосно повне довіря до провдлу партії УНДО і признання для діяльності і тактики Української Парляментарної Репрезентації», – відзначали сучасники подій [159, с. 3].

У вересні 1928 р. політична діяльність В. Кохана також була пов'язана з участю у маніфестаційній кампанії УНДО [214, с. 3]. Зокрема, 9 вересня В. Кохан

взяв участь у посольських вічах в Тартакові і Спасові, наступного дня – у роботі повітового народного з'їзду у Раві-Руській. «Промовляло багато селян, яким присутній посол [В. Кохан – *Р.К.*] дав пізніше вичерпуючі вияснення», – відзначали учасники заходу. 17 вересня представник УПР організував віче у Хлівчанах, яке було розігнане місцевою жандармерією. «Під час промови посла [В. Кохана – *Р.К.*] комісар староства з Рави Руської Свйонткевич розв'язав віче, а жандарми почали силою виганяти поважних господарів із салі, коли тимчасом пос. Кохан даліше продовжував свою промову», – читаємо у часописі «Діло» [214, с. 3]. Однак свавілля місцевих органів влади не вплинуло на інтенсивність вічевої кампанії В. Кохана – 18 вересня він організував віче у Жирівці, 19 вересня – Вербиці, 20 вересня – Немирові, 21 вересня – Тудорковичах «для всіх довколишніх громад». Націонал-демократи переконували, що «серед загального одушевлення», на вічах було підтримано стратегію і тактику УПР [214, с. 3].

Підсумовуючи результати бюджетної сесії польського парламенту у першій половині 1928 р., «Діло» підкреслило: «Промови послів Дмитра Левицького, Володимира Загайкевича, Остапа Луцького, Володимира Целевича, Степана Барана, Степана Хруцького й інших в комісіях і генеральній бюджетовій дебаті дали повну й заокруглену картину, з одного боку, нашого незавидного положення в ділянці політично-адміністративній, освітньо-культурній й соціально-економічній, а з другого з'ясували наші непередавні права і природні змагання» [154, с. 2].

Напередодні проведення III з'їзду УНДО, 3 листопада 1928 р. у Львові у великій залі Музичного товариства ім. Лисенка за участю В. Кохана відбулася організаційна нарада представників партії [28, арк. 42]. Проте, під час роботи з'їзду, представник поліції розігнав зібрання [181, с. 3]. Зрештою III з'їзд УНДО, який відбувся 24 грудня 1928 р., беззастережно підтримав політичну лінію Д. Левицького [28, арк. 44]. Ундовська преса наголошувала, що на з'їзді не було висловлено жодного закиду керівництву партії. Значним успіхом націонал-

демократів визнано здобуття поважної кількості мандатів на виборах до органів місцевого самоврядування 1927 р. і парламентських 1928 р. [275, с. 181].

З'їзд також затвердив рішення ЦК і провів реорганізацію керівного складу партії: головою залишився Д. Левицький, його заступниками обрано В. Целевича, о. Л. Куницького, Г. Тершаковця та С. Хруцького [29, арк. 29]. Під впливом т. зв. раутів, до ЦК не обрано прихильників порозуміння з польським урядом, зокрема Д. Лопатинського, А. Говиковича, В. Охримовича [346, с. 204]. Наявність у ЦК осіб, близьких до часопису «Новий час» (напр. О. Боднаревича), і вибір генеральним секретарем Л. Макарушку і секретарем В. Кохана [232, с. 2] зміцнило радикальну групу на чолі з Д. Паліївим та В. Коханом [10, арк. 67; 400, s. 167].

Загалом, до ЦК УНДО, обраного на III Народному з'їзді, увійшли: 12 юристів, 6 кооператорів, 4 журналісти, 3 священники, 3 вчителі, 1 лікар, 1 студент, решту 11 – становили селяни, міщани, робітники і купці [399, s. 96]. З метою належного проведення організаційно-політичної роботи у повітах краю, у ЦК партії були представлені більшість керівників повітових організацій: С. Баран – з Тернополя, С. Біляк – з містечка Ягіль, С. Витвицький – з Дрогобича, В. Загайкевич – з Перемишля, Б. Козубський – з Кременця, В. Кохан – з Сокаля, М. Ліщак – з Рогатина, Ф. Назарчук – з м. Дубно, Г. Скисків – з м. Підгайці, о. Ю. Татомир – зі Старого Самбора, Г. Тершаковець – з м. Комарно, Ю. Чукур – з Коломиї, М. Бих – зі Станіславова та ін. Тогочасна преса націонал-демократів писала, що «вони виростили у провінції силою своєї громадсько-політичної діяльності впродовж багатьох років, і таким способом був забезпечений їх провідницький авторитет» [392, s. 221].

На відміну від роботи в сеймі на пленарних засіданнях, набагато активнішим В. Кохан був у позапарламентській діяльності. Його виступи під час обговорення бюджетів окремих міністерств (зима 1928 р. – весна 1929 р.) залишилися без уваги польської більшості, яка, де факто, ігнорувала пропозиції українських послів, не брала до уваги їх законопроекти, які стосувалися

соціально-економічних та національно-культурних сфер. У цей період основна його увага була зосереджена на «роботі з електоратом» партії у своєму виборчому окрузі [].

Традиційно, перерви у засіданнях сейму 1929 р. В. Кохан використав для проведення маніфестаційної кампанії. Так, у липні 1929 р. посол В. Кохан завершував визначену Повітовим Народнім Комітетом Сокальщини програму проведення повітових віч. Він, зокрема 11 липня організував віче в Белзі, 28 липня – в Боратині, 4 серпня – в Городиловичах [202, с. 4]. Додамо, що кожного року В. Кохан брав участь у вшануванні героїв визвольних змагань за незалежність України. У 1929 р., у десятиліття «великих днів», 18 серпня організовано вшанування загиблих воїнів УГА. У липні 1929 р. (за місяць до цієї події) місяцем створено окремий комітет, який займався підготовкою свята і видав друком відповідну відозву до громадянства. За участю сімох священників «відправлено в год. 10 торжественну Службу Божу». На могилі, прибраній вінцями, відправлено панахиду з відчитанням імен полеглих у визвольних змаганнях з Угнівщини. Через село урочистою ходою пройшли делегації українських установ і організацій Угнівщини з 50 вінками з відповідними написами, хори з кількох місцевостей і кількатисячний здвиг народу з Угнівщини. Після панахиди на могилах виголосив промову о. Корнило Кузик з Махнова. Від УПР виголосив зворушливу промову посол В. Кохан [201, с. 3].

У серпні 1929 р. В. Кохан відправився до с. Павловичі (на Холмщині), оскільки місцеві мешканці повідомляли про руйнування церкви [219, с. 5]. Будучи на місці події він телеграфічно повідомляв: «В селі Павловичах, грубешівського повіту, на Холмщині сталась жалю гідна, нечувана в ХХ столітті подія, що доглибини душі мусить вразити кожную людину. Там зневажено в негідний і некультурний спосіб релігійні почування населення та поповнено святотацтво на тамошній православній церкві. Хід подій такий: Дня 29 липня ц. р. група людей, не легітимуючись перед ніким і не виказуючись ніякими припорученнями, на очах нижчих органів поліції вдерлась силоміць до церкви в Павловичах та

сокирами, долотами і пилками знищила цілковито все її внутрішнє урядження, а то: старовинні образи, статуї, іконостас і все інше. Співаючи потім сороміцькі пісні та кидаючи на адресу вірних, що збіглися з поля, всякі проклони, ця шайка святотатців перевела ще культурнішу роботу, бо розвалила цілу церкву» [219, с. 5].

В. Кохан відзначав, що «церква в Павловичах, одна з найстарших на Холмщині, а може і на всіх наших північних землях, мала численні цінні пам'ятки старовини, які підпали знищенню. Все населення села, стероризоване та прибите, глядить з розпукою на руїни храму, що мав, як кажуть, 345 літ, і жде рятунку та помочі. Цілими днями й ночами жіноцтво клячить на руїнах святині і плаче. Богато споміж селян, а особливо споміж жінок, що намагалися боронити церкву від руїни, побито, так, що деякі з них поважно недужі» [219, с. 5]. Водночас він провів у с. Павловичі справоздавче віче, «яке протягнулося до пізної ночі, а в якому взяли участь селяни, господарі й господині з дітьми з Павлович і селяни з сусідніх сіл як Гунятин, Нисмич і Ниновичі... Було це одно з найчисленіших віч, які він остан німичасами відбував» [219, с. 5].

Напередодні початку осінньої сесії парламенту, будучи секретарем ЦК УНДО, В. Кохан взяв участь у засіданні Центрального комітету партії 5 жовтня 1929 р., на якому обговорювалося загальне становище українських земель у складі Польщі [30, арк. 28]. ЦК УНДО звернувся до українського громадянства із закликом до консолідації: «Працю на громадянській ниві мусимо збільшити. Організацію на всіх полях мусимо скріпити. Національну солідарність мусимо затіснити. Міжпартійні міжусобиці і особисті непорозуміння – там, де вони ще є мусять уступити місця солідарній, на взаїмнім довірю опертій праці. Конечність цього вимагає. Теперішній момент це наказує» [232, с. 2]. Крім В. Кохана, це коротке звернення підписали голова партії Д. Левицький, Г. Тершаковець, о. Л. Куницький, В. Целевич, С. Хруцький та Л. Макарушка [232, с. 2].

Додамо, що 13 жовтня того ж року В. Кохан організував посольське справоздавче віче в Малих Підлісках, «на котрім окрім численної участі місцевих

громадян заступлені були громади: Запитів, Вислобохи, Стронятин, Сетіхів, Жидятичі». Після доповідей І. Ліщинського і В. Кохана були «дногolosно ухвалено резолюції в дусі напрямних УНДО. Цього ж дня, вечері відбулася довірочна нарада в Запитові, «на котрій посол Кохан виголосив реферат про господарське положення та про працю існуючих українських господарських установ». Згодом, 20 жовтня В. Кохан та І. Ліщинський «відбули господарську нараду в Коровиці» [17, арк. 26]. Журналісти відзначали, що «вістка про приїзд послів до села, не зважаючи на пізну пору, стягнула велике число людей, котрі вислухали уважно промов послів [202, с. 4]. 6 листопада В. Кохан взяв участь у т. зв. нараді мужів довір'я Сокальського повіту, скликаній «в актуальних справах Сокальщини, а зокрема в справі українського терору на Наддніпрянщині». 17 листопада він «відбув нараду громадських радних у Сокалі». «Діло» писало, що «нарада викликала серед присутніх незвичайне зацікавлення самоуправними справами» [205, с. 3].

Зима 1929 р. – весна 1930 р. не залишала В. Кохану вільного часу на організаційно-політичну працю на Сокальщині, оскільки у парламенті тривали запеклі дискусії між членами УПР та представниками ББСУ. Як виняток, 2 лютого Секретар ЦК УНДО взяв участь у «величезному вічі» в Сокалі, яке було ініційоване з метою «запротестування проти шаліючого червоного терору на Вел. Україні». Після промов посла В. Кохана, «віче одногolosно ухвалило протест проти червоного терору на Вел. Україні і відкликалося до культурного світу, щоби він всіма доступними засобами перешкодив руїнницькій роботі більшовиків та висловило спочуття всім тим українцям, які терплять від більшовицького терору». 13 лютого за участю В. Кохана відбулася нарада громадських радних белзької округи. «Нарада була дуже жива й ділова, – констатували кореспонденти «Діла». – На внесення одного з радних рішено одногolosно скликати подібні наради частіше, а зокрема висловлено конечність оснування краєвої самоуправної організації, до якої увійшли б як члени всі радні українці [17, арк. 26].

Парламентські дебати не залишали надії на позитивне вирішення «українського питання» у Другій Речі Посполитій. Зрештою, на засіданні ЦК УНДО 8 березня 1930 р. виголошено підсумковий звіт із діяльності УПР упродовж 1928–1930-х рр. [30, арк. 34]. Засідання відкрив голова УНДО Д. Левицький, після чого розгорнулася дискусія, яка завершилася прийняттям пропозиції С. Витвицького. ЦК схвалив політичну тактику УПР та висловив їй повне довір'я. Лідери націонал-демократів ухвалили також взяти участь у виборчій кампанії на Волині – до сейму в 57 Луцькій виборчому окрузі та до сенату у Волинському воєводстві під «національними гаслами Об'єднання і під прапором боротьби за виборчі успіхи списку № 18» [46, арк. 27]. ЦК констатував, що основна мета партії полягала в тому, щоби «зберегти свою субстанцію, зберегти себе, як окрему етнічну цілісність і охоронити свої надбання. Також, якщо існує можливість ці надбання поширити й розбудувати, то її треба обов'язково використати» [46, арк. 27].

Після засідання ЦК УНДО посли і сенатори роз'їхалися по виборчих округах з метою інформування населення про результати парламентської роботи УПР. В. Кохан – не виняток. Більше того, у цей період він взяв участь у виборчій кампанії на Волині, оскільки мав беззаперечний авторитет серед місцевих громад. Так, 30 березня 1930 р. у Володимирі-Волинському відбулася т. зв. довірочна нарада на якій він виступив із доповіддю [176, с. 4]. Усі присутні з зацікавленням вислухали його «конструктивної промови, вибрали Повітовий Виборчий Комітет і постановили скликати віче у Володимирі 7 квітня». Цього дня «під голим небом» доповідь виголосив знову ж таки посол В. Кохан і посол Д. Паліїв. На віче прибуло й кількох членів «одинки». Один з них (Завіща), «пробував перебивати і забирати слово, але вічевики одноголосно запротестували і не дали йому говорити» [176, с. 4].

3 квітня 1930 р. у Щирці відбулася велика довірочна нарада Щирецької округи, на яку прибули представники селянства з сіл округи [205, с. 3]. «Промовляв і пояснював закони про громадське врядування» В. Кохан. Доповідь

«Про економічне становище» виголосив посол І. Ліщинський. На нараді ухвалено одностайно резолюції:

- 1) проти колонізаційної господарки на українських землях під Польщею;
 - 2) проти недопущення українських робітників на виїзд на сезонні роботи до Німеччини;
 - 3) за українську викладову мову в школах в українських громадах; 4) за заснування середньої школи в Щирці;
 - 5) за ремонт доріг у Щиреччині;
 - 6) за заснування «експозитури скарбового уряду» в Щирці;
 - 7) проти переслідувань і засудження українських діячів в УСРР.
- Наприкінці зібрані на нараді одногосно висловили повне довір'я й подяку Українській Парламентській Репрезентації за її працю в сеймі і поза сеймом [205, с. 3].

7 квітня 1930 р. відбулося віче в містечку Устилуг [205, с. 3]. На вічу доповідалипосли В. Кохан та І. Ліщинський. Зійшлося до 600 учасників зі всіх доколичних сіл. «Реферати обох послів дуже подобалися вічевикам і по кожній їх промові нагороджували їх присутні оплесками. Присутній референт староства з Володимира Радзейовський пробував звертати увагу послам, а в кінці заявив, що відбирає голос послові В. Коханові. Очевидно дістав належну відправу, так, що не знав, що з собою почати і віче відбувалося вже спокійно до кінця. Віче випало дуже добре. І мало повний успіх. Постановлено голосувати на листу ч. 18», – писали дописувачі «Діла» [205, с. 3].

Загалом відзначимо, що у квітні 1930 р. В. Кохан відвідав практично усі населені пункти Володимирщини [176, с. 4]. Разом з членами повітового Комітету Ю. Бундою і С. Сасаєм та уповажненим на коритницьку гміну п. Ругером провели низку нарад. 15 квітня – 1-го травня відбулися наради в селах: Охнівка, Руда, Мокрець, Туропін, Блаженик у Вербській гміні і в селах: Стенжаричі, Никитичі, Коритниця, Ішів, Кладні, Мосур, Заболоте і Ворчин у Коритницькій гміні. «Наради пройшли серед великого зацікавлення зібраних, прихильників

Українського Нац.-Дем. Об'єднання. Треба надіятися, що ці наради вплинуть дуже додатньо на скріплення українського національного життя у Володимирському повіті. Крім загальних нац. справ обговорено на нарадах також різні технічні справи у зв'язку з виборами», – констатували учасники віч [176, с. 4].

Так, 23 квітня 1930 р. В. Кохан провів нараду у селі Охнівка [176, с. 4]. Згодом поїхав до Верби, де відбулося віче. Місцевий командант поліції «пробував переривати, але посол В. Кохан дав йому належну відправу так, що він уже не пробував більше мішатися до ходу віча» [176, с. 4]. Далі «Діло» коротко повідомляло про передвиборчі наради В. Кохана: «З Верби поїхав посол В. Кохан до села Руда, де відбулася нарада. Відтак тогож дня для Гайок і Ягодна відбулося в Ягоднім віче. Присутніх було понад 200 виборців. Дня 24. IV. була в селі Мокрець нарада; в Туропині – інформаційна розмова. Туропинці свого часу були втягнені несовісними комуністичними агітаторами у відомий процес. Багато з них засуджено. Нині всі в селі дуже залякані і треба буде багато освідомлюючої праці, аби люди отверто і сміливо постояли за своє право. Село Блаженник – нарада. Овадно – віче. Тут було також багато жінок. Усіх присутніх понад 300. У всіх згаданих селах ухвалено голосувати на листу ч. 18» [176, с. 4].

Журналісти «Діла» відзначали, що «населення всюди щиро витає представника Української Парл. Репрезентації в особі посла В. Кохана і ставиться до нього з повним довірям і пошаною. Треба дійсно радіти, що наш повіт мав щастя дістати такого доброго організатора, яким є посол В. Кохан. У тих двох днях товаришив послові В. Коханові представник з Володимира п. Юхим Бунда» [176, с. 4].

«Поза численними й успішними вічами на Володимирщині, про які вже писалося в українських часописах, 1–10 травня 1932 р. В. Кохан був незмінним учасником віч у селах Хмелів, Хмелівка, Микуличі, Яковичі, Березовичі, Бобичі та Безкупичі Руські [163, с. 4]. «По вічах відбував посол Кохан ще окремі тісніші наради, на яких люди підносили різні місцеві болячки, яких на Волині не бракує, – констатували члени ЦК УНДО. – Зокрема всюди є величезне зацікавлення

справою церкви і школи». В. Кохан зауважував, що «за дуже рідкими випадками населення мусить вести боротьбу зі своїм духовенством, яке до сьогодні ніяк не може зрозуміти, що часи російського царату безповоротно минули» [163, с. 4].

Посол констатував, що «не рідко трапляється неймовірно просто відношення духівників до своїх парохіян (Стенжарічі, Яковичі, Микуличі і багато інших), що безумовно оправдує загальне негодування, а то й ненависть парохіян до них. В багатьох селах, щоб зарадити недостатчі шкіл, самі люди з власного почину творять шкільні курси, які проводяться системою де вятки. Загально є нарікання на владу, яка переслідує ці гарні вияви зацікавлення людей школою (прим. Микуличі) [163, с. 4].

На думку В. Кохана «на Володимирщині дуже сильно наростає кооперативний рух. Населення само творить кооперативні установи і треба признати, що провадить їх... взірцево. Посол зауважував, що «цей рух є особливо важний для тих громад, що порозкидані хуторами й не мали досі крім церкви ніякого збірного центра й жили відірвано». Водночас «при нагоді віч обговорювалося значіння кооперативної ідеї і всіх можливостей, які мають значіння для відродження й виховання здорового та з господраського погляду незалежного покоління» [163, с. 4]. Журналісти резюмували, що «всі віча, що їх на Володимирщині влаштував посол Кохан з членами Повіт. Виб. Комітету досі вже понад 30, мали чисто діловий характер і вони безумовно не лише причиняться до успіху виборчої боротьби, але й полишать по собі добрі наслідки для майбутньої творчої роботи. Намагання чужих елементів, особливо військових осадників, не допускати до віч або їх розбивати, кінчилися завсіди їх невдачею і компромітацією» [163, с. 4].

Таким чином, 1928–1930 рр. стали періодом становлення В. Кохана як політика не регіонального, а республіканського рівня. Це час, коли відбувалося активне становлення низових структур УНДО у повітах Західної України. Разом з однопартійцями В. Кохан проводив у краї масові довірочні наради, повітові партійні збори, народні віча з метою консолідації суспільства навколо

програмних принципів націонал-демократів. Інтенсивна і багатогранна організаційно-політична діяльність націонал-демократів забезпечила для УНДО на кінець 1920-х рр. безумовне політичне лідерство в українському національно-політичному русі.

РОЗДІЛ 3

ЕВОЛЮЦІЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ

3.1. Діяльність в УНДО (1930–1933)

Парламентські вибори осені 1930 р. започаткували період суспільно-політичних трансформацій у Другій Речі Посполитій [37, арк. 25]. В. Кохан як і інші націонал-демократи виявилися не зовсім готовими до політичних змін, що зрештою привело, де факто, до розколу партії та виходу з її лав значної кількості радикально налаштованих членів, зокрема й посла від Сокальської округи.

Вибори 1930 р. відбувалися у складних суспільно-політичних умовах. Початок нової внутріполітичної ситуації знаменували зміни на вищих щаблях державної влади. 23 серпня 1930 р. прем'єр В. Славек подав у відставку, а 25 серпня уряд очолив сам Ю. Пілсудський [391, с. 138]. Маршал оголосив «війну з сеймом», ігнорував парламентський імунітет. На засіданні уряду 29 серпня 1930 р. було прийнято «колегіальне» рішення про розпуск сейму і сенату, а наступного дня президент схвалив рішення уряду і своїм декретом призначив вибори до сейму та сенату відповідно на 16 та 23 листопада [304, с. 34].

На засіданні ЦК УНДО за участю В. Кохана 30 серпня 1930 р. було вирішено брати участь у виборах до польського парламенту [62, арк. 18]. В умовах загострення польсько-українських відносин провід партії приймав рішення, спрямовані на консолідацію українських національних сил та створення українського виборчого блоку. Зокрема, в комунікаті партії, направленому до УСРП та УСДП зазначалося, що створення єдиного виборчого блоку українських партій, що стоїть на національному ґрунті, є безсумнівною необхідністю з огляду на існуюче міжнародне становище українського народу [37, арк. 62; 126, с. 124].

Після низки усних конференцій, 18 вересня 1930 р., для доцільного проведення виборчої кампанії, була підписана угода про створення спільного виборчого блоку між УНДО (уповноважені делегати – Д. Левицький та

Л. Макарушка) та УСРП (І. Макух та М. Стахів). Вона передбачала розподіл мандатів між двома партіями за пропорційною системою, беручи до уваги кількість голосів, одержаних кожною з них в даному окрузі на виборах 1928 р. [37, арк. 53].

Дещо пізніше УНДО та УСРП спільно провели переговори з УСДП, які завершилися підписанням останньою 29 вересня 1930 р. виборчої угоди [71, арк. 42]. Виборчий блок між вищеназваними політичними партіями був виключно технічним, призначеним на період виборів. Його створення не передбачало ніяких взаємних поступок ідеологічного характеру. Називаючи вибори іспитом національної та політичної зрілості українського народу, проводили трьох українських партій вважали виборчий блок запорукою успішної боротьби цілого українського народу під час виборів. Створення спільного українського виборчого блоку було політичним успіхом УНДО з огляду на конфлікти, які мали місце між названими партіями. Значення міжпартійного порозуміння виходило за межі виборчої кампанії та позитивно впливало на загальний уклад політичних відносин у західноукраїнському суспільстві [71, арк. 43].

До коаліції українських партій приєдналися ще дві білоруські партії: Білоруська християнська демократія і Білоруський селянський союз. Тоді було прийнято назву Український і білоруський виборчий блок (список №11), оскільки створити Блок національних меншин у складі українців, білорусів, євреїв і німців не вдалося [71, арк. 43].

Щодо виборчого законодавства, Березнева конституція проголошувала рівне таємне загальне безпосереднє виборче право на пропорційній основі. Двопалатний парламент – сейм і сенат – мав діяти протягом п'яти років. Право обирати депутатів (послів) до сейму отримували громадяни, яким на день виборів виповнився 21 рік, а сенаторів – 30 років. Пасивним виборчим правом до сейму могли скористатися громадяни, котрі досягли 25-річного, а до сенату – 40-річного віку. В парламенті засідало 444 послы і 111 сенаторів [35, арк. 13].

Процес проведення парламентських виборів встановлювався так званою

виборчою ординацією, ухваленою сеймом 28 липня і 21 вересня 1922 р. [35, арк. 15]. Для виборів до сейму було утворено 64 виборчі округи, які співпадали з межами воєводств. Організацію виборів здійснювали загальнодержавна, окружні і обводові (дільничні) виборчі комісії. Українських землі під владою Польщі під час листопадових виборів 1930 р. було поділено на 12 виборчих округів до сейму: №47 з центром у м. Ярославі, № 48 – м. Перемишлі, №49 – м. Самборі, №50 – Львів-місто, №51 – Львів-повіт, №52 з центром у м. Стрию, №53 – м. Станіславові, №54 – м. Тернополі, №55 – м. Золочеві, №56 – м. Ковелі, №57 – м. Луцьку, №58 – м. Кременці. Вибори до сенату проводилися у загальновоєводських округах [35, арк. 15].

Створивши один виборчий блок, три українські політичні партії 30 вересня 1930 р. видали виборчу відозву до народу, підписану головами і головними секретарями партій: Д. Левицьким і Л. Макарушкою (УНДО), І. Макухом та М. Стахівим (УСРП), Л. Ганкевичем та І. Квасницею (УСДП). У відозві наголошувалось на важливості майбутніх парламентських виборів, які випали на драматичний період у житті західних українців – пацифікацію та арешти, також містилися заклики до українського населення віддати свої голоси за виборчий список № 11 [50, арк. 46].

ЦК УНДО, наголошуючи на провідній ролі партії в українському політичному житті, запропонував, щоби координацією виборчої кампанії займався секретаріат партії у Львові. Для успішного її проведення ЦК наголосив на необхідності порозуміння виборчих комітетів УНДО з повітовими виборчими комітетами УСРП та УСДП, і з цією метою – проведення спільних нарад та вироблення плану виборчої акції [50, арк. 45]. Одночасно провід УНДО видав розпорядження щодо проведення загальнонародної збірки на виборчий фонд. Додатково мали бути оподатковані члени партії. В додатку до обіжника ЦК УНДО від 17 вересня 1930 р. зазначалося, що під час передвиборчої кампанії у кожному повітовому виборчому комітеті один із його членів повинен займатися організацією виборчих фондів на території повіту [50, арк. 47].

Необхідно було докласти всіх зусиль, «щоби цілий повіт, кожен член партії і свідомий громадянин склав кошти на краєвий народний виборчий фонд». На погашення витрат під час виборчої акції пропонувалось скласти одноразовий даток у розмірі від 10 до 40 злотих з громади, відповідно до кількості населення. Кошти передавалися на адресу Земельного гіпотетичного банку у Львові із поміткою «Народний виборчий фонд». Подібні заклики ЦК щодо збору коштів на організацію і проведення передвиборчої акції були поміщені у газетах «Діло» та «Свобода». Необхідно зазначити, що значні кошти на передвиборчу кампанію вносили кандидати на послів і сенаторів, які у письмовій заяві зазначали розмір внесеної суми (2-3 тис. злотих) 50, арк. 51].

Передвиборча кампанія УНДО осені 1930 р. не набрала таких значних розмахів, як у 1928 р. Арешти кандидатів на послів утруднили проведення передвиборчої акції, а тиск польської адміністрації та поліції на українське населення унеможливили широкомасштабну організацію віч. В такій ситуації ЦК партії основну роботу у виборчій акції поклав на повітові народні комітети [63, арк. 36].

Згідно з організаційним статутом повітові народні комітети на час виборів виконували функції повітових виборчих комітетів [50, арк. 75]. План виборчої праці в повіті передбачав такі етапи: налагодження на період виборів міцного зв'язку з кожним селом через мережу виборчих комітетів (громадська партійна управа) та мужів довір'я; створення в повітовому місті постійного виборчого осередку (канцелярії Українського виборчого блоку); поділ повіту на райони (6-10 сіл) та призначення для кожного з них «районового опікуна», який відповідатиме перед повітовим виборчим комітетом за проведення виборчої праці у призначеному районі; збір коштів на Народний виборчий фонд; проведення передвиборчих віч (за два тижні до виборів) після організації всієї технічної роботи [50, арк. 78].

Найслабшою ланкою політичної організації УНДО в краї був зв'язок повітових виборчих комітетів з краєвою народною канцелярією, яка на період

передвиборчої кампанії виконувала роль краевого політичного центру і перебирала на себе технічну підготовку виборів. Цей зв'язок був недостатній, а подекуди його взагалі не було. У багатьох повітах не проводилися збори членів ПНК, не відчитувалися на них обіжники ЦК, ПНК не відповідали на запити проводу партії, не говорячи вже про виконання на місцях його доручень. Саме тому провід УНДО вимагав від повітових організацій особливої уваги і виконання усіх доручень ЦК щодо передвиборчої акції [50, арк. 81].

У вересні 1930 р. ЦК УНДО, з метою попередження зловживань польської влади під час виборів, видав низку розпоряджень для всіх повітових народних комітетів і мужів довір'я щодо передвиборчої діяльності [46, арк. 13]. У них йшлося про основні напрями роботи партії напередодні та під час виборів. Зокрема, це проведення інформаційної роботи повітовими виборчими комітетами: поширення обіжників, розпоряджень, рекламацій ЦК з вказівками щодо ведення передвиборчої кампанії на місцях, надання порад тощо. Необхідно було чітко простежити за тим, щоби всі «управнені» до голосування українці були внесені у виборчі списки, з'явилися на виборчих дільницях та віддали свої голоси за український виборчий блок [46, арк. 13–14].

Щоби виконати поставлені завдання, ЦК УНДО запропонував ряд заходів. Оскільки основу партії становило селянство, тому, найперше – це була посилена діяльність на селі виборчих комітетів, обов'язки яких дуже часто брала на себе громадська партійна управа (керівний орган сільської партійної організації). Громадські виборчі комітети склалися з п'яти – десяти осіб, причому, їх склад обирався таким чином, щоби члени цих комітетів володіли докладною інформацією про мешканців села і могли вільно проводити серед них агітацію за український виборчий блок. В обіжнику ЦК партії від 11 листопада 1930 р. наголошувалось на обов'язковій присутності у виборчих комісіях мужів довір'я від партії. Їх обов'язком було стежити за тим, щоби вибори проходили у рамках закону, фіксувати всі порушення та негайно повідомляти про них до ексекютиви УНДО [50, арк. 83].

Також до обов'язків членів виборчих комітетів входила детальна перевірка списків виборців з метою підтвердження наявності у них всіх українців, допущених до голосування та виявлення тих осіб, які не мали виборчого права, але були поміщені у виборчі списки. Ще одним завданням виборчих комітетів було обрання «десятників» – осіб, яким призначалося «по десять хат» на селі, які вони в день виборів вони повинні були відвідати, щоби кожен, хто мав право голосу використав його на користь українського виборчого блоку [50, арк. 84].

На початку виборчої акції ЦК вирішив обмежитися лише довірочними інформаційними нарадами, які необхідно було провести в кожному селі, запрошуючи на них вузьке коло людей – найбільш свідомих і активних. Передвиборчі наради проводились без зайвого розголосу та реклами, оминаючи перешкоди з боку влади, щоб не наразити їх учасників на небезпеку (побиття та арешти). Важливу роль на селі під час виборів відігравала сільська інтелігенція. Її голос завжди був авторитетним серед селянства. Тому планувалось провести наради серед інтелігенції на селі та доручити їй виконання важливих завдань щодо виборчої роботи на місцях [50, арк. 65].

Що стосується ундовських кандидатів у депутати, то вони, у свою чергу, також мали відповідні обов'язки. Кожен з них у письмовій заяві зобов'язувався у випадку обрання його послом чи сенатором «совістю і честю» у своїй політичній діяльності дотримуватися програми і тактики УНДО та депутатських обов'язків; чітко виконувати всі доручення президії УПР та проводу партії і не зловживати депутатськими повноваженнями в особистих цілях. У випадку невиконання зазначених зобов'язань, посол чи сенатор повинен був скласти депутатський мандат у місячний термін після відповідного рішення ЦК партії та парламентського клубу про усунення його від виконання депутатських обов'язків [46, арк. 56; 50, арк. 15].

Польська адміністрація чинила всілякі перешкоди передвиборчій акції українських політичних партій [71, арк. 74–78]. Разом з арештами членів ЦК УНДО та активістів повітових народних комітетів, проводилися часті конфіскації

окремих статей у пресі та ундовських періодичних видань. Попри те, українські часописи містили публікації, в яких наголошувалось на необхідності участі українців у виборах до польського парламенту та обрання чисельної Української парламентської репрезентації. Як писала газета «Свобода», обрання чисельного українського представництва у польському парламенті необхідним було для того, щоби показати світові, що в Польщі живе український народ, який є зорганізованим і має свої національні ідеали; для оборони інтересів свого народу у сеймі; для отримання можливості вільної діяльності послів і сенаторів на українських землях на користь політичного, культурно-освітнього та господарського розвитку українського народу [71, арк. 78].

Архівні матеріали та тогочасні українські часописи містять інформацію про масові зловживання польської влади у період виборчої кампанії та безпосередньо під час проведення виборів [54, арк. 22]. Після офіційного оголошення підсумків виборів майже по всіх українських виборчих округах до голів окружних виборчих комісій та Верховного суду у Варшаві були направлені протести проти фальсифікації результатів виборів до сейму і сенату, які за обсягом займали понад 20-30 друкованих аркушів кожен. У них наводилися численні факти масових зловживань на місцях напередодні та під час проведення виборів, а також містилися вимоги анулювати їх результати, згідно ст. 109 Виборчої ординації провести нові вибори або змінити результати голосування і здійснити новий поділ мандатів між окремими виборчими списками, зокрема між списками № 1 і № 11 [54, арк. 22].

Листопадові вибори 1930 р. супроводжувалися масовими арештами, брутальною пацифікацією в східногалицьких воєводствах. Вістря пілсудчиків спрямовувалося проти політичної опозиції. 1 вересня тодішній міністр внутрішніх справ Ф. Славоу-Складовський подав прем'єру Ю. Пілсудському список колишніх послів, яких належало заарештувати. Маршал, ознайомившись із цим списком, власноруч відзначив осіб, котрих наказав посадити у Брестську фортецю [54, арк. 25].

7 вересня 1930 р. «Gazeta Polska» опублікувала інтерв'ю Ю. Пілсудського, в якому він розкритикував послів і сенаторів сейму від опозиційних партій з погрозами і лайкою, називаючи їх «звичайним стервом» [276, с. 80]. Розпуск парламенту і позбавлення депутатів недоторканості розв'язали руки верхівці «санації». В ніч з 9 на 10 вересня було заарештовано й спроваджено до військової в'язниці в Бресті 18 колишніх депутатів сейму, серед них п'ять українських – О. Вислоцького, О. Когута, Я. Лещинського, від УНДО – Д. Паліїва і В. Целевича, а також опечатано канцелярію ЦК партії у Львові та конфісковано пропагандистський матеріал. Дещо пізніше державна поліція провела арешти найактивніших представників української інтелігенції та селянства [276, с. 81].

Зокрема було ув'язнено кандидатів в депутати з українського виборчого блоку: колишніх послів С. Хруцького, О. Яворського, Д. Ладику, А. Кунька, колишнього сенатора В. Бараника, а також Г. Скасківа та М. Явного. Ці арешти проводились з метою позбавити українські політичні партії можливості проведення передвиборчої кампанії. Заарештованих кинули до Брестської фортеці, яка слугувала військовою в'язницею. Там вони перебували протягом всієї виборчої кампанії, зазнаючи принижень, образ і тортур. Незабаром були заарештовані ще близько 5 тис. активних діячів опозиції, в тому числі 84 депутати сейму і сенату та 130 українських діячів. Вибори осені 1930 р. увійшли в історію під назвою «брестських виборів» [276, с. 82].

Чому саме українці зазнали найбільше репресій? Як відомо, у 1928 – 1930 рр. парламентська діяльність українських партій досягла найбільшого розмаху. Українські послі і сенатори діяли не тільки у Польщі, але й на міжнародній арені, повідомляючи світ про знущання, яких зазнавали українці під польською владою. Додаткові вибори навесні і влітку 1930 р. призвели до збільшення українського парламентського представництва. Це дуже непокоїло польський уряд, тому було вирішено за всяку ціну не допустити українців до нового сейму [276, с. 82].

Паралельно з арештами польські власті проводили каральну акцію в

Галичині – пацифікацію [19, арк. 10–11]. Під час основних каральних операцій, що тривали від 20 вересня до 17 жовтня 1930 р., підрозділи польської поліції і війська входили до українських сіл, громили кооперативи, бібліотеки, громадські установи, конфісковували майно. Як уже зазначалось, було тяжко побито кільканадцять тисяч українських селян, деякі з них померли внаслідок побоїв. Прийнято вважати, що пацифікація була відповіддю на протестаційно-саботажну акцію, організовану УВО-ОУН влітку 1930 р. (підпали маєтків польських власників, руйнування ліній зв'язку тощо) [19, арк. 11].

Версія про саботажну акцію УВО була вигідна польському урядові, який скористався нею як приводом до масових репресій. Є підстави стверджувати, що головною метою пацифікації був підрив виборчої кампанії українських партій. Пацифікація і арешти українських парламентаріїв та партійних активістів, організовані польською владою, значно послабили українські політичні сили напередодні виборів. Наприкінці жовтня – на початку листопада було ув'язнено Д. Левицького, чотирьох його заступників, групу колишніх послів і сенаторів та інших провідних діячів. Таким чином, напередодні виборів український блок фактично залишився без політичного проводу [19, арк. 12].

4 грудня 1930 р. «Діло» інформувало читачів про ув'язнених українських послів: «У Львові у слідчій вязниці сидять: пос. д-р Дмитро Левицький, пос. д-р Любомир Макарушка, гол. ред. «Діла» Василь Мудрий, адв. д-р Олександр Марітчак – усі у т. зв. справі Президії УНДО. Крім того у львівській слідчій вязниці перебувають б. послы, перевезені з Берестя; Володимир Целсвич, Дмитро Паліїв, Іван Ліщинський, д-р Осип Когут, Ол. Вислоцький. Окремо сидить посол Володимир Кохан. якому, як ми вчора повідомляли, саме тепер апеляція відкинула просьбу випустити його на волю за кавцією; проти нього ведеться слідство за злочин з §§ 58 і 65 к. з.» [208, с. 3].

19 грудня 1930 р. відбулося судове засідання у справі В. Кохана [215, с. 3]. До судової зали запросили свідків. Ф. Добровольський (постерунковий з Скоморох) повідомляв, що «на вічу в Городловичах посол Кохан називав поліцію

бандитами, які знищили церкву в Павлові, церкву, яка перебула татарів, малярів, а впала від рук польських поліцаїв. На домагання оборонця д-ра Біляка свідок читає в своїх записках, роблених підчас згаданого віча, той уривок, в яким посол К. називає поліцію бандитами» [215, с. 3]. Адвокат В. Кохана І. Глушкевич робить подання щодо необхідності «розслідувати, чи записки свідка Добровольського зроблені на вічу, чи аж тепер. Прокуратор противиться внескові, трибунал по нараді цей внесок відкинув» [215, с. 3].

Е. Кельман («молода жидівочка зі Сокаля») заявляє, що «посол Кохан на вічу в Городловичах не говорив, що церкву в Павлові зруйнувала «бандитська поліція», але «поліція і бандити». Д. Скрипа, повідомляв, що «слово «бандити» в промові Кохана не відносилось до поліції, лиш до селян які розбирали церкву в Павлові». Свідки К. Козак, П. Кійка, М. Кінаш, Т. Колпа підтвердили останні слова свідка [218, с. 2].

М. Звадюк (урядовець зі Сокаля) узагалі відзначив, що «посол Кохан говорив на вічу лише про кооперацію і освіту [218, с. 2]. Посол К. говорив, що ми українці повинні собі створити власну хату, себто стати економічно незалежними, але про українську державу при тім не думав». Відповідаючи на запитання судді, чи говорив В. Кохан: «Ми українці в неволі і мусимо ту неволю скинути», М. Терен відповів: «Ні, посол К. так не говорив!». Цей самий свідок на запит адвоката С. Шухевича, «чи правдою є те, що каже акт обвинувачення, начеб то посол Кохан виступав проти жидів, відповідає: «Ні, ніколи» [218, с. 2].

Свідок К. Мигаль (український кооператор) у своєму годинному виступі відзначав, що «посол Кохан говорив на вічу про програму УНДО, про шкільництво, доказував, що за Австрії українських шкіл було 3000, а тепер мало, тому треба використати закон про шкільний плебісцит і боротись за українські школи [179, с. 3]. Посол говорив про кривду, але казав, що ми українці самі собі багато винні, бо ми не свідомі та не зорганізовані, тому з нами ніхто не числиться». Свідки О. Павло, С. Богун, П. Токарський, В. Климович, М. Бавих потверджували теж, що «посол Кохан на вічах не говорив нічого антидержавного,

говорив лиш про голод землі та про те, що мазури забирають українські землі, а українцям тісно». Однак свідок М. Політа оразу пригадав, що В. Кохан на вічу закликав «До зброї і боротьби» [179, с. 3].

І. Смур у своєму виступі зауважував, що «посол Кохан говорив ще на вічу, що панські землі належаться селянам, але з викупом, а сельроб посол Хам говорив на вічу, що землю треба забрати від панів без викупу і селяни хвалили Кохана, а лаяли Хама, бо він все говорить про комунізм в чужих державах, а нас то не обходить. Нас обходить наша справа, про яку говорив Кохан. Свідки Д. Божик, М. Плюта, М. Козій і С. Навор (усі – селяни), стверджували, що промова В. Кохана «була витримана в границях закону» [180, с. 5].

Однак на третій день судових засідань «прокуратор Ліпш ставить внесок долучити до доказів антидержавної роботи підсудного статті посла Кохана в німецьких і англійських журналах, статті звернені проти Польщі, так, як його промови на вічах. Оборонець др Шухевич зголошує спротив, тому, що статті в чужинній пресі не належать до акту обвинувачення, але внесок прокуратора прийнято» [180, с. 5]. Журналісти повідомляли, що «прийнято також внесок оборонців, щоби трибунал прочитав перший уступ програми УНДО на доказ, що ця програма визнає ідею незалежності України як своє максимальне домагання та що посол Кохан працював у межах тієї програми» [180 с. 5].

Четверте судове засідання у справі В. Кохана (20 лютого) розпочалося із зачитання прокуратором Ліпшом листа «якогось Домініка Мацейка з Тернополя, який був на вічу в Чесанові, чув промову пос. Кохана і тепер сам добровільно прислав на салю розправ для прокуратора письмо, в яким потверджує, що посол Кохан говорив на вічу ті антипольські слова, які закидує йому акт обвинувачення [180, с. 5]. Оборонець д-р Шухевич противиться прочитанню листа цього свідка тому, що справа віча в Чесанові достаточо вияснена іншими свідками [180, с. 5]. Оборонець д-р С. Біляк ставить внесок прочитати інтерпеляцію Українського Парляментарного Клубу з дня 20 червня 1928 р. до міністра освіти в справі переносення українських вчителів зі Сх. Галичини на захід. Цей внесок має на

меті доказати правдомовність посла К. на вічах у справі шкільництва та що його промови це тільки звідомлення з посольської діяльності в шкільній справі. Прокур. Ліпш годиться на цей внесок, а трибунал по нараді відкинув внесок прокуратора щодо допущення свідка Домініка Мацейка і щодо прочитання листа Мацейка, який сам впрошував себе на свідка» [180, с. 5].

Згодом зачитано «перший уступ програми УНДО, в якому говориться: «Політичною метою УНДО є здобуття української незалежної держави. УНДО бореться за вивласнення великих земельних властивостей для малоземельних і безземельних селян без викупу». Також прокурор прочитав статті В. Кохана в німецькій брошурі «Україне унтер фремден Гершафт». На його думку, «Ці статті малюють положення українців під Польщею та в інших державах, опираючися на точній статистиці» [180, с. 5].

В. Кохан заявив що він друкував ці статті в «Ділі» і «Новім Часі», а хтось без його відома переклав ці статті для англійських і німецьких брошур. Він сам німецьку мову знає слабо, а англійської зовсім не знає, отже не міг цих статей в журналах містити. Одній із статей зокрема відзначено: «Польща опанувала українські землі збройним насиллям. Українці боролись з поляками, але не встоялись в боротьбі і втратили величезні простори, на яких поляки намагаються зовсім знищити все, що українське. За Збручем більшовики, опанувавши Україну, створили брехливу фікцію української державности. Українська армія наполовину вимерла в польських таборах в Домбю, Стшалковій, Тухлі. Польща є тільки військовим окупантом Сх. Галичини» [180, с. 5].

Перед зачитання вироку суду, із промовою виступив прокурор Ліпш. «Процес посла Кохана починає цілий ряд процесів послів УНДО, які відбудуться в слідуючій каденції, – зазначав він. – Цей процес, то процес посольський. за злочини виконані підчас важности його мандату. Цей процес 100 відс. політичний, не має в собі нічого кримінального, як це було при процесах саботажистів. Ми судимо людину, не лиш її вчинки. Посол Кохан син простолюддя, з середньою освітою, який дійшов до становища посла [180, с. 5].

Він зауважив: «Оборона і підсудний переконували нас, що УНДО партія легальна [180, с. 5]. Формально ця партія легальна, але фактично УНДО ставить собі за ціль самостійну Україну і багато послів УНДО опиняться перед судом за державну зраду. Посол Кохан не терорист, але політик, який використав конституційні права та посольські привілеї для антидержавної акції. Ми не судимо УНДО, але Кохана. УНДО нас нічого не обходить. Кохан – це людина надзвичайно інтелігентна і здібна, він майже самоук і не один абсолювент університету може позавидувати йому хисту та знання. Кількість злочинів Кохана є застрашаюча. Становище Кохана в політиці є виразно антипольське, про що говорить його стаття в німецькій брошурі, яку найдено в Українському Сеймовім Клубі при ревізії, по арештуванню д-ра Дмитра Левицького. Автори інших статей берлінської брошури, українські послы, опиняться також на лаві обвинувачених [241, с. 2].

Прокурор відзначав, що «тенденція брошури – шкодити Польщі за кордоном. Все, що сказане в цій брошурі, посол Кохан говорив на всіх вічах. Німеччина й Україна невдоволені з версайського мирового договору і автори цієї брошури хочуть збільшити німецько-українську приязнь по лінії клича: «...Твій ворог, є моїм ворогом, тому ми приятелі», а приязнь ця потрібна для боротьби проти Польщі» [241, с. 2].

На думку прокурора, «у цій брошурі посол Кохан виразно боронить саботажистів і терористів та оправдує їхню діяльність перед закордоном. Все це очевидно злочини проти § 58 і 65 а і б та 300 і 302. Слово є великою і святою річчю, словом шириться всі ідеї, словом шириться християнізм і посол Кохан при помочі слова ширив ідею боротьби проти Польщі за незалежну Україну, знаючи силу слова. Посол Кохан допустився злочину державної зради на 4 вічах, а на інших вічах злочину порушення публ. спокою та буження ненависти до держави і влади. Але оцінити й означити ступінь цього злочину дуже трудно, бо більшість свідків забула, що говорив посол К. на вічах перед двома роками. Титул «хруня» українцеві неприємний і тому українці свідки, побоюючись цього титулу та

терору, говорили, що все забули, або навіть боронили посла Кохана та говорили, начеб то посол К. на вічах хвалив Польщу. Прокуратор є чинником виміру справедливості і я беру під увагу все, що говорить проти Кохана і що обороняє його. Але фактом є, що посол Кохан у Раві Руській накликав до українського повстання проти Польщі і то тоді, як о. Дороцький присягою на гробах стрільців приготував настрої. Українські історики твердять, що причиною невдач українців 1918 р. були не лиш вороги, але недостаточна приготування українців, брак сили волі і напруження та бажання незалежності в народі, і посол К. тримав свої промови в цім дусі, бажаючи лікувати душу українців від цих недуг 1918 року» [241, с. 2].

У промові прокурора констатовано, що «на вічу в Карові промова Кохана мала ще більше характер державної зради, а в Хлівчанах те саме, де посол К. накликав до походу з Київа на Львів [241, с. 2]. Для нас неважне, чи Кохан орієнтується на Харків, чи на Київ, бо факт є, що Кохан хотів маршувати з жовто-блакитного Київа до Львова, а тут справа йде про Львів. В селі Журавцях, то я сам не певний, чи посол К. говорив, що треба йти до незалежності «по трупах» чи по «трудах», але факт, що говорив про незалежність України, а це найважливіше. Навіть такий обережний свідок Бакун признав, що посол Кохан промовляв: «Треба руську землю від Польщі відобрати» [241, с. 2].

Прокурор зауважував, що «зізнання поліції заслуговують на довіря, бо поліція не має причини особисто ворогувати з Коханом. УНДО само стоїть на становищі, що про угоду можна говорити лиш тоді, як українці будуть з поляками «як рівні з рівними», цебто матимуть свою українську державу [241, с. 2]. Посол Кохан говорив у Потилічі, що «хруневі» цебто приятелів Польщі не варта і руки подати, а це доказує його ворожість до Польщі взагалі, та що він справді вважав польську владу причиною «неволі, яку треба скинути». Свідок Палюшннський Павло своїми зізнаннями доказав, що посол Кохан мав великий вплив на селян та що під його впливом цей селянин в суді також заговорив про кривду українців у Польщі, чим більше Коханові зашкодив ніж поміг, хоч хотів допомогти. Очевидно,

що для радикала Євгена Яворівського посол Кохан є надто угодний, але для нас ні» [241, с. 2].

Ліпш відзначав: «Оборона переконує, що посол К. говорив лиш про легальну боротьбу, але ж посол К. все нагадував 1918 рік і закликав готуватись до нового 1918 р., а відомо, що 1918 р. українці боролись гарматами і скорострілами, а не легально. Це правда, що посол Кохан закликав організуватись в «Маслосоюзи» і «Просвіти», але все це вважав лиш засобом, основою та умовиною повторити збройну боротьбу таку, як 1918 року. Поліція не розганяла українців з цвинтаря в Раві Руській не тому, що промова К. була льояльна, але тому, бо українці могли не послухати поліціанта або й набити його і поліціант не хотів компромітуватись [241, с. 2].

Завершуючи прокурор резюмував: «Закон говорить, що посол нетикальна особа і що його можна арештувати лиш за злочини звичайні, а не політичні, але коли посол К. закликає до повстання, до повторення 1918 року, будив ненависть до Польщі, він надужив право про посольську недоторканість для антипольських цілей, забув, що він, як посол, повинен бути прикладом польського патріотизму, мав подвійний обов'язок легальности і льояльности супроти Польщі. Присуд повинен доказати, що навіть послові, а якраз послові найбільше не можна підкопуватись під фундаменти польської держави!» [241, с. 2].

Адвокат В. Кохана (Старосольський) також взяв заключне слово, відзначивши: «Я говорю до вас українською мовою, але вірю, що в тім процесі ми знайдемо душевно спільну мову В цій розправі справа йде про якесь вище добро обидвох народів, бо такий процес, де йде про волю слова, про політичну вольність, рішає не лише про долю Кохана, а й про розвиток відносин в нашім краю. Тут судите не Кохана, а посла представника народу, який виконував лише волю своїх виборців, робив те, що обіцявав тим, які його вибрали. Нині тут рішається проблема недоторкальности і волі посла, рішається боротьба за святе право свободи, за здобуток європейської культури і демократії. Панове! Рятуйте те добро, яке zagrożене, бороніть закон конституції про посольську

недоторканість! І в цій обороні спільного, zagrożеного добра найдім спільну мову, хоч я говорю до вас чужою мовою» [241, с. 2].

Адвокат наголосив: «Головний злочин посла Кохана – це те, що він проповідував, бажав своєму народові незалежності. Колись покійний радник Ангельський все підкреслював у цім суді, що визнавати ідеал незалежності свого народу, це ще не злочин. Нація, яка не стремить до незалежності - не в нацією, перестає нею бути. Це ви, поляки, повинні розуміти краще, як хто, бо стремління до незалежності свого народу, це природний закон в житті народу, бо кожний чесний син свого на роду мріє про те, про що мріяли польські поети...» [241, с. 2].

На думку адвоката «посол Кохан говорив на вічах, що може прийти така хвиля, як 1918 року і що українці повинні бути готові. Але чи це злочин, що українці визволяються від фаталізму, пасивности і хочуть бути готові творити свою долю на випадок якоїсь політичної зміни? Стремління до духової готовости, до активности, відворот від надій на чужі сили є природним, здоровим явищем, а не злочином. Не лиш Кохан, але і ми всі українці повторяємо: «Будьмо готові на все! Не спім, не приймаймо життя пасивно!» [241, с. 2].

Адвокат переконував, що «кожний має право висловити свої думки, обовязок вказувати кривди, бо якже буде інакше виглядати політичне життя в державі? Нема ні одної партії, яка не закликала б нарід до бо ротьби за кращу долю... Посол Кохан говорив про автономію, про те, що староства, поліція повинні бути українські. Панове, якщо це державна зрада, то засудіть Кохана. Як хто кричить; «Дайте нам українські школи! Не кольонізуйте українські землі, не переносіть вчителів на захід!» чи це є ширення ненависти до Польщі? Ні, це виконання обовязків громадянина! Хто домагається автономії, той ще не стремить до відірвання частини від цілости. В цілім світі є так, що одні при владі, а другі критикують, бо в тім є гром. Свобода, без якої життя стало б мертвеччиною. Чи те, що посол К. промовляв на гробах стрільців, що говорив про них з сентиментом, пієтизмом, є злочином? Чи мав нести в серці ненависть до

борців? Дні великого зриву 1918 мусіли лишитись в душах українців як святий спогад, а ті, що йшли на смерть за свою ідею заслуговують на пієтизм!». Зрештою, «посла Кохана засуджено на 3 місяці в'язниці із зачисленням слідчої в'язниці. Посол Кохан вийшов зараз на волю...» [241, с. 2].

Репресії, зрозуміло, не могли не позначитися на результатах виборів. У Східній Галичині список № 11 українсько-білоруського виборчого блоку на виборах до сейму 16 листопада 1930 р. отримав 30,8% голосів, на Волині 12,6%. Всього в Галичині за українські партії голосувало 41,3% виборців, на Волині – 14%. На виборах до сенату 23 листопада за українські списки у Галичині віддано 26,6% голосів виборців (з них за список №11 – 26%), на Волині – 7,1% (з них за список № 11 – 6,9%). Кількість голосів, отриманих українськими списками на Холмщині, Поліссі і Підляшші, була незначною [35, арк. 36–38].

Список № 1 ББСУ на виборах до сейму одержав у Східній Галичині – 52,5% голосів, на Волині – 79,3%, а на виборах до сенату: у Східній Галичині – 62,4%, на Волині – 88,5%. Загалом, із 444 сеймових мандатів проурядовий список одержав 248 [35, арк. 38].

Порівняно з 1928 р. опозиційне українське представництво скоротилося більше ніж удвоє. Однак, враховуючи надзвичайні умови, в яких відбувалися вибори, то результат був не таким вже поганим. І. Кедрин-Рудницький про листопадові вибори зазначив: «Можна визнати за чудо української організованості, дисциплінованості та взагалі національно-політичної зрілості, що в таких страшних передвиборчих умовах, коли просто не було можливостей вести будь-яку с'як-так нормальну передвиборчу агітацію – на українську листу ч. 11 впало разом 651341 голос, внаслідок чого ввійшов до сойму 21 посол і 4 сенатори» [35, арк. 37].

У результаті виборів до сейму увійшли такі члени УНДО: Степан Баран, Степан Біляк, Дмитро Великанович, Михайло Галущинський, Володимир Загайкевич, Степан Кузик, Володимир Кохан, Дмитро Левицький, Остап Луцький, Любомир Макарушка, Євген Олесницький, Зенон Пеленський, Мілена

Рудницька, Григорій Тершаковець, Сергій Хруцький, Юра Чукур, Олекса Яворський [35, арк. 39].

Угодовські настрої в середовищі проводу УНДО викликали обурення у деяких членів УПР. Після виходу з в'язниці Д. Палієва та В. Кохана наприкінці 1931 р. в УНДО сформувалася опозиційна група радикально-націоналістичної орієнтації, яка вважала хибною угодову тактику лідерів УНДО, зокрема в питанні територіальної автономії, та пропонувала повернутися до давньої платформи УНТП – невизнання законності польського панування у Східній Галичині [35, арк. 39].

На засіданні ЦК УНДО та президії УПР 25-26 грудня 1931 р. основними проблемами були оцінка політичної ситуації в Польщі і за її межами та опрацювання подальшої тактики УНДО [46, арк. 31]. Д. Палієв та В. Кохан, аналізуючи політичну ситуацію в Європі та наголошуючи на крихкості версальської системи, в якій Польща була найслабшою ланкою, підкреслювали, що в такій ситуації УНДО не повинно висувати гасла автономії. Піддаючи критиці діяльність партії за останні кілька місяців, Д. Палієв зробив внесення про висловлення недовіри президії УНДО та УПР, вимагаючи відставки керівництва. В обороні «реальної» політики виступив О. Луцький, підкреслюючи, що хоч тактика «негації» не принесла успіху і дотеперішні спроби порозуміння з урядом завершилися невдачею, висловився за те, щоби партія надалі тяжіла до порозуміння з польською владою [46, арк. 31].

Результат голосування показав надзвичайно серйозну ситуацію в середині ЦК – внесення Д. Палієва було відкинено 22 голосами проти 21 [46, арк. 32]. Але розподіл сил був не до кінця зрозумілим через відсутність шести членів ЦК. Враховуючи поважну силу опозиції, Д. Левицький запропонував обрати політичну комісію для підготовки проекту резолюцій на найближчий Народний з'їзд у складі В. Мудрого, В. Кузьмовича та О. Луцького, а від опозиції – Д. Палієва та В. Целевича. Проект резолюцій мав бути обговорений на передз'їздовому засіданні проводу партії [46, арк. 40].

Щодо парламегтської праці В. Кохана, варто виокремити заяву, яку він на черговій сесії парламенту 17 лютого 1932 р. виголосив від імені УПР і яка стосувалася військової колонізації Галичини. «Тепер зазначу лише, що прийняті на комісії численні внески референта, очевидно своєчасно узгоднені з урядом, додали законопроектові ще більше горячі, – констатував посол. – Тепер міністр рільництва вже не «може передати», а «передасть» на цілі кольтонізації законно необмежені в просторі лісні та земельні ужитки, що знаходяться в адміністрації державних лісів, а з цих останніх не тільки «зайві для державної господарки», але вже без ніяких обмежень, щоби вони були тільки придатними під осадництво [145, 1932, 17 лютого, с. 2].

Він зауважив, що «третя точка урядової пропозиції давала для військових осадників на етнографічних, виключно українських та білоруських землях незнаний досі нікому привілей, що давні наділи, які в будуччині земельні уряди визнають непригідними під рільну культуру, можна буде осадникам вимінити на кращі. Проект признавав крім того таким осадникам до 500 зол. кожному на кошти перенесення господарства. Для комісії цей привілей був невистарчаючим. Вона ухвалила, що в такому нещастю осадника «міністрові земельної реформи прислугує крім того право цілко витого або частинного окреслення задовження дотичного осадника з державних фондів, зробленого (коли б і не зужитого) на наділи, які ви знані непригідними для їх ужитковання» [145, 1932, 17 лютого, с. 2].

В. Кохан констатував, що «на комісії устійнили, що 3 арт. законопроекту про ці нещасні землі, які нібито не надаються до управи, буде відноситися до тих військових осадників, які по думці закону з 17 грудня 1920 р. наслідком каригідного занедбування дарованої землі фактично її втратили і тільки з формальних причин мають мимо того ще претенсії до нових наділів. На комісії стверджено також і те, що місцеве населення в поті чола від віків і без перерви господарило, господарить і буде господарити на своїх недарованих, але важко набутих грунтах у тих самих околицях і без кредитів та державних запомог, де

для військових осадників, обдарованих землею і грішми та земля має бути визнана непридатною до рільної управи [145, 1932, 17 лютого, с. 2].

Український посол відзначав, що «Український Клюб зробив усе, щоби уряд і сейм пізнали мотиви безоглядного українського спротиву цьому, новому нещасному законопроектові, який уряд вніс до сойму зараз-же після своєї врочистої заяви з дня 16 січня 1932 р., в якій маніфестував перед цілим світом свою бучімто прихильність до господарських і культурних українських справ. За хвилию цей проект стане законом. Не маємо в тому напрямі ніяких ілюзій. Уряд зробив усе можливе, щоби самозрозумілу горяч проекту супроти нас на комісії ще більше скріпити і щоби законопроект ввести якнайскорше в життя. З уваги на всемогучість уряду в соймі не маємо на це ради. Одначе заявляємо ще раз, що цей закон є черговим колісцем у ланцюзі кольонізаційних законів, що відносяться виключно до воєвідств і повітів, заселених значною українською та білоруською більшістю; що цілий цей закон, зокрема арт. 1,3, 4,5, 7 і 8 не лише закріплюють знані вже з закону з 17 грудня 1920 р., але й вводять у життя нові привілеї, не пристосовувані досі в державі супроти нікого поза військовим осадництвом...» [145, 1932, 17 лютого, с. 2].

Не дивлячись на зовнішню монолітність УНДО, що яскраво демонструвала консолідована позиція послів і сенаторів цієї політичної сили, партія перебувала на межі розколу. На засіданні ЦК УНДО 12 березня 1932 р. був представлений проект резолюцій, які осуджували керівництво партії за переговори з ББСУ, за конференцію у Львівського воєводи та за проголошення на Конгресі національних меншин в Лізі Націй вимоги виконання Польщею її міжнародних зобов'язань щодо українців [63, арк. 7]. У проекті резолюції наголошувалося, що «УНДО, не вірячи у можливість порозуміння з Польщею, буде провадити боротьбу власними силами». Д. Левицький визнав це за «пусту фразеологію», яка не відповідає існуючій політичній ситуації. Тому ЦК партії доручив доопрацювати резолюцію, включивши до складу комісії Д. Левицького та Л. Макарушку. Через відкинення Центральним комітетом проекту резолюції,

Д. Паліїв не взяв участі у подальшій роботі комісії х63, арк. 7і.

За тиждень перед Народним з'їздом – 19 березня – В. Мудрий запропонував новий проект резолюції, згідний з очікуваннями поміркованих членів ЦК, який критикував урядову політику щодо українців та вимагав національно-територіальної автономії [63, арк. 8].

25-26 березня у Львові відбувся IV з'їзд УНДО, в якому взяли участь 180 делегатів із 45 повітів [45, арк. 2]. Невелика кількість делегатів свідчила про певне організаційне послаблення партії. У перший день з'їзду В. Мудрий представив резолюції, які були попередньо погоджені з ЦК [45, арк. 4]. У дискусії Д. Паліїв критично оцінив запропоновану більшістю ЦК п'яту резолюцію, яка висловлювала ставлення до польської держави та подальшу тактику УНДО [45, арк. 7]. «Такі наміри польської влади (екстермінаційні щодо українців), – йшлося у резолюції, – вимагають від нас скріплення праці та усунування партії в ім'я безперервної боротьби за права українського народу і пристосування такої політичної тактики, яка могла б найуспішніше тим намірам протиставитись. Тому то Народний З'їзд доручає партійному прововоді вповні використовувати в політичній боротьбі всі конституційні та легальні можливості і не зрікаючись найвищої національної мети, вимагати від Польщі виконання прийнятих нею міжнародних зобов'язань супроти українського народу. Народний З'їзд розуміє це так, що доручає партійному прововоді домагатися від Польщі як і від інших сигнатарів договору з 14 березня 1923 р. введення на всій українській етнографічній території в межах польської держави такого устрою, який покривався би зі змістом статуту, пропонованого Найвищою Радою Мирової конференції для Східної Галичини у листопаді 1919 р.» [45, арк. 8].

Невдовзі після Народного з'їзду В. Мудрий писав, що УНДО, висуваючи такий проект резолюції, «вперше формулювала свої політичні домагання до Польщі. Притім формулювала так, що давала тверді правні підстави, які впливають з міжнародних договорів і тим самим відкривала собі широкий шлях правних засобів політичної боротьби не тільки на внутрішній, але й на

міжнародній арені в усіх міжнародних інстанціях» [45, арк. 10].

На з'їзді Д. Паліїв проголосив резолюцію меншості: «Народний З'їзд приймає до відома становище проводу партії та УПР, які на закордонній арені і в польському соймі висунули як тактичний засіб вимогу виконання Польщею міжнародних зобов'язань, що лягли в основу признання Польщі українських земель» [45, арк. 11]. Окрім В. Кохана, Д. Паліїва підтримала М. Рудницька, яка осудила будь-які спроби польсько-українського порозуміння, а також А. Добрянський, С. Витвицький, В. Загайкевич, І. Заваликут, С. Біляк. Опозиція не відкидала гасла територіальної автономії, а пропонувала розглядати його лише як тактичний хід і засіб пропаганди. Проти опозиції виступили О. Луцький, Г. Тершаковець, а І. Кедрин-Рудницький критикуючи Д. Паліїва, називав його „головним винуватцем ідеологічно-тактичного хаосу» [45, арк. 12].

Дискусія, що зав'язалася навколо цих резолюцій завершилася створенням окремої комісії для «узгіднення усіх резолюцій» у складі І. Блажкевича, Л. Куницького, В. Кузьмовича, В. Мудрого, Д. Паліїва, М. Рудницької та Є. Храпливого [45, арк. 14]. Проте Д. Паліїв не брав участі в її засіданнях. Комісія вирішила відмовитися від найбільш оспорюваної «автономістичної резолюції», виходячи з того, що ця справа ще не була розглянута в низових осередках партії, і запропонувала резолюцію про те, щоби доручити проводі партії виробити платформу політичної тактики і в порозумінні з ПНК представити її на спеціально скликаному для цього Народному З'їзді до кінця 1932 р. [45, арк. 14]

Як писав С. Баран, більшість промовців на з'їзді не заперечували автономістичної резолюції, визнаючи її потребу і доцільність, змінився подальший політичний напрямок УНДО – «від політичного максималізму до кличів буденної, реальної політики» [45, арк. 15]. «Справа політичного реалізму, висунена у автономістичній резолюції і боротьба за здійснення національно-територіальної автономії українських земель у Польщі, – стверджував С. Баран, – «напевне на зле вийти не може» [45, арк. 15].

26 березня після Народного з'їзду відбулося засідання ЦК, на якому із

заявою від групи членів ЦК виступив Д. Паліїв [400, s. 136]. Наголошуючи на відмінностях у поглядах на тактику УНДО на Народному з'їзді, він підкреслив, що ухвалення «компромісових» резолюцій, запропонованих редакційною комісією не привело до остаточного в'яснення ситуації, а лише відтягнуло справу [400, s. 136]. «Здаємо собі справу, що розходження в тактиці УНДО таким чином не зникли, – стверджував промовець, – та що ми входимо до ЦК як незначна меншість, яка не матиме децидуючого впливу на устійнення тактики ЦК. Однак ми прийняли вибір, щоби використовувати членство ЦК для оборони нашого становища та пропагування його серед членів партії в краю». Цю декларацію підписали С. Витвицький, В. Кохан, С. Кузик, Д. Паліїв, М. Рудницька та Ю. Чукур. Вона була опублікована на сторінках «Нового часу» без відома ЦК партії [400, s. 136].

Передвіщаючи майбутню долю опозиції, газета «Діло» з цього приводу писала: «Замість планової доцільної праці в партійному проводі, почнуться внутрішні суперечки, які паралізуватимуть працездатність та ініціативу партійного проводу... Опозиція ЦК чинить на власний розсуд... Тому з таких вчинків опозиції користі для партії ні для національної справи сподіватись не можна... Якщо опозиція не бажає брати на себе ніякої відповідальності за політику, а також веде якусь акцію у партії поза спиною ЦК, це – диверсія, розвалювання партії» [400, s. 138].

Аналізуючи суперечності всередині партії, голова УНДО Д. Левицький наголошував, що внутріпартійна боротьба набагато небезпечніша, аніж боротьба зовні. Виправдовуючи ситуацію, що склалася, він підкреслив: «Ми переживаємо не так дуже гостру кризу ідеології партії і її тактики, як кризу людей. На всіх ділянках нашого національного життя ми бачимо брак відповідних людей. Сьогодні не йде боротьба за владу, за провід в партії, а навпаки, всі чільніші члени партії хотіли би відмовитися від праці в її проводі» [45, арк. 49].

На тлі гострих партійних дискусій послы УНДО проводили активну вічеву кампанію. Часопис «Діло» повідомляв, що у послы і сенаторы УНДО організують

у червні – липні у всіх повітах Галичини віча або ж довірочні наради. Також ЦК запроваджував нову форму «спілкування з виборцями»: посли й сенатори «у приділених їм повітах постійно раз у місяць прибудуть до повітового міста й виборці можуть зголошуватися до них у всіх справах, а зокрема у справах ріжних зловживань, правної поради, господарських і організаційних». Щодо В. Кохана, графік його роботи був наступним: Рава-Руська – перший понеділок місяця в канцелярії д-ра Богачевського (перший раз 6 червня); Любачів – перший вівторок місяця в канцелярії адвоката Станька (перший раз 7 червня); Чесанів – друга середа місяця в канцелярії адвоката Мудрецького (перший раз 15 червня); Белз – вівторок «перед першим» у Кооперативному Союзі (перший раз 31 травня) [145, 1932, 26 травня, с. 4].

Зазначимо, що ще, 1 березня 1932 р. В. Кохан взяв участь у повітовому Народному з'їзді у Белзі, виголосивши «політичний реферат». Його доповідь викликала «річеву й оживлену дискусію, в якій забиравало слово більше як 10 селян». У підсумку, з'їзд ухвалив «одобрюючі напрямні політики Проводу УНДО і УПР» та висловив протест «проти самоврядного, шкільного і кольонізаційного законопроекту» [74, арк. 27]. 6 березня відбувся такий же повітовий Народний з'їзд у Любачеві. «Реферував посол Кохан, – писала місцева преса. – Ухвалено також одноголосний протест проти нових законопроектів і резолюцій, що одобрюють політику Проводу УНДО і УПР». 13 березня В. Кохан став учасником політичної наради в Угнові. «Замітно, що ця нарада відбулася при небувалім досі зацікавленні Угнівщини, – констатували журналісти «Діла». – На салі було присутніх поверх 600 громадян. Нарадам проводив п. Гриць Пушкар, господар з Вербиці. Реферат виголосив посол Кохан, обговоривши дуже докладно тенденції нових законопроектів, з яких деякі в міжчасі стали законами. Зібрані ухвалили одноголосно рішучий протест проти нових законопроекте та одобрили боротьбу УПР з ними. Постановлено вносити збірні протести з поодиноких громад Угнівщини» [74, арк. 28].

27 березня 1932 р. у Львові відбувся установчий з'їзд Української селянської партії (детальніше – Додаток) [145, 1932, 13 квітня, с. 1]. «Вони [організатори з'їзду – *Р.К.*]були влаштовані дуже хитро, – писало «Діло». – Насамперед відбулися загальні збори кооперативи «Нове Село», яке видає тижневик тієї самої назви, а щойно після них довірочна нарада в справі заснування нової «чисто селянської партії». Головним референтом на одних і других зборах був інж. Воробець. Цей п. інж. Воробець є одночасно редактором «Нового Села». Передтим був він директором званої в нас «Спілки Агрономів» яку викинув був не так то давно «Ревізійний Союз Українських Кооператив» споміж своїх членів за численні не правильности в діловодстві та торговельних операціях» [145, 1932, 13 квітня, с. 1].

Участь у роботі з'їзду від імені УНДО взяв В. Кохан та Г. Тершаковець («оба мали на це дозвіл президії УНДО»). Часопис повідомляв, що вони «виступили проти оснóвування цієї нової партії. Посли Тершаковець і Кохан гостро скритикували дуже штудерну й замотану програму партії, в якій нема мови про політичні прямування українського народу та назвали цілу ту воробцівську імпрезу отаманщиною». Друкований орган націонал-демократів «Свобода» з цього приводу писав: «Інж. Воробець виголосив реферат: «Чи потрібна нам Українська Селянська Партія?». Він доказував потребу заснування нової партії і представив її програму. Після реферату вивязалася довша дискусія. Перший промовляв посол Гринь Тершаковець. Він у довшій промові виказував недоцільність творення нової партії. Зокрема скритикував гостро програму партії, яка нічого не говорить про політичні діли партії і про стремління українського народу. Посол Кохан у ще гостріших словах виступив проти нової партії і назвав оснóвування нової партії просто отаманщиною». Ще кількох дальших промовців-селян виступило проти нової партії. Все ж таки учасники довірочної наради у голосуванні постановили створити Українську Селянську Партію» [145, 1932, 13 квітня, с. 1].

6 травня 1932 р. «у зв'язку з надходячими зборами повітових установ», В. Кохан організував «нараду селян» у Сокалі на яких доповідав «про актуальні питання і потреби повіту» [74, арк. 38]. 26 травня «заходами місцевих членів УНДО» була скликана довірочна нарада «у справах організації, політики і господарства» в Завшині (Сокальський повіт). «На салі нарад явилися найсвідоміші громадяни, які з увагою вислухали реферату посла Кохана і дуже влучного доповнення, яке дав д-р Б. Чайковський. Вкінці предсідник наради, місцевий парох о. Симко, нанизуючи до реферату, висказав свої спостереження про практичну працю на місцях. Зацікавлення будили господарські справи і коло них зосередилася дискусія, яку з огляду на пізdney пору в ніч не можна було належно розвинути» [74, арк. 39], – констатували журналісти «Діла». Наступного дня В. Кохан взяв участь у довірочній нараді української Інтелігенції Володимира Волинського. «Вступ виголосив посол Кохан, після чого слідувала жива дискусія, у висліді якої запали відповідні рішення щодо дальшої праці» у кооперативній сфері. 29 травня відбулося велике віче для сіл Гоголеве, Поздимир, Яструбич, Городища, Сільця. Знову ж таки, «перед великим збором селянства здав посольський звіт посол Кохан». Після доповіді посла «вивязалася будуоча дискусія..., а у висліді ухвалено резолюції з довірям для Української Парламентарної Репрезентації» [74, арк. 40].

6 червня 1932 р. зусиллями президії повітового Народного Комітету в Раві-Руській скликано дискусійну нараду місцевої інтелігенції і міщанства, на яку прибуло бл. 40 осіб [61, арк. 14]. «Дискусію започаткував коротеньким рефератом посол Кохан, – читаємо у пресі. – Порушено між іншим нездорове явище аполітичності нашої інтелігенції, потребу праці на всіх ділянках народнього життя, справу закордонної пропаганди українського питання, преси і т. п. Дискусія була дуже оживлена і протягнулася до пізньої ночі. 9 червня «під відкритим небом» за участю В. Кохана відбулося велике віче в Тартакові (бл. 1000 осіб), 11 червня – у Конотопі (Сокальський повіт), де послом «порушено найріжніші актуальні справи, головно господарські, якими село найбільше

зацікавлене» [61, арк. 15]. 12 червня скликано посольське справоздавче районне віче в Городиловичах, на яке прибули селяни із Войславичів, Тудорковичів, Старгороду, Ульвізку та ін. Вкотре «звіт з праці У.П.Р. зложив посол Кохан, а на актуальні питання говорив член Президії П.Н.К. д-р Р. Перфецький» [61, арк. 15].

Згодом, 16 червня 1932 р. «під проводом посла В. Кохана» на годину пізніше розпочалася «політична нарада» у Белзі [76, арк. 110]. «Нарада не мала партійного характеру і на ній було чимало студентської молоді, – відзначали її учасники. – Реферат виголосив посол В. Кохан. З дискусії забрали слово студенти, які висказували свої міркування в справі політики проводу УНДО та старалися доказати хиби а то й свідомо шкідливі політичні потягнення всіх українських політичних партій. Як звичайно, висували дуже слабкі аргументи, які свідчать про те, що вони не вглиблюються в проблеми, які насуває нам буденна громадська праця» [76, арк. 110].

Загалом, участь В. Кохана у вічевій кампанії у червні 1932 р. вражає. Часопис «Діло» виокремив його найважливіші заходи: «Дня 3 червня ц. р. відбулася нарада селянського активу в Сокалі. Реферував посол Вол. Кохан. Дня 5 червня ц. р. відбулася повітова нарада УНДО в організаційних справах в Угнові. Реферував посол Вол. Кохан. Дня 9 червня ц. р. було велике районне віче під голим небом у містечку Тартакові. Звідомлення з по сольської діяльності і політичний реферат виголосив посол Вол. Кохан. Дня 11 червня ц. р. була довірочна нарада УНДО в Конотопах. Реферував пос. Вол. Кохан. Дня 12 червня ц. р. відбулося велике окружне віче під голим кебом у Городловичах. Промовляв пос. Вол. Кохан. Дня 16 червня ц. р. була політична нарада УНДО в Белзі. Реферував пос. Кохан. Дня 26 червня ц. р. відбулося велике віче в Сокалі (понад 3,000 учасників). Реферували послы: Кузик, Яворський і Кохан» [145, 1932, 2 липня, с. 5].

Останній захід за участю В. Кохана викликав особливе піднесення мешканців Надбужанщини [76, арк. 42]. Українська преса писала про віче: «В неділю 26 червня ц. р. відбулося заходом Повітового Народнього Комітету велике

справоздавче віче під голим небом на площі Кооперативного Союзу в Сокалі, на котрому після відкриття віча головою Повітового Комітету д-ром Львом Хоминським виголосили реферати: посол Володимир Кохан про політичне положення, посол Кузик про господарське світове положення і вплив його та господарської кризи в Польщі на економічне положення українського народу в Польщі, пос. Яворський про значіння політичної організації, а в за відсутности посолки М. Рудницької, яка через виїзд за кордон не могла на віче приїхати, доповнив ті реферати д-р Роман Перфецький навітленням акції Української Парляментарної Репрезентації на міжнароднім полі і висуванням положення українського шкільництва в Польщі» [76, арк. 45].

6 липня 1932 р. повітовий Народ ній Комітет Угнівщини організував «нараду» у с. Диниски, на яку запрошено представника УПР, посла В. Кохана [74, арк. 67]. Останній, зокрема, «обговорив докладно політичні і господарські умовини життя в селі та доказував потребу організації на всіх царинах життя». Упродовж наступних днів за його участі відбулися масові віча у Корчмині, Річиці, Щенятині, Кривицях та ін. [74, арк. 67]. З цього приводу «Діло» писало: «На стрічу гостей в кожному селі... виходили делегації з привітаннями, які скла дали на руки членів ПНК, і члена УПР признання для політичного проводу УНДО й УПР. Годі описати як слід цю маніфестацію, але була вона напrawdę така величава й будуюча, що кожному, хто знав, що наші села пережили в недалекій минувшині, тиснулися сльози до очей. У кожному з сіл, В. Кохан «подавав звідомлення з праці У.П.Р.». Водночас він відвідував місцеві читальні й кооперативи, де «сказав кілька слів про вагу цих установ» [74, арк. 68].

Наступного дня (7 липня) В. Кохан виголосив доповідь «Про справи господарські, політичні й організаційні» на вічі під відкритим небом у с. Річиці, на яке прибули селяни із сіл Тарношин, Ульвік, Губинок, Дениска та ін. [74, арк. 70]. «Після реферату вивязалася дискусія на тему сельробівства, яке в тій громаді має кількох прихильників. О. Чехович і Володимир Бас говорили про підложе, на якому вирросло сельробівство в Річиці і про шкоди, які воно при несло.

Сельробівський рух в Річиці, як виявилось, виріс на особистому тлі... При кінці посол Кохан відповідав на різні запити і завізвав усіх до згоди і співпраці» [74, арк. 72]. Ту ж доповідь посол УНДО повторив 8 серпня на вічі у с. Угнові. «Реферат посла Кохана до повнили д-р Петришин, Володимир Бас і о. Трешнезський, які порушували справу самоуправи на терені міста Угнова. Над рефератами вивязалася цікава дискусія, в якій забирали слово присутні міщани, головню в громадських справах...», – зауважували учасники події [74, арк. 74].

У серпні 1932 р. В. Кохан активізував діяльність на Сокальщині, про що свідчить його інтенсивна вічева кампанія [74, арк. 78]. Так, 11 серпня він взяв участь у вічах у с. Монастирок та Улицьку Середкевич. «На обох вічах промовляв від Української Парляментарної Репрезентації посол Кохан Володимир, – відзначали учасники події. – Оба віча мали річевий і поважний характер та відбулися в успіхом. По промовах вивязалася на обох вічах дискусія, а по дискусії зібрані ухвалили одноголосно резолюції в яких висказали повне довіря У.П.Р. та подяку за дотеперішню працю сьому послові В. Коханові» [74, арк. 78].

Завершення серпневої вічевої кампанії В. Кохана припало на 28 серпня – в Річках відбулося віче, де посол виголосив «обширну промову про значіння організації взагалі, а зокрема звітлення з діяльності Української Парляментарної Репрезентації» [74, арк. 80]. Журналісти констатували, що «по промові і переведеній дискусії ухвалили вічевики одноголосно резолюції, якими виска зали У.П.Р., а зокрема послові Коханові, повне довіря і подяку за дотеперішню .працю і на парляментарній і на міжнародній арені та заяву, що єдністю, солідарністю та зміцненою працею у своїй громаді змагатимуть спільно з У.П.Р. до кращої майбутности українського народу» [74, арк. 84]. Цікаво, що «громадянство Річок привитало пред ставника У.П.Р. в особі посла Кохана старо українським звичаєм хлібом і сіллю та вислало назустріч йому гарно зорганізовану кінну бандерію» [74, арк. 82].

22 жовтня 1932 р. В. Кохан знову відвідав Сокальщину та взяв участь у довірочній нараді у с. Салатах (детальніше – Додаток_) [73, арк. 19]. Журналісти

«Діла» відзначали: «Для виголошення реферату прибув посол Кохан. На цю нараду зійшлося майже ціле село. Треба зазначити, що в тому селі дотепер майже ніхто не був, а причиною цього поважні комунікаційні труднощі і велика відсталість населення. Щойно в останньому часі помітне оживлення й охота цього села ступати слідами своїх сусідів. Нарада, якою проводив місцевий о. парох, причиниться напевно до піднесення свідомости села і заставить кращі одиниці взятися енергійно за нар. Працю». Наступного дня, 23 жовтня взяв участь у «величавому районному вічі» у с. Ульвівок (Рава-Руський повіт). «Треба згадати дуже теплий і гарний привіт, що його зготували мешканці Ульвівка прибувшим делегатам, – читаємо у пресі. – Кінна бандерія в числі 85 людей виїхала назустріч делегатам і привитала їх оваційно. Віче мало дуже поважний хід... Того самого вечора відбулася коротка нарада в селі Тарношині. Також там говорив посол Кохан, закінчуючи закликом до праці на всіх ділянках національного життя» [145, 1932, 12 листопада, с. 4].

Після завершення літньо-осінньої вічевої кампанії, основним центром політичного життя для УНДО знову став парламент Польщі. Кризу у відносинах двох політичних груп у середовищі націонал-демократів поглибила «угодова тенденція» лідера УНДО Д. Левицького. Щоб знизити напругу, на засіданні ЦК УНДО у листопаді 1932 р. він зробив заяву, в якій зазначав: «Ми стояли і стоїмо далі на становищі, що польська держава має обов'язок виконати свої міжнародні зобов'язання стосовно українського народу. Ми домагаємося від польської держави, щоби згідно з ухвалою Ради послів від 15 березня 1923 р. виконала свої зобов'язання міжнародного характеру щодо територіальної автономії. Вимагаємо тільки, щоби автономія була поширена на всі українські землі в межах польської держави» [54, арк. 13]. При цьому промовець зауважив, що така позиція Українського клубу (вимога територіальної автономії) не суперечить декларації Українського клубу, що була виголошена на засіданні сейму 29 березня 1928 р. Д. Левицький підкреслив, що висуваючи вимогу територіальної автономії, український народ не зрікається права на самовизначення, яке здобуло собі

визнання у всьому світі. Проте, з критичними промовами знову виступили Д. Паліїв та В. Кохан. Все ж, більшість членів ЦК схвалили декларацію, розцінивши її як початок нового періоду польсько-українських відносин [54, арк. 16].

Після участі в осінньо-зимовій сесії парламенту 1932 – 1933 рр., 30 березня 1933 р. В. Кохан взяв участь у роботі засідання повітової народної ради у Сокалі [145, 1933, 14 квітня, с. 4], На нараду прибули відпоручники майже з усіх громад Сокальського повіту. «Політичне положення українського народу і політичний реферат взагалі виголосив д-р Роман Перфецький. Організаційні справи реферував голова Повіт. Нар. Комітету д-р Хоминський, а справу «Свободи» д-р Чайківський. У дискусії забирали голос головний секретар Володимир Целевич, посол Кохан і громадяни: Сироїд, Степиж, Палятинський, Солома, Трохим, Бойко, Климчук та інші. Ухвалено цілу низку політичних і організаційних резолюцій, а між іншими також резолюцію про скликання Народнього З'їзду», – йдеться у повідомленні «Діла» [145, 1933, 14 квітня, с. 4].

Протестуючи проти угодовської політики проводу УНДО, Д. Паліїв та В. Кохан організували навесні 1933 р. проти її проводу «пресову кампанію» в «Новому часі» [46, арк. 27; 400, і. 143]. Вони називали керівництво партії «клікою, що має на меті тільки свій матеріальний інтерес», «опортуністичним табором», колишньою автономістичною групою, угодовщиною тощо. Після появи 4 липня 1933 р. в «Новому часі» критично-опозиційної статті Д. Паліїва під назвою «Щоби було ясно», 6 липня 1933 р. на спільному засіданні ексекютиви УНДО та президії УПР стосовно Д. Паліїва було ухвалено рішення про «припинення у членських правах» [46, арк. 29].

15 липня 1933 р. ЦК, затвердивши постанову ексекютиви партії, виключив Д. Паліїва з УНДО [346, с. 189]. Посол В. Кохан та заступник члена ЦК П. Постолик заявили про свою солідарність з Д. Паліївим і «виступили» з УНДО [140, с. 235]. 19 липня в «Ділі» з'явилася стаття В. Мудрого під назвою «На чисті води», де він перераховував всі «прогріхи» Д. Паліїва, починаючи від весни

1930 р., коли виступив проти постанови ЦК про участь у новопризначених виборах, згадав справу автономістичної резолюції на IV Народному з'їзді, справу «Лугів» (критика Д. Паліївим ЦК партії за згоду на перехід «Лугів» під керівництво польського уряду) та пресову кампанію на сторінках «Нового часу» [346, с. 190].

Новий політичний скандал в УНДО виник після того, як В. Кохан вийшов зі складу УНДО, однак не покинув УПР [145, 1933, 4 вересня, с. 1]. «Пан Кохан виступив дня 15 липня ц. р. з партії, але не зложив рівночасно посольського мандату, – констатували журналісти «Діла». – Тому Центральний Комітет, приймаючи цю заяву до відома, візвав зараз же посла Кохана до зложення посольського мандату. Цей зазив Центрального Комітету був фактично непотрібний, бо для кожного члена організації повинно бути ясне, що коли він виступає з рядів цієї організації, то складає рівночасно всі уряди, права і обов'язки, які мав з рації приналежності до партії. Це є справи, які для кожного ясні, вони не вимагають ніякої дискусії. Однак сталося інакше...» [145, 1933, 4 вересня, с. 1].

Кореспонденти часопису повідомляли: «Майже півтора місяця не складав п. Кохан посольського мандату і, щойно дня 22 серпня ц. р. повідомив Президію Української Парламентарної Репрезентації, що «рішився задержати посольський мандат». У.П.Р. відповіла на це письмо постановами з дня 26 серпня ц. р., якими візвала п. Кохана, щоби поступив згідно з заявою, яку підписав перед одержанням посольського мандату і найпізніше до місяця зложив свій мандат до рук партії» [145, 1933, 4 вересня, с. 1].

Необхідність складення посольського мандату «Діло» пояснювало ухвалами керівних органів партії 1927–1928 рр. «Не один з членів партії пригадує собі ще правдоподібно нараду Народнього Комітету з осені 1927 р. перед весняними виборами з 1928 р., – читаємо у часописі». – Ця нарада була присвячена справам виборів і головним предметом нарад було, як упорядкувати на будуче відношення Парламентарного Клубу і поодиноких його членів до

партії. Ходило про те, щоби вдержати єдність організації і карність між поодинокими її членами. Журба була оправдана, бо саме тоді були всі учасники нарад під прикрим вражінням досвіду попередньої Парламентарної Репрезентації, яка вийшла з виборів у 1922 р. і були свідками подій, які відбувалися тоді в польському політичному житті. Розбивання посольських клубів і політичних партій було тоді на денному порядку» [145, 1933, 4 вересня, с. 1].

Кореспонденти зазначали, що «вислідом дуже поважних і довготриваючих нарад були рішення, що посольський мандат на дає Центральний Комітет, диспонує ним цілий час його тривання і всі послы мали обовязок перед одержанням посольського мандату підписати заяву, якою зобовязалися «совістю і честю на випадок вибору послом і сенатором у політичній діяльності придержуватися якнайстисліше основ програми і тактики У.Н.Д.О. і ніколи не поступати інакше, як це накаже Управа У.Н.Д.О., виконувати всі доручення Президії Клубу і Центрального Комітету та його органів (Президії і Головного Секреаріату), належати до Парламентарного Клубу УНДО, згл. до того Клубу, який вкаже Ц.К. УНДО і бути карним членом Посольського Клубу, не надуживати ні коли мандату для особистих користей і вкінці найдалі до місяця по рішенні Ц. К. Партії і Парляментарного Клубу зложити посольський мандат до рук партії» [145, 1933, 4 вересня, с. 1].

«Самозрозуміле, що... заяви підписав і п. Кохан, бо інакше був би не мав мандату, – резюмувало «Діло». – Коли ж він тепер заявляє, що рішився задержати посольський мандат, не зважаючи на підписані ним заяви, то тим самим він дискваліфікує себе у громадському відношенні та сам себе понижує в очах громадянства. Після того, що зробив п. Кохан з мандатом по виступленні з партії, нас вже не дивуватиме ніяке протигромадське по тягнений того пана. Бо хто нарушує свої моральні зобовязання, хто нехтує своєю власною «совістю і честю», по тім можна сподіватися всього. Для характеристики цього діяча варто ще пригадати, що він був одним з тих, які найзавзятіше промовляли все на всіх

засіданнях за загостренням партійної дисципліни та за безоглядністю в поступованні з нездисциплінованими членами партії» [145, 1933, 4 вересня, с. 1]. Зрештою, під тиском громадськості, В. Кохан був змушений скласти посольський мандат.

Поведінка В. Палієва і В. Кохана викликала обурення у консервативно налаштованої частини УНДО [145, 1933, 30 липня, с. 3]. Періодичні видання партії також критикували опозиціонерів. У цьому контексті заслуговує на увагу відкритий лист колишнього посла О. Вислоцького, в якому він висловив власні міркування щодо дій колишніх послів УНДО. «Хочу я, селянин з глухої провінції [Броди – *Р.К.*], де почта раз або двічі на тиждень доходить, хочу висловитися прилюдно в справі часописного двобою між п. Палієвом і УНДО», – починав свій лист він. – Відгомін у нас того двобою страшний. Це все провінцію не сподівано заскочило і кожний лише раменами здвигав, бачучи цілі часописі записані одною лайкою, тай каже: ми вже така нація нещаслива що отаманів усе в нас подостатком, тільки здисциплінованих рядовиків немає» [145, 1933, 30 липня, с. 3].

О. Вислоцький зауважував: «Через ту розпаношену в нас отаманщину ми і визвольну війну програли, бо кожний вояка був невдоволений, кожний посвому Україну будував, але лише таку, яку собі в своїй голові уявляв, іншої не хотів. Так і тепер з ред. Палієвом і Коханом. Хотять вони стати отаманами, бо на що ж їм і підчинятися іншим, коли вони оба можуть бути у верхах самі. А причина у ред. Палієва: подразнення амбіції, сидів у Бересті, стратив мандат, а пан Кохан це вже від давна права рука Палієва. Його пупіль. Так каже глуха провінція і здається, що не помиляється...» [145, 1933, 30 липня, с. 3].

«Не пора спорити, хто більший націоналіст, як це спорять нині з УНДО пп. Палієв і Кохан, – писав він. – З цими останніми знов спорять за те саме націоналісти з «Нашого Клича». А може до чекаємось ще якихось нових надпатріотів. Як село нині думає і чого воно хоче, може п. Палієв довідатись хоч би зі статті у ч. 28 «Народньої Справи» де пише селянин М. Клепач. І цей голос є

загальним голосом селян: не розбивай те нас, бо в єдності сила. Маючи щотижня контакт із Бродами, з цілим повітом, знаю, що не лише селяни, але й священники та інтелігенція питають мене, як як посла, що це там у Львові за колотнеча? Про що властиво йде п. Палііву, чи не про «владу»? Чи він уже не має що робити, що приступив аж до ліцитації патріотизму [145, 1933, 30 липня, с. 3]. Вони просять мене: напишіть йому, він-же ваш товариш берестець, що це скандал у нинішню пору домову війну вести. А коли вже її веде, то не хай ясно ставить справу, нехай робить конкретні закиди УНДО як член Ц.К., нехай вкаже іншу дорогу, по якій треба вести українську політику, бо кричати, критикувати це, не штука, але в нинішнім часі вести відповідальну політичну роботу, щоби не завести народу в сліпу вулицю це штука» [145, 1933, 30 липня, с. 3].

О. Вислоцький переконував, що «тепер не пора в таку важну хвилю для українського народу розривати партійну єдність і то найбільшої партії і кидати новий роздор між український нарід [145, 1933, 30 липня, с. 3]. В імя чого це робиться? Нині, коли з одного боку наша пропаганда за кордоном зробила своє і цілий світ нашим питанням заінтересований, а з другого боку, коли там за Збручем ліквідується рештки ніби української комуністичної держави, коли чільні українські комуністи там накладають на себе руки, щоби того, що тепер діється, не бачити, а тут каються перед українським народом за свої помилки (Волинець), коли там голод панує і пожирає страшні жертви, про що довідуємося не лише з Газет, але і з листів, які майже в кожне село приходять і врешті, коли селяни тут, у Га личині, переживають страшну крізу та нужду, якої не зазнали навіть підчас війни, то в імя чо го робити роздор?» [145, 1933, 30 липня, с. 3].

«До пана Кохана звертаюся як до селянина-інтелігента: «будьте джентельменом і зложіть посольський мандат, бо він уже не Ваш», – резюмував О. Вислоцький. – Покажіть, що Вам не залежить на нім та верніться до плуга та коси, як я зробив і цілком за мандатом не жалую! А до тих селян, які як той в «Народній Справі» М. Клепач хотять єдності, звертаюся як селянин із закликом: покінчіть уже раз з отаманщиною. Не дайтеся вести у внутрішню війну. Нам треба

спокою для творчої праці, яка має нас довести до кращого завтра, а до нашого політичного проводу мусимо мати, довіря, бо інакше спричинимо анархію, яка нас погребєє на довгі віки» [145, 1933, 30 липня, с. 3].

Отже, заперечуючи угодову лінію УНДО, В. Кохан солідаризувався із Д. Паліївим та іншими членами ЦК партії, що зрештою привело до його відходу від цієї політичної сили. 1 листопада 1933 р. вийшов перший номер двотижневика «Перемога». Це був друкований орган групи Д. Паліїва (В. Кохан, М. Шлемкевич та ін.), яка утворила нову організацію – Фронт національної єдності (ФНЄ). Вона була близька за ідеологією до ОУН, але діяла легально і заперечувала її терористичні методи.

3.2. Організаційно-політична діяльність у ФНЄ

Організаційно-політичну діяльність В. Кохана у ФНЄ варто поділити хронологічно на два періоди: 1) 1933 - 1936, 2) 1936 – 1939. У перший період він проводив найактивнішу організаційну розбудову ФНЄ. Вже у першому публічному виступі ФНЄ 1 листопада 1933 р. підкреслено вагу організаційної справи. В. Кохан вважав, що «зроблено це з глибокого переконання, що українське життя не може потопати далі в анархії, та що питання його організованості належить до найголовніших. Бо силу нації можна міряти лише її організованістю» [332, с. 560]. Саме це переконання лягло в основу підготовчої організаційної праці Провідної комісії ФНЄ.

Тимчасовий провід ФНЄ, на думку В. Кохана, у перший період діяльності виходив з того, що ФНЄ не повинна стати ще однією українською політичною партією: «ФНЄ – це організуючий осередок, що хоче на нових основах зорганізувати ціле українське життя і ним неподільно кермувати» [332, с. 562].

На початку 1930-х рр., коли з арсеналу пропаганди УНДО було знято гасла про незалежну і соборну Україну і замінено їх вимогою національно-територіальної автономії українців у складі Польщі, відбулося розмежування політичних сил Західної України. Розкол в УНДО став очевидним ще в 1932 р. на ІУ з'їзді УНДО. В опозиції до ЦК УНДО виступила група членів під керівництвом Д. Паліїва, до якої входив і В. Кохан. Вони вважали, що така зміна тактики в бік здобуття національно-територіальної автономії принесе тільки шкоду українській визвольній боротьбі і буде капітуляцією перед польським урядом [46, арк. 44]. На засіданні ЦК УНДО 15 липня 1933 р. Д. Паліїв, В. Кохан та Н. Постолюк склали заяви про свій вихід із партії.

1 листопада 1933 р. оголошено про створення нової організації – Фронту національної єдності [76, арк. 112; 288, с. 26]. Зародком ФНЄ стала ідеологічна група «Нового Часу», утворена з ініціативи Д. Паліїва, і до якої входив В. Кохан. Тоді ж у першому номері партійного періодичного органу ФНЄ – журналу «Перемога» опубліковано тези політичної програми партії, її головними засадами оголошувались нація і провід. [371, с. 410].

ФНЄ – проектувалася як легальна організація, яка з позицій так званого «творчого націоналізму» боролася проти політики «угодовства» УНДО, засуджувала тактику терору Організації українських націоналістів. Провід ФНЄ – Д. Паліїв, М. Іванейко (М. Шлемкевич), В. Кохан, С. Герасимович та ін. – виступав за орієнтацію на держави Європи, які після Першої світової війни прагнули реваншу на міжнародній арені, які «залізною мітлою виметуть усе партійницьке, соціалістичне та демократично-ліберальне сміття». Він вважав, що у боротьбі проти Радянського Союзу треба спиратися не на Польщу, а на Німеччину [82, с. 46].

В. Кохан став одним із співзасновників і творців ФНЄ – легальної політичної організації. 1 березня 1935 р. часопис «Перемога» опублікував статтю «Ідея й господарство», де зясовано ідеологічну програму партії – «творчий націоналізм» [246, с. 403].

Поява націоналізму як ідеологічного і політичного явища відобразила загальну тенденцію до посилення етнонаціональних факторів суспільного розвитку. Процес становлення модерних націй і національних держав перетворив націоналізм в один із найвпливовіших чинників новітньої історії. Український націоналізм не був єдиним цілісним явищем. У 1920–1930-х рр. вирізняли три його різновиди: «чинний», «інтегральний» націоналізм Д. Донцова, який сповідувала група «Заграда» і частково - Українська партія національної роботи (УПНР), «організований» націоналізм, уособленням якого виступила ОУН, і «творчий» націоналізм, відповідником якого був ФНС [371, с. 407].

Попри суттєві відмінності, їх об'єднувало визнання нації найвищою цінністю, вирішальним чинником суспільного розвитку. Оскільки український націоналізм був рухом бездержавної нації, то в ієрархії його цінностей, поруч з ідеєю «нації» центральне місце займала ідея «держави», яка часто характеризувалась монопартійним авторитарним устроєм з визначальною роллю харизматичного лідера або партійного проводу. На формування таких державно-політичних моделей значний вплив мали тогочасні зарубіжні зразки. Однак між «чинним», «інтегральним» і «творчим» націоналістичними рухами існувало чимало відмінностей. Насамперед, це стосувалося державотворчих програм [371, с. 407].

Сформульована в загальних рисах державотворча програма ФНС передбачала використання сприятливих міжнародних відносин для відбудови соборної української держави, пов'язаних із воєнним розгромом СРСР і знищенням Версальської системи. [373, с. 79]. Реалізація цього завдання вимагала максимальної національної консолідації як основи фронтизму. Ідеї авторитаризму, вождизму, монопартійності, заперечення парламентських, ліберально-демократичних засад державного устрою були запозичені фронтовиками з європейських тоталітарних націоналістичних рухів. В основі «творчого націоналізму» були ідеї нації і держави, а також - національної революції проти всіх окупаційних режимів [373, с. 79].

На початкових етапах своєї праці у ФНС В. Кохан обмежувався організаційною і пропагандистською діяльністю. Зусиллями В. Кохана утворено гурток «освітовців», члени якого мали завдання прочитати низку рефератів на місцях і підготувати ідеологічний ґрунт для створення первинних організацій партії. Для підвищення ідейно-теоретичного рівня «освітовців» ФНС організував у Львові спеціальні курси пропагандистів [246, с. 404].

23-24 березня 1935 р. у Львові відбулася Перша крайова конференція ФНС, на якій проголошено тези партійно-політичної сили [199, с. 1]. На конференції були присутні 39 делегатів від 21 повіту. У передовій статті «Батьківщини», присвяченій цій події, надто оптимістично стверджувалося: «Прапор ФНС, що на ньому написано гасло: «Добро нації – найвищий наказ», стає прапором усього ідейного українського громадянства. Воно починає усвідомлювати собі справу, що так як є досі, далі бути не сміє. І що ФНС поставив ціллю свого існування не громадські і посольські мандати чи посади, але основну перебудову нашого внутрішнього життя і вдержання незламного духа нації» [199, с. 1].

У своєму виступі на конференції В. Кохан охарактеризував проєктовані організаційні засади ФНС. Конференція конкретизувала свою державно-політичну програму, затвердила Провідну комісію (В. Кохан увійшов до її складу), яка мала своїм завданням підготувати конгрес ФНС. Перша конференція започаткувала етап організаційного становлення цієї політичної організації [199, с. 1]. Зокрема, Д. Паліїв писав: «Ідея ФНС є запереченням старого світу і введенням нового порядку, опертого на нових засадах, на вірі в націоналізм. Шукаємо фанатиків тієї віри, здатних не до одноразової афери, а до систематичної праці. Живемо в дуже важкий час. ОУН зі своєю політикою ненависті нічого не виграє. Так само нічого не виграє УНДО зі своєю політикою капітуляції. Треба нової ідеї, і та ідея повинна стати програмою ФНС. Живемо в границях Польщі з тим, що не робимо зараз революції, але з іншого боку не йдемо і не підємо на жодну угоду» [199, с. 1].

1 квітня 1935 р. в часописі «Перемога» опубліковано «Тези ФНС», співавтором яких виступив В. Кохан разом з Д. Паліївим та М. Іванейком [147, 1935, 1 квітня, с. 4–5]. У документі відзначено, що: українці мають бути сильними; потрібно створити синтезу революційної ідеї нового українського світу з організованою працею заради нього в різноманітній гушавині сучасного життя; зупинити розкладові тенденції, розбудити національну спільноту – це основне завдання «творчого» націоналізму; українська національна ідея є революційною [147, 1935, 1 квітня, с. 4–5].

В. Кохан, як і всі учасники її, після рефератів М. Іванейка, Д. Паліїва та ґрунтовної дискусії, підтримали резолюції конференції. У них стверджено: 1) тези ФНС, проголошені 1 листопада 1933 р., та збудована на них ідеологія «є тою підставою, на якій Нація осягне своє самоздійснення»; 2) партійництво стоїть на перешкоді концентрації національних творчих сил, ліквідація партійництва; 3) «...найбільшою цінністю для Нації є незламний дух» [199, с. 1].

У 1935 – 1936 рр. тривала пресова кампанія УНДО проти Д. Паліїва та його групи (в т. ч. й В. Кохана). Вона стосувалася, передусім, проблеми власності «Нового Часу», висловлювань Д. Паліїва, але в основному – міжособистісних звинувачень редакторів провідних українських газет. Лідери УНДО не могли простити Д. Паліїву розколу партії. У кількох номерах «Батьківщини» Д. Паліїв пояснив питання функціонування «Нового Часу» в 1923–1925 рр. В. Кохан теж долучився до гострої дискусії статтею «Атака прокази» в «Батьківщині». Передусім, він різко засудив хід цієї дискусії: «Останніми днями ми всі є свідками атаки получених сил – ундівсько-тикторівських газет на тов. Палієва, а враз з тим на пресу Фронту. Коли б названі атаки відбувалися в площині ідей, коли б, хай і непідписані автори, громили хоч би й як гостро політику і працю Фронту ніхто з нас не мав би до них ніяких претенсій. Навпаки – ми хочемо виміни думок, хочемо політичної боротьби, хочемо критики» [193, с. 1].

Автор підкреслював потребу такої боротьби для впорядкування громадських справ. На його думку, метою цієї кампанії є нищівна критика «на

знищення» новоствореного ФНС та його провідника Д. Палієва. На переконання В. Кохана, підготовка проведення плану до досягнення названої мети розпочалася в суді: «Сам пан видавець і редактор Тиктор підозріває свого, цілими роками відданого йому товариша, в крадіжці 10 долярів, публично в суді – перед чужими і своїми. Того товариша, що разом з ним творив його теперішню пресу, переживав всі її породивчі болі і тішився як дитина, коли ця преса росла і чимраз то більше находила признання в місті й на селі» [193, с. 1].

До цієї суперечки долучився В. Целевич на боці І. Тиктора, який повторив історію з 10 долларами і закинув Д. Палієву поїздку в Харків. В. Кохан, захищаючи Д. Палієва, констатував: «П. Целевич не сказав і не вважав вказаним по охолоненні пояснити цю історію з Харковом. Він не сказав своїм читачам, що Палієв, вернувши з Харкова, розкрив у ряді статей в «Новому Часі» увесь цей обман, що криється за так званою совітською Україною й за пустою большевицькою балаканиною. Важне було йому лише зіставити відповідні закиди і їх понумерувати... Два рази домагався тов. Палієв, щоб його очистити від таких закидів. Треба було так мало труду, щоб вволити його волю. Але не дочекався. Це ж діялося все по пляну режисерів» [193, с. 1].

В. Кохан звернувся до читачів «Батьківщини»: «Як Ви поступили б, коли б Ви на прикл.(ад – Р. К.). Будучи перед кількома роками у конспіративній організації разом з другою людиною, стрінулися по кількох роках з закидом зі сторони цієї самої людини: ти їздив до Харкова і т. д.? І то з закидом, надрукованим в газеті» [193, с. 1].

Врешті В. Кохан запропонував читачам «Батьківщини» самим розібратися у цій справі. Водночас він акцентував на нездорових тенденціях у тогочасному громадському житті: «Ви з такою самою проказою у теперішніх часах часто-густо стрічаєтеся у себе на місцях. От для прикладу візьміть Ви собі хоч би боротьбу за владу у Вашій кооперативі. Робите збори читальні «Просвіти», кружка «Рідної Школи». Нема дослівно з кого Виділ зложити. Якби не молодь і тих кількох старших громадян, то хоч замикай ці товариства на колодку. Бо там треба ідейної

і безкорисної праці. А візьміть кооперативу. Вже заздалегідь перед виборами підготовка: що друга хата у селі – то кандидат на справника.. Йдуть в рух всякі сплетні, обмови. – Страшно і гидко Вам. А збори: стільки-то кандидатів, скільки гарячої дискусії. – Виходило б, що ті люди журяться про добро кооперативи і громади. Але приглянетесь ближче – так побачите, що це ж іде боротьба за тих кілька злотих, які може справник у тій кооперативі заробити. І на правду Вам стане страшно» [193, с. 1].

В. Кохан, як досвідчений політик і громадський діяч, ґрунтовно аналізував характер міжпартійних взаємин 1930-х років, громадське життя, амбіції лідерів організацій. Він психологічно тонко вловлював негаразди суспільних відносин у краї, називав їх публічно: « Не про що іншого йде і тим крикунам на горі. Для них почеси і гроші. Гроші і ще раз гроші. Не раз з жалем треба до тих людей підходити. Це ж невилічимо хворі – діткнені жахливою хворобою прокази. Їм здається, що наростає сила, яка відбере їм їхні почеси і гроші. Це б то єдине, що вони цінять» [193, с. 1]. Автор статті вірив і сподівався, що ФНС – це зовсім інша політична сила з метою: «добро і честь цілої нашої національної збірноти, дорогої нашої Батьківщини» [193, с. 1].

Провідна комісія ФНС (голова – С. Герасимович, за секретаря – В. Кохан) видала Комуникат, в якому пояснила позицію щодо конфлікту лідерів УНДО (передусім, В. Целевича) і Д. Паліїва. Вона вважала необхідним його аналізувати в площині політичного протистояння УНДО – ФНС [193, с. 1]. Загострення конфлікту, на її думку, спричинене виступами ФНС проти «нормалізаційної» політики УНДО в 1935 р., зокрема його участі в парламентських виборах. Оскільки «Діло» і В. Целевич (як представник УНДО) «заатакували честь тов. Д. Паліїва і то в спосіб досі непрактикований, бо на відтинку його давньої конспіративної діяльності», Провідна комісія ФНС ствердила, що Д. Паліїв вичерпав усі засоби, щоб довести їх неправдивість. Вона погодилася, щоб Д. Паліїв з'ясував дійсний стан справи тим самим шляхом у часописах [191, с. 1].

У Сокалі 5 липня 1936 р. відбулася широка публічна нарада членів ФНЄ і запрошених гостей (190 учасників із 38 сіл Сокальського повіту). Крім В. Кохана, на нараду прибули Д. Паліїв, С. Волинець та інші лідери ФНЄ. На порядку денному її було два питання: 1) комуністична небезпека, що наступає на українські землі; 2) боротьба з анархією в організованому політичному житті [22, с. 1].

Про комуністичну небезпеку реферував С. Волинець, який схарактеризував «ту руїну й знищення, що їх учинили большевики в Україні, та наступ большевиків на наші землі під видом ошуканого так званого «народнього фронту» [22, с. 1]. Питання оздоровлення політичного життя, боротьбу з розкладом і анархією реферував Д. Паліїв. Критикуючи партійництво, він вважав «це життя може сьогодні уздоровити лише творчий націоналізм, що його організованою формою є ФНЄ, який перевівши впродовж двох років основну пропагандивну підготовку. Приступає власне до організаційної праці» [22, с. 1]. В. Кохан узагальнив тези обох рефератів і підкреслив вагу економічного визволення шляхом розбудови промислу і торгівлі, кооперативного руху. На нараді виступили радник Книш, Б. Чайківський, які звертали на потребу ідейної боротьби з більшовизмом, якому, на їх думку, міг протиставитись успішно лише творчий націоналізм ФНЄ [22, с. 1].

2 серпня 1936 р. у «Батьківщині» В. Кохан надрукував статтю «Відповідь брехунам» у зв'язку з окремими публікаціями в «Громадському голосі», де прозвучали звинувачення на його адресу. Вони торкалися періоду перебування В. Кохана в УНДО: «1) їв партійний хліб УНДА і не журило мене те, що УНДО почало пити «чорну каву» з бебеками (ББСУ – Р.К.); 2) на своєму процесі у Львові мав я з плачем проситися і покликувався на зложену мною присягу на вірність, отже не міг виступати проти урядового табору; 3) УНДО мене викинуло і веліло зложити мандат» [194, с. 2]. Всі ці закиди В. Кохан відкидав.

Він не заперечував свого членства в УНДО, однак, за його словами, – «це УНДО не давало мені їсти хліба і з таким пропозиціям, щоби дати мені якусь

платну посаду ніхто і ніколи до мене не підходив. Я з УНДО-м розійшовся, бо розділили мене з ним політичні погляди, а не хлібоїдські» [194, с. 2]. Щодо закиду про «присягу на вірність», то В. Кохан заявив: «Поza присягою вірности Українській Державі в 1918 р. я не складав в мойому житті ніякої іншої присяги і такої ніхто не вимагав» [194, с. 2]. Він відправив читачів і своїх опонентів з УСРП до газетних хронік про судові процеси над В. Коханом у Львові, Володимир-Волинському і Любліні на початку 1930-х років. Відповідаючи на третій закид, то В. Кохан достатньо лаконічно ствердив: «В дійсности, дня 15. VI.1933 р. я сам без нічийх спонук з УНДА виступив. Цього не перечило, а навпаки публично підтверджувало само УНДО. Недавно опісля, а саме в серпні зложив мандат і мою заяву про резигнацію з мандату мало УНДО у своїх руках далеко перед осінньою бюджетовою сесією в 1933 році» [194, с. 2]. На нашу думку, В. Кохан не завжди правильно і об'єктивно в цій полеміці датував і називав окремі факти і події (про них йшлося у попередніх розділах).

20 вересня 1936 р. у м. Львові відбувся I Конгрес ФНЄ, в якому взяли участь 376 делегатів із 35 повітів краю (80% становили селяни) [192, с. 1–4]. Газета «Батьківщина», яка, як орган ФНЄ висвітлювала хід Конгресу, стверджувала: «Трилітня часописна пропаганда, трилітнє проповідування серед широкого загалу читачів «Перемоги», а згодом «Батьківщини» й «Українських Вістей» тез ФНЄ, дало тимчасовій владі організації – Провідній комісії ФНЄ – право й легітимацію скликати на день 20 вересня ц. р. до Львова на Перший Конгрес ФНЄ отой найактивніший елемент, який від початку існування ФНЄ відразу зрозумів, що це для нього виковані тези і що лише в творчій націоналізмі шукати треба самоздійснення» [192, с. 2].

Цікавими були силуетки лідерів ФНЄ – промовців на Конгресі, які редакція часопису, подала в часописі, опитавши думку учасників Конгресу. Зокрема В. Кохана вони схарактеризували наступним чином: «Строгий римський профіль, старшинська постава, звучний металічний голос. Це не теоретик, це фронтовий старшина, загартований у щоденних змаганнях, твердий і незломний.

Це той, що не продав чести за посольський мандат і привілеї. Це душа Сокальщини й політичний практик. Його реферат на організаційні теми простий, звязкий і прозорий, був свідоцтвом визначного практичного розуму й знання душі осіб, що до них прмовляв. Бурхливі оплески були вимовним доказом зрозуміння» [192, с. 2].

Після рефератів Д. Паліїва та М. Іванейка, з організаційним рефератом виступив В. Кохан. В одногодинному виступі він вказав на потребу організаційного оформлення ідей творчого націоналізму та пояснив кожний пункт Статуту і Організаційного правилника ФНС. В. Кохан дохідливо намагався пояснити четверту тезу ФНС: «Сильною чинить націю провід. Що організує життя й ним кермує» [192, с. 2].

Для ФНС це була переломна подія, що означала перехід від ідеологічно-пропагандистської підготовки до практичної роботи. Згідно з представленим В. Коханом планом організації ФНС, Провідна комісія перестала існувати після скликання Конгресу і призначення Провідником ФНС Д. Паліїва. Водночас Провідна комісія утворила Політичну колегію, до якої увійшов В. Кохан разом з С. Герасимовичем, Л. Савойкою, о. М. Блозовським, М. Іванейком, С. Волинцем, Ю. Крохмалюком, М. Дзьобою, І. Гладилевичем. [192, с. 1–4].

На Конгресі виступив лідер ФНС Д. Паліїв і виголосив велику політичну промову, даючи дефініцію поняття «служби ідеї». «Служба ідеї, – говорив він, – не почесні і не добробут. Це строге, але чесне і достойне життя. Це навіть матеріальна вбогість, але завжди випростований хребет. Такими мусять бути провідники, такими мусять бути фронтовики» [192, с. 1–4].

За Статутом, підготовленим в основному В. Коханом, ФНС ставав однією неподільною організацією. Фронтовики, що жили в одній місцевості, об'єднувалися в місцеву дружину, яку очолював призначений Провідником передовик. Дружини однієї області (району, повіту) утворювали фронтову область, якою керував обласний провідник. Фронтові області і дружини працювали за вказівками Провідника [192, с. 1–4]. Провідник скликав Конгрес

ФНЄ, на якому заслуховували думку фронтовиків у політичних та організаційних справах [192, с. 1–4]. Провідник оголошував програму, дату й місце Конгресу. Кожен фронтовик, який бажав взяти участь у Конгресі, повинен до визначеного часу повідомити про це Провідника. Як постійний орган для висловлення поглядів членів ФНЄ створено Крайову Раду, до якої входили члени Політичної Колегії і 30 обраних Конгресом. Наради Крайової Ради скликав і проводив голова Політичної Колегії [192, с. 2].

Партійний форум закликав до боротьби проти більшовизму, «всіх егоїстичних класових доктрин, всяких партійних поділів, демоліберальних гасел про народоправство», наголосив, що лише «творчий» націоналізм і сильний провід можуть сконсолідувати цілу націю на підставі великих ідей [192, с. 3].

«Діло» саркастично описувало подію: «В неділю... відбувся у Львові шумно названий «I Конгрес Фронту Національної Єдності», який складався передусім із усіх членів редакції і співробітників «Українських Вістей» та «Батьківщини» та кореспондентів тих часописів у краю. Мегальоманський опис того «конгресу» представляє справу в той спосіб, начеб від двох днів уже нарід сунув масами і всіми рогачками Львова, стягаючись потягами, фірами і пішки з усіх закутин краю. Справознавець подає число учасників «конгресу» на 376 осіб [145, 1936, 23 вересня, с. 5].

Критика В. Коханом політики УНДО і , передусім, ОУН не могла бути не поміченою у відповідних політичних середовищах. 12 грудня 1936 р., в суботу у Сокалі о18.45, після люстрації каси в одному з сіл Сокальщини, повертаючись додому, В. Кохан «дістав удар гострим штилетом (кинжалом – Р.К.) в плечі вище правої лопатки» [332, с. 578]. В. Кохан, почувши що є раненим, дійшов до найближчого будинку свого приятеля Богдана Чайковського, де надано йому першу медичну допомогу. «Батьківщина» звернула увагу на цікавий збіг обставин: «Рана, яку дістав тепер тов. Кохан, віддалена лиш на кілька сантиметрів (сантиметрів – Р. К.) від рани, яку він дістав під час українсько-польської війни. Тільки сьогоднішня рана далеко більш болюча, вона нестерпно пече. Це ж рана

від своїх непомятих братів. Так. Загальна опінія Сокаля і Сокальщини виразно вказує на джерело замаху» [332, с. 578]. Фактично тоді, а пізніше у спогадах громадських діячів Сокальщини у «Надбужанщині...», дотримувалися однієї версії замаху на вбивство – його організували місцеві члени ОУН. Цей замах – це не остання ланка попередніх нападів у Сокалі на А. Дячишина, В. Василевського, Е. Йонока, С. Гнатюка.

20 грудня 1936 р. у Сокалі відбулася обласна відправа ФНС в Сокалі. Вона була призначена на другу половину січня 1937 р., але напад на обласного В. Кохана змінив плани. У залі «Народньої Торговлі» зібралися 141 фронтовик і 50 прихильників ФНС. За відсутності В. Кохана, відкрив відправу Гриць Трохим. Після його звіту виступили з рефератами М. Іванейко та Д. Паліїв. Останній зокрема наголосив на обов'язки фронтовиків та їх велику відповідальність перед організацією. « Сокальська область, - ствердив Провідник, - перша станула під прапором Фрону Національної Єдності, і перша сплила кровю свого обласного» [332, с. 578]. Після відправи усі передовики прийшли до помешкання В. Кохана і вітали його від своїх дружин.

У статті «Штилетом у плечі» редакція «Батьківщини» пригадала виступ Д. Паліїва 20 вересня 1936 р. на Першому конгресі ФНС: «Будьте приготовані на вибухи ненависти і кпини. Не буде такої підлоти, якої не вжили би проти нас ті, що їм виповідаємо війну» []. Прихильники ФНС усвідомлювали, що цей атентат не проти В. Кохана як особи, а проти - члена Політичної колегії, обласного Сокальської області.

Тези ФНС 1933 р., матеріали конференції 1935 р. і Конгресу 1936 р. склали основу «творчого» націоналізму ФНС, проте чіткого державотворчого плану дій партія не мала. Окремі його загальні фрагменти простежуються в ідейних і політичних рефератах конференції і конгресу, статтях і виступах фронтовиків. Вони вважали себе легальним націоналістичним рухом [246, с. 405].

Вихідною засадою ідейно-політичної концепції «творчого» націоналізму була ідея особливої історичної місії української нації в слов'янському світі та

Європі. Відзначено, що саме українці є носіями слов'янської ідентичності, їх автентичної культури. Суттю української національної ідеї проголошувався славізм [246, с. 406]. В ідеології «творчого» націоналізму центральне місце відводилося проблемі організації нації. У зв'язку з цим на конференції ФНС 1935 р. та Конгресі 1936 р. було висунуто ідею загальної перебудови всього політичного устрою українського суспільства. Зважаючи на згубність міжпартійної «війни всіх проти всіх», лідери ФНС вбачали своє завдання в тому, щоб ліквідувати в українському світі будь-який партійний поділ і так звану анархію. Боротьба з партійництвом стала однією з головних засад діяльності фронтовиків [246, с. 406].

В. Кохан, зокрема, вважав, що національна ідея має бути «месіанською». Ідея української нації, як носія слов'янської і європейської культури і духу Божого народу, полягала в реалізації устремлінь європейського духу. Він вважав, що гаслом українців має стати: «Від європейського релятивізму – вперед! Саме тут українське самоздійснення переймає горючий смолоскип європейського духу із утомлених рук для дальшого бігу вічності на зустріч. Нині саме ми прикликані сповнити Божу волю на землі. Це зміст української національної ідеї в усім своїм багатстві» [246, с. 406].

Реалізувати національну ідею була покликана ідеологія «творчого» націоналізму, яка протиставлялася націоналізмові ОУН як охлократичному [246, с. 407]. ОУН – українська партійна організація, заснована 3 лютого 1929 р. Вона ставила собі за мету встановлення Української соборної самостійної держави. Цю мету планували досягнути через національну революцію. Для ідеологічного обґрунтування своєї діяльності ОУН використовувала ідеологію націоналізму Дмитра Донцова, основні положення якої були викладені в його праці «Націоналізм». ОУН свою ідеологію і практику будувала на тоталітарних засадах. Фронтовики скептично називали оунівців 105-відсотковими націоналістами, для яких властива система і метода політичної агітки, подібної до більшовизму [192, с. 2].

Джерела європейського націоналізму 1920–1930-х рр. загалом і «творчого» зокрема Д. Паліївим виведено з реакції на загрозу руйнівню-охлократичної ідеології і політики більшовизму [371, с. 416]. Боротьба «модерних авторитарних націоналістичних держав (Німеччина, Італія, Японія) проти комунізму і його твердині СРСР» визнавалася головною суперечністю часу, доленосним катаклізмом, який змете несправедливу Версальську систему гноблення поневолених націй. Він стверджував, що ця боротьба не може бути байдужа для українців і має для них вирішальне значення [192, с. 2].

З огляду на це, В. Кохан центральне місце відводив проблемі організації нації, як запоруки відновлення української держави. Це відрізняло українських фронтовиків від італійських фашистів і німецьких націонал-соціалістів. У зв'язку з цим Д. Паліїв у своєму виступі на конференції ФНС 23 березня 1935 р. зазначав, що український «творчий» націоналізм не може бути ані фашизмом, ані націонал-соціалізмом. Він мусить бути чимось своїм власним, що виростає з дійсності українців [325, с. 364].

Загалом державотворча концепція ФНС передбачала відновлення соборної української держави на всіх її етнографічних територіях. Реалізувати свою програму фронтовики планували, спираючись на зовнішні і внутрішні фактори. Зовнішньополітичною передумовою утворення української держави мав стати неминучий, на думку проводу ФНС, міжнародний воєнний катаклізм, у ході якого СРСР зазнає поразки. В. Кохан вважав, що «більшовизм перемінюється поволі в якийсь новітній московський націоналізм», який став головним ворогом українства, а тому боротьба з ним оголошувалася головним завданням українського населення західноукраїнських земель [324, с. 142].

Непримиренним було ставлення ФНС до Польщі [192, с. 3]. Фронтовики різко засудили автономістську концепцію УНДО, виступили проти будь-яких угод з польським урядом. Боротьба з угодовством стала одним із факторів утворення ФНС. Така позиція фронтовиків зумовлювалася особливою роллю, яка відводилася західноукраїнському населенню у відродженні соборної

української держави. Переконання в неминучості міжнародного катаклізму, в ході якого буде зліквідовано Версальську систему з її пануванням одних націй над іншими, а також знищено головного ворога українства – більшовизм, як ударну силу новітнього московського імперіалізму, спонукала діячів ФНЄ зосередитись на другій важливій передумові відбудови української держави – організації нації [192, с. 3].

Аналізуючи політичне становище українського народу в середині 1930-х рр., лідери ФНЄ наголошували на необхідності організації нації та максимальної її консолідації. У зв'язку з цим на конференції ФНЄ 1935 р. і конгресі 1936 р. було висунуто ідею загальної перебудови всього «збірного» політичного устрою українського суспільства. Зважаючи на згубність міжпартійної «війни всіх проти всіх», лідери ФНЄ вбачали своє завдання в тому, щоб ліквідувати в українському світі будь-який партійний поділ [324, с. 143].

Боротьба з партійництвом стала однією з головних засад діяльності фронтовиків [372, с. 419]. В. Коханом було піддано нищівній критиці, в першу чергу, діяльність УНДО і ОУН. УНДО звинувачували в застарілості організаційних форм політичної діяльності, угодовстві, зраді національних інтересів. Діяльність ОУН оцінювалась як політика національної катастрофи [372, с. 419].

З метою реорганізації суспільно-політичних відносин ФНЄ пропонував перейти до політики «творчого» націоналізму – фронтізму, який передбачав максимальну консолідацію партії, створення єдиного загальнонаціонального руху, досягнення господарської самодостатності, класового солідаризму, збереження національної ідентичності. Планували ліквідацію будь-якого партійництва та ліберально-демократичного парламентаризму. Основою єдиної загальнонаціональної організації, якою, як передбачалось, буде ФНЄ, мало стати українське селянство [246, с. 405].

У програмі ФНЄ було визначено, що відродження соборної української держави відбудеться в результаті національної революції проти всіх окупаційних

режимів [287, с. 21]. На першому її етапі буде встановлено революційну диктатуру з подальшою трансформацією її в республіканський державно-правовий устрій. Він характеризувався наявністю монопартійного авторитаризму з визначальною роллю харизматичного лідера або партійного проводу. Фронтвики виступали проти ліберальної парламентської демократії і комунізму [287, с. 21].

Силу нації В. Кохан убачав не в гаслах про «народоправство», а в якісних характеристиках її проводу, вождя, провідника, який уособлював загальнонаціональну організацію, виступав найвищою організаційно-політичною владою для членів ФНС. Безоглядний послух політичному провідникові й сувора організаційна дисципліна лягли в основу статуту і правилника ФНС [287, с. 24].

Таким чином, аналіз державотворчих концепцій українських націоналістів засвідчив наявність у них як спільних, так і відмінних рис. Визначальними для УПНР, ОУН і ФНС були ідеї нації і держави, до будівництва якої мали бути залучені всі соціальні верстви нації, котру, в першу чергу, ототожнювали з селянством. У програмах націоналістичних організацій передбачалося, що відродження соборної української держави відбудеться в результаті національної революції проти всіх окупаційних режимів. На першому її етапі буде встановлено революційну диктатуру з подальшою трансформацією її в республіканський державно-правовий устрій. Він характеризувався наявністю монопартійного авторитаризму з визначальною роллю харизматичного лідера або партійного проводу. Націоналісти виступали проти ліберальної парламентської демократії і комунізму. Разом з тим, відзначаючи різний ступінь довершеності державно-правових програм УПНР, ОУН і ФНС, слід вказати на різні підходи до тактики і стратегії побудови української держави [287, с. 25].

Сформульована в загальних рисах державотворча програма ФНС передбачала використання для відбудови соборної української держави сприятливих міжнародних відносин, витворених воєнним розгромом СРСР і

знищенням Версальської системи. Реалізація цього завдання вимагала максимальної національної консолідації як основи фронтизму. Ідеї авторитаризму, вождизму, монопартійності, заперечення парламентських, ліберально-демократичних засад державного устрою були запозичені фронтовиками з європейських тоталітарних націоналістичних рухів. В основі всіх трьох націоналістичних течій були ідеї нації і держави, а також національної революції проти всіх окупаційних режимів [246, с. 406].

Упродовж другої половини 1930-х рр. все ж фронтовики здобули певний вплив серед українського суспільства. Цьому, значною мірою, сприяла організаційно-політична криза, в якій перебували УНДО і ОУН. До ФНЄ примкнула частина членів УНДО, незадоволених політикою «нормалізації», а також ОУН, гетьманців і навіть КПЗУ. Дуже багато прихильників партія знайшла серед молоді «Просвіти», «Рідної Школи», «Соколу» та інших організацій [246, с. 406]. У 1937 р. ФНЄ посилив свій вплив на окремі повіти Східної Галичини. Осередки ФНЄ існували у Львівському, Калуському, Сколівському, Дрогобицькому, Сокальському, Станіславському, Тернопільському, Кременецькому та інших повітах. Наприкінці літа 1937 р. емігранти – прихильники гетьмана П.Скоропадського – перейшли на ідейні позиції ФНЄ і проводили активну агітацію на користь партії за кордоном [287, с. 26].

Важливим етапом розбудови ФНЄ на Станіславщині стало проведення 5 червня 1937 р. конференція («політичний вечір»), в якій взяло участь 156 осіб [147, 1937, 10 червня, с. 2]. Конференцію відкрив М. Кушнір як провідник ФНЄ Станіславського воєводства. Він коротко охарактеризував стан справ у Східній Галичині, зокрема, звернув увагу на хаос у політичному житті, «угодовську» політику УНДО, пасивність мас. Перед присутніми виступив Провідник ФНЄ Д. Паліїв із доповіддю «Аналіз політичної ситуації Західноукраїнських земель». У ньому йшлося про становище українців за Збручем, про життя під Польщею. Він критикував УНДО і послів, які відійшли від корисної праці, думають лише про особисті інтереси співпрацюють з Радою Польською. Д. Паліїв наголосив, що

час і ситуація вимагають активних дій і ФНЄ енергійно створює кадри, які здобудуть те, що втрачено в 1918 – 1919 рр. [147, 1937, 10 червня, с. 2].

У рефераті «ФНЄ – новий український світ» головний ідеолог організації М. Іванейко критикував і засуджував партії, які стоять на заваді ідеї національної єдності. Він говорив: «Вся молодь і політичні партії повинні об'єднатися і спільною працею добитися всього, а не бути під «забором» російським і польським. Завданням ФНЄ є створити єдиний фронт проти ворогів» [147, 1937, 10 червня, с. 2].

Популярності ФНЄ сприяла тактика легальної опозиції, яку проводила організація щодо Польської держави. Виборча угода між проводом УНДО і польським урядом у травні 1935 р. дала ФНЄ привід загострити опозиційний курс [398, s. 65]. Оголосивши бойкот виборів до законодавчих органів Польщі, ФНЄ посів чільне місце серед опозиційних політичних сил, задаючи тон у критиці угодовської лінії. Стверджуючи, що угода не принесла українцям жодної користі, що УНДО переслідувала нею не національні, а партійні інтереси, ФНЄ прихилив на свій бік ті групи, які перебували у стані нерішучості та вагання [398, s. 65].

Після провалу «нормалізаційної політики» УНДО в 1937 р., що довела до повної політичної демобілізації українства, провалу, який визнали керівництво УНДО і польський уряд, готується нова нормалізація вже на умовах цілковитого заперечення політичного змісту українського питання в межах Польщі. Робиться спроба звести його до господарського і культурно-освітнього життя. Відбувається послаблення політичної організованості і сили українців [398, s. 65].

Д. Паліїв, В. Кохан та ін. пов'язували із новою організацією далекосяжні плани, в основі яких лежала найвища мета – побудова самостійної соборної Української держави [246, с. 406]. Провід ФНЄ вважав, що тільки політична сила нації може забезпечити розвиток усіх інших ділянок громадського життя, що «Українська нація може досягнути повноти своїх політичних сил тільки сконсолідована в одній суцільній політичній організації, побудованій на ідеології українського «творчого націоналізму» [246, с. 407].

У поділеному на різні табори українському громадянстві дедалі чіткіше виявлялася тенденція до порозуміння і вироблення спільної політичної лінії. У 1937 р. ця проблема дискутувалась у проводах партій та організацій, про неї багато писали політичні часописи. Прагнення до консолідації мотивувалося змінами в міжнародному становищі та внутрішньополітичному житті, які могли мати вагомні наслідки для української нації. Серед найактивніших речників ідеї консолідації був ФНС [325, с. 368].

У листопаді 1937 р. у Львові розпочалися систематичні зустрічі представників українських партій та груп. У зібранні, що проходило 6 грудня, вперше взяв участь Провідник ФНС Д. Паліїв [369, с. 211]. На цьому ж засіданні було вирішено надати контактам сталого характеру. Новостворений представницький орган назвали Контактним Комітетом. Проводячи дискусії з актуально-політичних питань, він мав на меті підготувати широку угоду за участю українських політичних партій і громадських організацій Галичини та Волині. Учасники комітету досягли згоди щодо загальних засад між партійних взаємин, яка (за деякими винятками) діяла упродовж усього часу його існування. Найвищим досягненням Контактного Комітету виявилась угода між пресовими органами різних політичних напрямків, яку було укладено восени 1938 р. Від ФНС у ній взяли участь часописи «Батьківщина» та «Українські вісті». Оцінюючи цю подію, «Українські вісті» писали: «Головне, що українці, розділені партійними бар'єрами і пересичені взаємними упередженнями, від найправіших до найлівіших зуміли на другий план усунути те все дрібне, що їх ділить, й висунули те, що нас усіх лучить» [369, с. 211].

Невдача розбудови української державності в Закарпатті спричинила чергову суспільно-політичну кризу. Політика Гітлера з українського питання мала, як виявилось, суто інструменталістський характер і цілком ігнорувала інтереси та сподівання українського політикуму. Восени 1938 р. учасники Контактного Комітету приступили до практичного творення широкого представницького органу під назвою Всеукраїнської Національної Ради. Однак

кількатижнева дискусія про систему формування та персональний склад ВНР закінчилася нічим [369, с. 212].

Організаційний розвиток ФНС наприкінці 1930-х років не задовільняв лідерів політичної організації. За цих умов В. Кохан ініціював у Секретаріаті ФНС публікацію доручень для областей, дружин та поодиноких фронтовиків у друкованих органах ФНС. 5 лютого 1939 р. опубліковано «Доручення ч.1», в якому вимагалось створити до 10 лютого 1939 р. обласні та дружинні колегії і подати відповідну інформацію в організаційний секретаріат ФНС до 15 лютого 1939 р. Водночас нагадано, що обласну колегію скликає обласний, а дружину – передовик. «Колегії складаються з довільного числа фронтовиків (-чок), що склали приречення, але не всі вони мусять чи можуть входити до колегій. Колегія – це найактивніші фронтовики, а про її склад рішає в області обласний, а в дружині – передовик» [177, с. 1]. Фронтовикам, що не створили з різних причин дружини на місцях, повинні були до 20 лютого 1939 р. переслати свої вкладки (внески – Р.К.) до 20 лютого 1939 р. Дружинам Станіславівської області з місцевостей: Ямниця, Микитенці, Підлуże і Радча, - рекомендовано надіслати заяви до 10 лютого 1939 р. про вступ до ФНС до організаційного секретаріату [177, с. 1].

У наступному дорученні, опублікованому в «Батьківщині» 12 лютого 1939 р., Секретаріат ФНС рекомендував фронтовикам, які не мали в своїй місцевості дружини, створити їх до кінця лютого 1939 р. Дружина мала складатися щонайменше з трьох повнолітніх українців, а провідникові ФНС необхідно було рекомендувати кандидатуру на затвердження передовика дружини. Також у дорученні опубліковано типову заяву вступаючого у лави ФНС: «Прошу прийняти мене в члени Фронту Національної Єдності. З ідеологією і політикою ФНС вповні погоджуюся. Зобов'язуюся платити вкладку та виконувати всі доручення Проводу ФНС» [178, с. 1]. Секретаріат нагадував, що нові кандидати в члени ФНС повинні мати рекомендації від двох «провідних українських громадян» або від місцевого душпастиря: «В opinii має бути стверджене, що

приступаючий до ФНЄ має чесну минувшину та заслугує на довіря в патріотичній українській суспільності» [178, с. 1].

Напередодні виборів до органів місцевого самоврядування в Другій Речі Посполитій у 1939 р. В. Кохан увійшов до Краєвого виборчого комітету разом з Порфірієм Буняком, Степаном Волинцем, Сильвестром Герасимовичем, Петром Костюком, Константиною Малицькою, Михайлом Матчаком, Міленою Рудницькою, Володимиром Старосольським, Матвієм Стахівим, Оленою Шепарович [153, с. 1]. Вибори до міських, сільських, волосних і повітових рад відбувалися за іншим виборчим законом, ніж вибори до польського сейму і сенату. Ключовою відмінністю було те, що списки кандидатів не потрібно узгоджувати з польським урядовим табором. Представники провідних легальних політичних сил (крім УНДО), що увійшли у Краєвий виборчий комітет, наголосили: « Вислід цих виборів може мати поважне національне значіння. За їх успіх мусить нести відповідальність як кожна окрема політична організація так і всі вони разом. Тому то в справі успішного ведення цілої виборчої акції. А зокрема щодо зголошення самостійних українських списків, повинні порозумітися чесно всі місцеві політичні українські організації. Вони в цій акції, не залишаючи своєї організаційної та ідеологічної окремішности, повинні всіми силами разом дбати про те, щоб вислід голосування ствердив наявно, що скрізь, в містах, містечках і сільських громадах, український нарід має мати належні права» [153, с. 1]. Закликано висувати кандидатів й кандидаток у виборчі списки, які мали розуміння своїх обов'язків у сфері самоврядування, його культурно-освітніх, економічних та соціальних завдань. Краєвий виборчий комітет пропонував утворити повітові та місцеві комітети, які б контролювали хід виборів [153, с. 1].

У передовиці «Батьківщини» з красномовною назвою «Готуймось до громадських виборів» стверджено: «Характеристичною особливістю теперішньої виборчої акції є те, що вона розпилена. В одному й тому самому дні адміністраційна влада, що кермує самоупр.(авними – Р.К.) виборами, розписує їх

в вибраних місцевостях і в різних кінцях держави. Оця розпиленість й ненадійність речинців виборів дуже утруднює зцентралізоване керівництво в краєвому масштабі виборчою акцією» [168, с. 2]. З цієї причини керівництво Краєвого виборчого комітету змушене обмежитися загальними вказівками і конкретними порадами [168, с. 2].

Від організаційних здібностей й координаційної діяльності В. Кохана як організаційного референта та члена Краєвого виборчого комітету в певній мірі залежало успішне проведення виборів. Водночас ефективною мала стати праця повітових і місцевих виборчих комітетів. Краєвий виборчий комітет радив «уважно слідкувати за речинцем виборів у своїм повіті та у своїй громаді. Закон говорить про те, що вибори мають проголосити в прийнятий в громаді звичаєм спосіб. Цю точку закону можуть місцеві чинники нагинати на свій лад та проголосити вибори так, що загал громади запізно довідається про розписання виборів. Закон говорить теж, що вибори, крім звичаєвого способу проголошення, мають бути проголошені письмом чи афішкою, вивішеною на виднім місці, на будинку громадського уряду, домі солтиса і т. п. За тією справою треба уважно слідкувати й це – перше завдання місцевого виборчого комітету» [168, с. 2]. Одні з перших українські місцеві виборчі комітети створено в Сокалі, де обласним був В. Кохан. У повіті в ці комітети ввійшли представники всіх (без винятку) місцевих політичних організацій та окремі громадяни [168, с. 2].

Проте, на лютий 1939 р. результати виборів були недостатньо оптимістичними: «Дотеперішній, хоч ще поки що дуже скромний вислід громадських виборів на нашому терені виказує, що там, де українське громадянство йшло до виборів зорганізованою лавою, там ті вибори увінчались успіхом. Найважніший успіх, це моральний успіх, це переконання, що до ради увійшли люди і висліді виборчої боротьби, а не у висліді позалаштункових торгів і компромісів. Ці люди дають запоруку, що будуть твердо обстоювати права виборців, які їх послали до ради» [168, с. 2].

Польська влада переслідувала ФНЄ, часто конфісковувала його видання і заарештовувала активних діячів (на початку 1939 р. був заарештований весь секретаріат, зокрема й В. Кохан); восени 1939 р. були заборонені «Перемога» і «Батьківщина», органом ФНЄ впродовж місяця був «Хліборобський шлях». Згодом видання «Батьківщина» поновлено [325, с. 366].

Наприкінці 1930-х рр. фронтовики сподівалися, що в боротьбі за відновлення державної незалежності та соборності України українство зможе розраховувати на сприяння чи навіть допомогу Німеччини, яка виступила тоді за перегляд Версальської системи договорів під гаслом права націй на самовизначення. Незважаючи на вирішальну і підступну роль Німеччини в окупації Угорщиною в березні 1939 р. Карпатської України, праворадикали не втрачали надій на відродження національної державності за сприяння Берліна, насамперед у ході неминучої війни Третього рейху з Радянським Союзом. Тому на певному етапі, зокрема в 1930-х – початку 1940-х рр., в ідеології та політиці ФНЄ домінували засади інтегрального націоналізму.

На останньому засіданні Контактного Комітету 31 серпня 1939 р. керівництвом УНДО було запропоновано проект створення Українського національного проводу [369, с. 246]. У рекомендаціях щодо персонального складу лідер ФНЄ фігурував як один із трьох віце-президентів. Однак цей задум так і не був здійснений. 1 вересня 1939 р. німецькі війська перейшли кордон і вторглися на територію Польщі. Тепер уже ніхто не сумнівався, що Галичина опиниться під німецькою адміністрацією [398, s. 67]. Тож звістка про перехід Червоною армією польсько-радянського кордону та вступ її на територію Західної України, що надійшла вранці 17 вересня 1939 р., застала їх зненацька. За словами І. Кедрина-Рудницького, після повідомлення про вторгнення радянських військ «настала в усіх українських легальних політичних партіях, в усьому західноукраїнському суспільстві повна розтіч». Фронт національної єдності, як і більшість українських політичних партій, припинив своє існування. Провід ФНЄ опинився в окупованих гітлерівцями районах Польщі.

Власне, після початку німецько-польської війни у вересні 1939 р. частина провідних членів ФНС, зокрема В. Кохан, виїхала за кордон, оскільки в умовах німецької окупації на території Генеральної губернії не можна було вести незалежної української політики. Членам партії доручено було включитися в працю громадської організації – Українського центрального комітету.

Таким чином, життєві траєкторії В. Кохана виявилися непростими і тернистими. Його світоглядні позиції формувалися в умовах існування іноземних державно-політичних режимів на українських теренах. Відійшовши від УНДО, він став одним із співзасновників ФНС.

РОЗДІЛ 4

ЕМІГРАЦІЙНИЙ ПЕРІОД ДІЯЛЬНОСТІ

4.1. Громадська діяльність в КУК

Перебуваючи в Німеччині В. Кохан доклав чимало зусиль для подальшої еміграції на північноамериканський континент, де функціонувало чимало українських громадсько-політичних організацій. Країною свого перебування він вибрав не США, а Канаду, що пов'язано з його наміром вступити до Комітету українців Канади (КУК) – найвпливовішої тогочасної організації українців та долучитися до відбудови українського національно-культурного життя на еміграції.

КУК засновано у 1940 р. – на початку Другої світової війни: проводи Братства Українців Католиків (БУК), Союзу Українців Самостійників (СУС), Українського Національного Об'єднання (УНО), Союзу Гетьманців Державників Канади (СГДК) і Союзу Українських Організацій (СУО) (пізніше – Українська Робітнича Організація (УРО)) 7-8 листопада 1940 р. провели у Вінніпегу установчі збори товариства [135, с. 5]. Л. Білецький у статті «Українські Піонери в Канаді» схарактеризував подію наступним чином: «Організоване українство Канади довершило ідею української консолідації, що билась у серцях кожного українського угруповання й вилилась у єдину організаційну силу. Ця консолідаційна сила засвідчила, що українці Канади розпорошені в першому етапі на окремі одиниці не представляли суспільно-національної сили, а тільки слабкість, незорганізовану масу, яку може використовувати кожний. Навіть поодинокі угруповання, особливо коли ведуть між собою боротьбу за впливи не представляють єдиної сили. Тільки повна консолідація всього українства в одній і єдиній організації представляє собою суспільну і моральну силу для всіх» [244, с. 2].

Проте у роки Другої світової війни розбудова КУК проходила надзвичайно повільно. Д. Кислиця констатував, що тільки у 1944 – 1946 рр. діяльність Комітету «розвивалася і набирала більше організаційного досвіду і зміцнення... для добра української спільноти Канади і українського народу» [267, с. 95]. Поштовхом до активізації діяльності Комітету став приїзд до країни емігрантів з Німеччини, серед яких – В. Кохан. Його сучасник – В. Дідюк справедливо відзначав, що «1947-й рік – це рік активізації справи допущення українських скитальців до Канади» [267, с. 95].

Справді, 18 квітня 1947 р. відбулося засідання управи КУК, на якому заступник директора УНР в таборі Інгольштант (Німеччина) Дж. М. Дейвисон «дуже позитивно і прихильно висловився про українських скитальців, обіцяючи повну піддержку у допущенні їх до Канади». У підсумку, уже в 1948 р. «справа приїзду скитальців до Канади почала набирати реальних форм. І не багатьом щасливцям вдалось приїхати до Канади» [267, с. 95].

У цей період Президія КУК докладала чимало зусиль для приїзду до Канади українців із Німеччини. Це питання обговорювалося, зокрема, на ширшій Раді КУК (1947 р.). «Як Вам всім відомо, дотепер весь тягар праці нашого Комітету лежав на плечах невеликого числа членів Екзекутиви Комітету і ще меншого числа членів Президії Комітету, – відзначали її учасники. – Треба згідно з правдою ствердити, що від заснування Комітету Українців Канади члени Екзекутиви Комітету за весь той час витратили найменше по 250 годин на засідання, що відбуваються раз на місяць... Президія нерідко мала на-віть по п'ять засідань в тиждень. А було це головно тоді, коли ми робили заходи перед канадйським урядом і перед урядами Великої Британії і Злучених Держав у справі припинення насильної репатріації наших скитальців» [86, с. 45].

У вересні 1948 р. В. Кохан прибув до Канади та поселився у Вінніпезі. 11 листопада 1948 р. він взяв участь в роботі т. зв. «сходин» новоприбулих українців Вінніпегу [225, с. 3]. Із доповіддю «Відносини в Європі» виступив М. Марунчак. З доповненням цієї доповіді (про відносини в англійській окупаційній зоні

Німеччини) виступив М. Луцький. Обидва промовці «з'ясували присутнім вичерпно сучасну трагічну ситуацію українських скитальців, зокрема ж після валютної реформи в Німеччині, та вказали на потребу негайної допомоги скитальцям». З цього приводу М. Луцький відзначав: «Як виглядає т. зв. «життя» мешканців цих таборів – неважко собі уявити. Досить згадати, що вони (в т. ч. і жінки з немовлятами) ночують... у поблизькому лісі, побоюючись «несподіванки» з боку більшовиків!». Наступний промовець – колишній посол сейму Другої Речі Посполитої В. Кохан, «підводячи у своїй як завжди, блискучій промові підсумки сходи», виголосив тривалу доповідь в якій «зупинився довше над потребою покласти міцні і тривкі фінансові підвалини під цілість громадського життя», й а також «вказав на невідкладну конечність розбудови Українського Національного фонду в Канаді» [66, арк. 11].

У цей же період на численних зборах КУК у всій країні новоприбулі німецькі емігранти «виносили подяку канадському урядові, а також прохання дозволити поселитись в Канаді діячам української культури і всім іншим, які цього бажають». Також відділи КУК звернулися до «українських професіоналістів і підприємців із закликом допомагати морально і матеріально людям різних професій, що прибули до Канади, в початковій стадії їхнього перебування в нових обставинах» [267, с. 96].

Щодо В. Кохана, він обійняв одну з найвищих посад у КУК – його обрано ексекутивним директором товариства. Уже 23 січня 1949 р. він взяв участь в організації Свята Державності і Соборності, а 25 лютого того ж року – на засіданні річних загальних зборів відділу КУК у Торонто. Місцева преса повідомляла, що «екзекутивний директор Централі КУК Володимир Кохан на чисельному вічу, навітлив цілі й завдання КУК та його всебічну працю для української спільноти в Канаді і добра українського народу, що було потрібним, а зокрема новоприбулим знати» [267, с. 96]. Він підтримував думку тих, хто вважав, що термін «комітет» у назві організації не відповідав дійсній ролі, яку КУК виконував як найвища в Канаді репрезентаційна і координаційна установа

українства (термін «комітет» в їх розумінні – це тимчасовий збір осіб, які мають виконати визначене, короткотермінове завдання) [135, с. 5].

У цей період остаточно викристалізувалася організаційна структура КУК, що відбулося, власне, після приїзду до країни третьої хвилі політичної еміграції. Відповідно до нового Статуту (1949 р.) товариство вибудовувалося на основі колективного членства. Тоді ж до складу товариства прийнято понад десять нових організацій, які поділено на сім груп:

1. Загально-громадський сектор (Ліга визволення України, СУЖЕРО, Українсько-Канадське товариство, Український національно-демократичний союз, Українське євангельське об'єднання та ін.);

2. Науково-освітній сектор (УВАН, НТШ, Інститут дослідів Волині, Осередок української культури й освіти, Об'єднання українських педагогів Канади та ін.);

3. Комбатантський сектор (Українська стрілецька громада, Союз бувших українських вояків, Дивізія УНА, Братство карпатських січовиків та ін.);

4. Професійний (осановий) сектор (Українське технічне товариство, Союз українських студентів Канади (СУСК) та ін.);

5. Молодіжний сектор («Пласт», ОДУМ, СУМ та ін.);

6. «Запомоговий сектор» (Український народний союз, Український робітничий союз та ін.);

7. Допоміжний сектор (Комітет українок Канади (Жіноча рада КУК), Рада української молоді Канади (РУМК) та ін.) [135, с. 6].

Організації мали статус «територіальних», але вони могли вести свою діяльність на території усїєї Канади, зокрема в шести провінціях, де функціонували найбільші українські громади (Манітоба, Саскачеван, Алберта і Бритійська Колумбія, Онтаріо, Квебек). У 1950-першій половині 1960 років КУК виконував роль репрезентанта і координатора українства у Канаді. Також окрім своїх відділів і представництв, тобто власної організаційної мережі, КУК мала кілька організаційних об'єднань, які працювали в окремих сферах. У цих

об'єднаннях співпрацювали споріднені інституції для виконання спільних цілей. Усвідомлюючи важливість координації своєї праці із загальною централею українського життя, вони добровільно вибрали своє місце в організаційній системі КУК:

1. Наукова рада – координаційне об'єднання кількох краєвих наукових інституцій;
2. Комітет українок Канади (Жіноча рада) – координаційне об'єднання 4-ох краєвих жіночих організацій;
3. Рада української молоді Канади (РУМК) – координаційне об'єднання шістьох краєвих молодіжних організацій;
4. Союз українських студентів Канади (СУСК) – координаційне об'єднання декількох краєвих студентських організацій;
5. Союз українських канадійських ветеранів (СУКВ) – координаційне об'єднання декількох краєвих комбатантських організацій (у 1965 р. перебував у стані реорганізації) [135, с. 7].

Відділи й Представництва КУК в організаційній системі товариства були необхідними допоміжними ланками – вони організовували «працю на місцях», а також «допомагали централі здійснювати цілі та завдання, визначені Статутом». Відділи засновувалися локальними організаціями або ж церковними громадами. Останні делегували до Відділу КУК два або ж більше своїх делегатів і на загальних зборах ухвалювали план праці, тісно співпрацювали з Централею КУК і проводили свою діяльність за правильником, який ухвалювала Президія КУК. Окрім локальних, самостійно існуючих організацій, які не мали своїх організаційних централей (читальні «Просвіти», Народні доми, різні Клуби та ін.), до Відділу входили також філії (зокрема відділи тих краєвих організацій, які входили до Централі КУК. Представництва утворювала Централь КУК через призначення одного чи більше зв'язкових залежно від умов і потреби. Представництва діяли в окремих місцевостях до часу створення необхідних умов для заснування Відділів КУК [135, с. 9].

Діяльністю усієї організаційної системи КУК керувала Президія, до якої входили 18 осіб, обраних на Краєвих Конгресах з-поміж кандидатів складових організацій. Вона складалася з Президента, трьох заступників Президента, координатора, генерального секретаря і скарбника. Збори Президії відбувалися кожного тижня або частіше, якщо виникала така потреба [135, с. 15]. Для практичного втілення ухвал керівних органів, Президія призначала виконавчого директора, яким у 1948 – 1960-х рр. був В. Кохан. «У його руках сходилися нитки праці всієї організаційної системи КУК», – відзначали сучасники.

Виконавчий директор пропонував Президії до розгляду і до вирішення актуальні проблеми та рекомендував шляхи їх розв'язання. Для «технічного виконання праці» виконавчий директор організував роботу канцелярії КУК, яка працювала під його керівництвом. Президія могла утворювати також допоміжні ланки внутрішньо-лабораторного характеру у формі різного роду комісій (культурно-освітньої, політичної, фінансової, організаційної і т. д.). Ці комісії могли бути постійними або тимчасовими. Результат своєї праці голови комісій представляли на зборах Президії та пропонували проекти ухвал.

Краєві зїзди українців Канади у форматі Конгресів були «найвищим авторитетом для всього організованого українського життя в цій країні». Вони здобули загальне визнання і по, суті, виконували неформально функції українського парламенту, адже розглядали і ухвалювали найголовніші рішення у питаннях українського культурного і суспільно-громадського життя. Від рівня національної свідомості та активності членів Комітету залежала реалізація прийнятих Конгресами рішень. Конгреси відбувалися кожних три роки, а їх учасниками були делегати, обрані Краєвими виконавцями складових організацій КУК. Кожний Відділ КУК направляв одного делегата з кожної своєї складової організації [267, с. 32].

У період між засіданнями Конгресу за необхідності Президія і Президійна рада могли скликати краєву раду, до складу якої, окрім їх членів, входили голови

крайових ексекутив від складових організацій і голови Відділів КУК. Перед кожним Конгресом Президія скликала предконгресові наради, в яких брали участь уповноважені представники складових організацій і Відділів КУК [322, с. 76].

КУК не мав постійних джерел доходів. Тільки після призначення В. Кохана на посаду ексекутивного директора (1948 р.) вирішення даної проблеми частково вирішилося – згідно з його пропозицією на IV Конгресі Комітету (1953 р.) Статуту КУК доповнено розділом про фонди КУК, у якій відзначено: «Фонди КУК діляться на: а) адміністративний бюджет; б) програмовий бюджет. Адміністративний бюджет на кошти ведення КУК покривають складові організації КУК і Відділи КУК в такому процентівім відношенні, як це визначить Президія КУК. Бюджет на програмову працю КУК покриває Український громадський фонд (УГФ) з індивідуальних вкладок осіб і організацій, що їх повинні платити щорічно всі українські організації та кожен українець і українка Канади. Збірку національної вкладки на Український громадський фонд переводять складові організації КУК між своїми членами й Відділи КУК в своїх місцевостях між загалом українського населення» [322, с. 78].

У практичній діяльності КУК виступав суспільно-громадською інституцією культурницького характеру, а не політичною організацією, партією чи об'єднанням. КУК займав певну позицію з політичних питань, але у відповідності до своїх цілей і завдань, визначених Статутом. Головним завданням, що впливало із Статутних визначень, було «збереження українства в Канаді».

Зокрема Шостий Конгрес КУК 9-12 липня 1959 р. постановив:

- 1) закликати українців Канади до вірності українським традиціям та послідовного їх застосування у розбудові свого життя;
- 2) реалізувати принцип повного збереження окремішності свого українського походження та самобутності, «й далі працювати, щоб спільна всім канадійцям державно-політична база міцніла через гармонійну єдність

канадського суспільства в різноманітності його талантів і мозаїці культур, з особливим підкресленням важливості заховання й плекання рідної мови. Ця державницька конструктивна платформа, в повній згоді з сучасними тенденціями розвитку в світі, повинна знайти у відповідний час належний для себе вислів у Бритійським Північно-Американським Акті»;

3) ствердити факт забезпечення розвитку культурних цінностей кожної етнічно-культурної спільноти в Канаді в своїх установах;

4) обстоювати перед урядом основну вимогу: українські церкви, школи, культурні й наукові інституції, преса, громадські товариства і організації є виразниками частини канадського життя [322, с. 85].

Незважаючи на аполітичний характер товариства, практично кожен конгрес Комітету завершувався політичними резолюціями. Для прикладу, у програмній доповіді на VI конгресі КУК (1959 р.) президент товариства з'ясував ставлення українців Канади до України: «Ми знаємо, що без України ми не могли б в світі довше вдержатися. Нам конче треба вільної України, щоб не згубити своєї душі. Вільна Україна може врятувати наші діти і нашу будучність в Канаді. До живого болю кожний українець відчуває потребу вільної України і нам її треба в скорому часі. Але трагічна судьба нашої матері України довела до того, що наші звязки з Україною пірвані» [135, с. 174].

«Політичні нотки» прослідковуються в ухвалах VII Конгрес українців Канади (1962 р.), який у своїх постановах підкреслив: «1. Переслати українському народові щирий братній привіт і запевнення, що українці Канади будуть захищати надалі його право до вільного життя, зокрема право вибирати у вільних виборах свій уряд, право на всі демократичні свободи й неограничені можливості здійснювати національні й вселюдські ідеали. 2. Висловити українському народові на рідних землях глибоку пошану, що він хоч скривавлений, політично обезправнений і економічно допроваджений до руїни, не зважаючи на довголітній найстрашніший терор, якого не було в історії людства, своїм характером і видержливістю перекреслив плян смертельного ворога на знищення

в корені української національної субстанції. 3. Конгрес вітає всіх борців за суверенність України, як теж тих діячів в Україні, які невтомно працюють і піддержують українську науку, культуру, мистецтвота всі інші ділянки народнього життя і не зневірюються навіть у найгірших умовинах» [135, с. 125].

Окремі заходи КУК також не були позбавленні політичного відтінку. Зокрема значний резонанс серед українців Канади викликав приїзд до Вінніпегу 6-11 грудня 1964 р. групи «діячів культури з підсоветської України», які відвідали канцелярію КУК, провели зустріч з канадійськими українцями в ресторані «Хілтон», відбули «гостину у ряді приватних домів» [152, с. 2]. 11 грудня КУК провів прес-конференцію для редакторів українських часописів у Вінніпезі та вінніпезьких представників тих українських часописів, що виходили в інших містах Канади (серед присутніх журналістів – С. Волинець («Український Голос»), С. Їжик, А. Курдидик («Поступ»), П. Пічігин, М. Шкавритко («Канадійськнй Фармер»), С. Бубнюк («Жіночий Світ»), І. Параскевнч («Гомін України»), М. Марунчак («Українські Вісти») і Г. Кукса («Українсьш Вісти»).

Конференцію «проводив ділово й об'єктивно» голова Шевченківської фундації І. Глинка, почесним гостем на ній був сенатор П. Юзик та ексекутивний директор КУК В. Кохан. Він зreferував «справу найближчого Конгресу Українців Канади, зміни статуту КУК та участі українців у 100-річчі Канади, інтервенції КУК у СіБіСі, советських напастей на поодинокнх українців-громадян Канади і організації Контактного Комітету національних груп Канади, прийшла на чергу і справа «гостий» [152, с. 2].

Особливе зацікавлення українських журналістів викликала розмова В. Кушніра, В. Савчука, І. Сирника та В. Кохана з радянськими культурно-мистецькими діячами. Деталі цієї події розповів І. Глинка. Він зазначав, що «у вівторок 8 грудня 1964 р. до КУК потелефоновано, що «гості» вже в дорозі до Дому КУК. Дир. В. Коханові залишилося тільки подбати про те, щоб прийшли ті члени Екзекутиви КУК, яких можна досягти телефоном. Після цього прибули президент о. В. Кушнір, перший віце-президент КУК ред. І. Сирник та ген.

секретар КУК В. Сарчук і, разом з дир. В. Коханом, відбули довшу розмову з двома з приїжджих «гостей», яких увів (він же й теленофував) редактор комуністичного «Українського Життя» М. Гринчишин» [152, с. 2].

«Того ж дня, поза відомом КУК та без його участі, в готелі «Карлтон» відбулася пресова конференція «радянських людей» для «буржуазних» українських редакторів, про яку не повідомлено редакції «Поступу» та «Канадійського Фармера» і яку невідомо хто і за яким ключем скликав, – відзначав І. Глинка. – Її відкривав комуніст-редактор М. Гринчишин, після чого голова групи, пані Колосова вітала привітних від прибулих, як «радянських людей» і «членів партії». Після конференції... ряд осіб [А. Добрянський, Г. Мухин, С. Бубнюк, Н. Когуська, М. Марунчак, І. Сирник, П. Пігічин, М. Шкавритко, Г. Кукс, О. Войценко, І. Книш – *Р.К.*] подалися ще з «гостями» на вечерю до ресторану «Гілтон» [152, с. 2].

В. Кохан, згадуючи про приїзд делегації із Української РСР відзначав, що «говорили українці з українцями одні й другі не здали своїх позицій, але аргументами ми були вищі», заявляючи водночас, що «справа таких зустрічей і загально «культобміну» є управильнена і закріплена Конгресами КУК. На думку присутніх кореспондентів, «дир. В. Кохан мотивувався тим, що ясне у справі «культобміну» становище УККА, на яке покликалася частина привітних, не мусить зобов'язувати КУК, «бо ми в Канаді» і «маємо свої умовини», і що коли йому дали знати, що «гості» вже йдуть, він не міг зробити інакше, як зробив, бо заявити їм, що не приймає їх чи просто замкнути перед ними двері не міг вже хоч би з основних засад культурности [322, с. 312].

Присутні на прес-конференції журналісти розділилися на дві категорії: прихильників таких зустрічей (С. Волинець, А. Добрянський, Г. Кукса, С. Бубнюк, М. Марунчак) та їх противників. Останні мотивували своє рішення тим, що «самі ж «гості» заявили себе «радянськими людьми» і «членами партії», що вони підбрані і перевірювані з «Г-ва культурних зв'язків з українцями за кордоном» та з відповідними дорученнями, отже о висланцями окупантського

режиму, з яким ми є у стані війни – і тому всякі зв'язки з ними щонайменш небажані» [322, с. 312].

Зважаючи на цей чинник, журналісти гостро критикували В. Кохана за проявлену гостинність. Зокрема висловлено обурення з приводу того, що «радянських людей» приймано в КУК, який є централею українського національного життя в Канаді і досі міцно та завзято відстоював принципи, що УССР – накинена московським окупантом псевдоформа «державности» України та що Україну безоглядно колонізують і експлуатують всіма можливими для Москви засобами» [322, с. 312].

Редактор «Поступу» о. С. Їжик перший заявив, що «наш часопис вважає за неприємливе приймати «радянських людей» у КУК, що досі був свята святих національно свідомих українців, і склав заяву, що «Поступ» буде проти всяких зв'язків з титулу «культобміну», тим більше накидуваного і пляново аранжованого редакторами комуністичних газет, які поборювали й оплюгавлювали досі КУК і все, що українське» [322, с. 312]. Із критикою В. Кохана також виступили: А. Курдидик («Поступ»), П. Пігічин, М. Шкавритко «Канадійський Фармер» та представник торонтського «Гомону України» І. Паркасевич, який, зокрема, особливо гостро атакував «ввічливість» тих, що є за «зустрічі», перестерігав проти «відкривання дверей» для агентів окупанта з маскою культурників і ставив вимогу докладного і рішучого становища КУК у цих справах» [322, с. 312].

Журналісти «Свободи» констатували, що «дискусія була палка і напружена, доказ, до чого могли б доводити подібні «зустрічі» – і сен. П. Юзик намагався заспокоїти приявних проханням, щоб вони мали на увазі добро КУК, який добуває собі щораз поважніше місце в планах і заходах уряду Канади. Після тригодинних дебат закінчив їх дир. В. Кохан заявою, що він буде перший, який поставить справу «культобміну» на засідання Екзекутиви і Ради КУК у найближчому тижні, а ця повинна обміркувати і розважити найосновніше цю проблему та прийняти відповідні постанови. Так і закінчено цю пресову

конференцію, першу таку бурхливу в черзі тих, що вже відбулися і напевно теж будуть відбуватися в КУК» [152, с. 2].

Власне у цьому контексті вартувало б наголосити, що розбіжності у поглядах журналістів продиктовані їх приналежністю до різних політичних структур, які українців у другій половині ХХ ст. створили у Канаді. Щодо політичних симпатій самого В. Кохана, то вони були на боці Союзу українських національних демократів (СУНД) – на початку 1950-х років він увійшов до Союзу, який у своїй практичній діяльності намагався «об'єднати демократично думаючих і суспільно діючих людей та працювати спільно над політичним світоглядом українця-канадця, піддержувати національні організації, які змагають за відбудову української держави, та поборювати скрайні течії, ліві і праві» [322, с. 311]. Пізніше СУНД змінив назву на Український національно-демократичний союз (УНДС), співзасновниками якого також виступили В. Кохан, С. Волинець, С. Радчук, М. Боровський [322, с. 311]. Ідеологія УНДС була близькою до діяльності Союзу українців – жертв російського комуністичного терору. Своєрідною «правою рукою» Президії та Президійної Ради був виконавчий директор КУК. Вісімнадцять років (1948–1966) цю посаду очолював В. Кохан – «відомий як архітектор великих проєктів українців Канади» [322, с. 316].

Не зупиняючись на другорядних проєктах В. Кохана, все ж варто виокремити найвагоміші його здобутки у культурно-просвітній сфері. По-перше, найбільше часу виконавчого директора КУК забирали заходи, які спрямовувалися на розбудову Комітету на регіональному рівні. Він був учасником більшості заходів, які організовували Відділи товариства або ж громадські організації, які входили до його складу. Важливість цього напряму роботи В. Кохана беззаперечна – Відділи організовували для місцевих українців відзначення пам'ятних дат національної історії, сприяли піднесенню рівня національної свідомості. Для прикладу, за участю виконавчого директора КУК 18 вересня 1960 р. відбулися чергові загальні збори Відділу КУК у Реджині, на

які прибуло понад 70 осіб. «Звітував за пророблену працю Петро Воробій – голова Відділу, який виділив найголовніші події в житті відділу – відзначення Листопадових роковин, різдвяний концерт українських коляд через місцеві радіовисильні, Січневі роковини і Шевченківський концерт. Крім цього відбуто 3 народні віча, на яких промовляли: Дмитро Андрієвський, Ірина Пеленська, гостя з Австралії і Володимир Кохан – екзекутивний директор КУК», – відзначали журналісти [185, с. 4].

Відзначимо, що В. Кохан був співзасновником Ради народного мистецтва Великого Вінніпегу. Часопис «Канадійський фермер» від 16 січня 1965 р. описував подію наступним чином: «Посадник Вінніпегу Степан Дзюба влаштував у вівторок 12 січня 1965 р. спеціальний обід для громадських діячів (більше сорока), зацікавлених в різних ділянках мистецтва з метою створення Ради народного мистецтва Великого Вінніпегу. Завданням тієї Ради буде дбати про збереження культурних надбань і народного мистецтва різних національних груп міста Вінніпегу та провінції Манітоба, В також розбуджування загального зацікавлення тим мистецтвом через його популяризацію. Українську громаду на цьому прийнятті репрезентували: о. В. Кушнір, президент КУК; сенатор Павло Юзик; екз. дир. КУК Володимир Кохан та інші» [233, с. 2].

По-друге, багато зусиль В. Коханом віддано для організації видання англomовного місячного бюлетеня «Ukrainian Commentary» (виходив друком у 1952–1957 рр.). Його редакторами у різні періоди працювали А. Загарійчук, І. Глинка, В. Кохан. Заслугою останнього стало також видання Централєю КУК «Бюлетеня» (від січня 1953 р.), який виходив у книжковому оформленні місячником або двомісячником та мав обсяг від 8 до 32 сторінок. «Бюлетень» став важливим інформаційно-пропагандистським органом КУК (до 1966 року – редактор В. Кохан). Водночас слід ствердити, що колишній посол сейму Другої Речі Посполитої активно співпрацював з відомими українськими часописами Канади – «Новий Шлях», «Український робітник», «Українські Вісті», «Канадійський Фермер», «Канадійський Ранок», «Український Голос» та ін.

По-третє, виходець із Тудорковичів сприяв розбудові української кооперації в Канаді. Власне, на думку М. Марунчака, після третьої хвилі еміграції, українці-канадці досягли значних здобутків у сфері кредитної кооперації. Якщо наприкінці Другої світової війни у Канаді працювало тільки 14 таких кооперативів, то у 1966 р. (на час смерті В. Кохана) їх нараховувалося бл. 70. Той же М. Марунчак констатував, що «за двадцять років праці кільканадцять українських кредитівок оперували мільйонами долларів. Окремі успіхи мала кредитна кооперація у містах завдяки 1) усвідомленню українцями її потреби; 2) досвідченим кооператорам, які прибули до Канади після Другої світової війни. Саме останні зуміли прищепити добрі та випробувані методи кооперативної праці з рідних земель». Без сумніву, здобутки українців у кооперативній сфері, передусім, пов'язані з перебуванням у 1950 – 1960-х роках у Канаді відомих кооператорів – В. Кохана, А. Палія, А. Мудрика, А. Качора, М. Михайлюка, С. Романіва та ін. [322, с. 286].

По-четверте, В. Кохан сприяв консолідації українців Канади завдяки організації культурно-масових заходів, які отримували значний резонанс на північноамериканському континенті. Де факто, від часу свого перебування у Канаді, В. Кохан розпочав клопітку роботу щодо реалізації свого найамбітнішого проекту – відкриття пам'ятника Т. Шевченка у Вінніпезі. «9 липня 1961 року у Вінніпезі відбулася знаменна для всієї української діаспори подія – прем'єр-міністр Канади Д. Діфенбейкер відкрив пам'ятник Тарасові Шевченку. Це був перший пам'ятник Кобзарю за океаном, на відкриття якого зібралися тисячі українців з Північної та Південної Америки», – відзначали кореспонденти «Свободи» [148, 1961, 12 липня, с. 1]. Д. Діфенбейкер, у своїй промові, зокрема, відзначав: «Якби живий Шевченко був тут сьогодні з нами, він би побачив плоди своєї творчості. Він би побачив волю, що нею втішаються на цій землі люди його народу. Він би подумав про народ на рідній землі, який все ще не має права вільного визначення своєї долі. Як він зазнавав тиранії за його днів, так тепер не мають свободи його численні сини» [148, 1961, 12 липня, с. 1].

Упродовж липня 1961 р. «Свобода» віддала багато уваги великій, як зазначали журналісти, «мабуть найбільшій події в історії наших братів на північ від ріки св. Лаврентія, якщо не цілого американського континенту» [239, с. 2]. У ці дні особливо урочисто було проведено й Шевченківські дні 8-9 липня 1961 р. «Досвід із відкриттям пам'ятника у Вінніпегу підтверджує в першу чергу не від сьогодні відому істину, що сила «єрихонських труб», яку приписав Шевченкові вже його сучасник і друг Панько Куліш, протягом сотні років не тільки не зменшилась, але ще більше скріпилась», – констатували кореспонденти. – Приявність десятків тисяч народу на відкритті пам'ятника, виступи найвищих державних достойників, найбільш зворушливі сцени та небувале загальне піднесення, які супроводили урочистість, свідчать, що Шевченко справді має силу «мертвих воскрешати й на руїні України волю добувати». Українці в Канаді під проводом своєї центральної репрезентації, очоленого д-ром Василем Кушнірем Комітету Українців Канади, добре використали цю силу для збудування пам'ятника, загального оживлення української спільноти в Канаді та закріплення її партнерства в країні. Українці в Америці мають у цьому добрий приклад для своїх подібних заходів» [239, с. 2].

У цьому контексті американські видання називали В. Кохана «одним із найголовніших промоторів усієї справи, якого майже цілком призабули під час багатьох церемоній, зв'язаних з відкриттям пам'ятника» [221, с. 2]. «Проте, відповідну науку дають не тільки всі ті великі світла, що заблистіли під час відкриття пам'ятника, але й деякі тіні, що супроводили його будову, – писали журналісти «Свободи». Одною з головних тіней у цьому треба вважати неперебірливу й не завжди доброзичливу критику, що була розгорнулася довкола проекту в частині української преси» [221, с. 2]. В. Кохан констатував, що «ця неперебірлива критика зменшила загальну суму пожертв на пам'ятник бодай на яких сто-двісті тисяч доларів і поставила до деякої міри під знак запиту заплановану разом з пам'ятником Шевченківську фундацію» [221, с. 2].

В. Кохан зазначав, що «прикладом такої неперекірливої критики може послужити оспорювана величина пам'ятника та постать Поета». Він констатував: «З уваги на те, що на тій самій площі стоїть пам'ятник королеві Вікторії висотою 11 стіп, пам'ятник Шевченкові не міг бути більший. Як виглядав би той пам'ятник, якби статуя Шевченка була спроектована на п'єдесталі у стоячій позиції? Або загальний і не збалансований крик за молодого Тараса Шевченка, що мав свій відгомін і у проголошеному Комітетом Пам'ятника Шевченкові в Америці конкурсі. Мається враження, що автор пам'ятника у Вінніпегу пішов на деякий компроміс із цим криком у вигляді та поставі Шевченка, що могло, але не мусіло вийти на користь творові. Всі ми воліємо дивитися на молодість, але при цьому не можна забувати, що як це нам підказують – Мойсей Мікель-Анджеля чи навіть постать Лінкольна у Вашингтоні аж ніяк немолоді, а проте належать до наймогутніших творів мистецькому, ідейному та кожному іншому розумінні» [239, с. 2].

Все ж, кореспонденти «Свободи» оптимістично відзначали: «Очевидно, що був ряд інших недомагань і переочень також в організаційній і інших ділянках тих справді пам'ятних Шевченківських днів у Вінніпегу і в Канаді, але вони бліднуть і зникають у ясному світлі кінцевих ефектів і того великого справді історичного значення, що його має пам'ятник Шевченкові у Вінніпегу, мало єдине в своєму роді свято його відкриття. Кінцевий висновок і науку з досвіду наших братів у Канаді можна було б звести до твердження, що немає й не може бути завеликого труду і завеликої пожертви, що їх віддати такій справі, як пам'ятник Тарасові Шевченкові в столиці вільної країни» [239, с. 2].

Звертають на себе увагу й інші культурно-просвітні заходи, організовані ексекутивним директором КУК. Зокрема, у першу річницю трагічної для української культури пожежі бібліотеки і архіву Академії Наук у Києві 30 травня 1965 р. КУК організував протестаційне віче у Вінніпегу, в якому взяли участь понад 100 українців. Коротку доповідь виголосив ексекутивний директор Централі КУК В. Кохан, який на початку зачитав відозву президії КУК із

закликом до всіх відділів КУК і українського громадянства Канади взяти участь у протесті проти великого злочину більшовицького режиму – організації «спалення бібліотеки і архіву української Академії Наук, де були надзвичайно важливі історичні документи і книжки» [324, с. 1].

В. Кохан зауважив, що під час пожежі згоріло понад 600 тис книг. Після доповіді, секретар віча інж. А. Качор зачитав резолюції, які присутні прийняли одноголосно. У резолюції стверджено, що зібрані протестують 1) проти намагань більшовицької Москви знищити українську культуру та 2) проти насильної русифікації, яку Москва вже століттями проводить в Україні. Віче закінчилось співом українських гімнів «Не пора» і «Ще не вмерла Україна» [324, с. 1].

По-п'яте, В. Кохан усвідомлював важливе значення УВАН у житті українців Канади, брав участь в ювілейних засіданнях науковців. Зокрема, на спеціальній ювілейній сесії УВАН у Вінніпезі 14 квітня 1957 р. вшановано 80-річчя П. Зварича (Вегревіл, провінція Альберта), 75-ліття Митрополита Іларіона (д-ра Огієнка), 65-ліття професора Т. Павличенка й проф. Яр. Пастернака. Вітання ювілярам надіслало чимало громадсько-політичних організацій (НТШ, ОУКО, УКТ, «Просвіта», «Калина», УНДом, Канадійське товариство визвольної боротьби України та ін.) Від імені КУК відомих науковців привітав і В. Кохан [167, с. 2].

У Вінніпезі напередодні Шевченківського свята (1965 р.) відбулася сесія УВАН у Канаді, присвячена появі першого тому «Студій до історії українців Канади» М. Марунчака [229, с. 3]. Доповіді виголосили Яр. Рудницький, М. Марунчак, Ольга Войценко, М. Боровський, В. Кохан та ін. «Відчитано реєстр меценатів видання та вручено представникам організацій і поодиноким спонсорам перші примірники книжки, – читаємо у місцевій пресі. – М. Марунчак подав до відома зміст другого тому «Студій» та план загалом, що мав охопити все українське життя в Канаді й здійснитися в 1967 р. з нагоди сторіччя Канади. Дуже цікаво говорила про історію «Шашкевичівської дільниці» її уродженка О.

Войценко, переплітаючи свої загальні твердження особистими спогадами про визначних діячів дільниці та її місця» [229, с. 3].

Від імені Централі КУК В. Кохан підкреслив значення УВАН у дослідженні історії українського поселення, а також оголосив про заплановані урочисті заходи з нагоди сторіччя переселення українців до Канади. На окрему увагу заслуговував виступ Яр. Рудницького, що висунув ідею створення своєрідної українсько-канадійської «Королівської Комісії» для дослідження минулого й сучасного української етнічної групи в Канаді, а також для створення рекомендацій, як зберегти й розбудувати українську культуру та мову в цій країні. Така «Королівська Комісія» повинна б, на його думку, складатися з сеньйорів українського наукового життя й діяти під патронатом Української Наукової Ради у Канаді [229, с. 3].

Таким чином, сучасники, описуючи культурно-просвітню працю В. Кохана на еміграції відзначали, що його «персональна скромність... не дозволяє як слід оцінити його професійну вартість» [164, с. 3]. Проте без сумніву, приїхавши до Канади, виходець із Тудорковичів знайшов свою нішу в емігранському середовищі – він очолив одну з найвпливовіших українських організацій – Конгрес українців Канади (екзекутивний директор 1948–1966). Перебуваючи на цій посаді, керуючи Допомоговим фондом, увійшов до Союзу українських національних демократів (СУНД), який декларував об'єднання «демократично думаючих і суспільно діючих людей» та боротьбу з лівими і правими радикальними течіями, став директором Народної фундації українців Канади ім. Тараса Шевченка, а також членом багатьох суспільно-культурних товариств. Очільник КУК сприяв появі англomовного бюлетеня «Ukrainian Commentary» (редактори – В. Кохан, А. Загарійчук та І. Глинка), «Бюлетеня» КУК (редактор – В. Кохан (1953–1966)), «Кобзаря» англійською мовою, антології української поезії англійською мовою.

У практичній діяльності В. Кохан, як екзекутивний директор провідного суспільно-громадського товариства, наголошував на необхідності пожвавлення

участі українців Канади у громадсько-політичному житті, виступав своєрідним речником змагань української нації до державної незалежності, координував співпрацю численних місцевих українських товариств, підтримував чимало культурно-мистецьких заходів українців, серед яких чи не найважливіший – спорудження пам'ятника Т. Шевченка у Вінніпезі. Заходи, організовані КУК, отримували широкий резонанс серед українців Північної Америки, сприяли їх консолідації навколо спільних культурно-освітніх проєктів.

4.2. Підготовча праця щодо скликання Світового конгресу вільних українців

Один із найважливіших напрямів громадсько-політичної діяльності В. Кохана на еміграції – підготовча робота щодо скликання Світового конгресу вільних українців (СКВУ). Організація, що згодом постала завдяки зусиллям В. Кохана та його соратникам, стала міжнародною координаційною надбудовою українських громад у діаспорі і представляла інтереси понад 20 мільйонів українців. «Конгрес Свободи, який почав свою роботу 12 листопада 1967 р., об'єднав українців з 17-ти країн світу в потужний голос спротиву проти ненависного тоталітарного режиму Союзів з чіткою метою – відновити незалежну Українську державу», – писала американська «Свобода» [148, 1967, 16 листопада, с. 1].

Після переїзду у вересні 1948 р. до Канади, В. Кохан одразу ж долучився до організаційної праці щодо скликання СКВУ. 23-25 жовтня 1948 р. у статусі представника УНРади він взяв участь у нарадах Екзекутиви Пан-Американської Української Конференції (ПАУК) та окремих делегатів Українського Конгресового Комітету Америки (УККА) та КУК, які присвячувалися проблемі організації проведення Світового українського конгресу [93, с. 89]. Основна мета нарад:

- 1) проаналізувати підсумки виконаної праці;
- 2) визначити ставлення до нових політичних подій серед української еміграції в Європі,
- 3) з'ясувати спосіб і форму співпраці з УНРадою;
- 4) обговорити справу скликання Світового Українського Конгресу;
- 5) підготувати план праці а) з точки зору потреб тодішньої міжнародної ситуації, б) з уваги на потреби й доцільність її в майбутньому [189, с. 3].

У нарадах Екзекутиви ПАУК взяли участь о. В. Кушнір – голова ПАУК, Л. Цегельський – заступник голови, С. Шумейко – секретар, Д. Галичин – касир; від КУК – І. Соломон, Т. Дацків; від УКК – культурний референт ПАУК М. Чубатий. Після ґрунтовного обговорення окремих питань вирішено привітати створення Української Національної Ради в Європі та, порозумівшись з нею, почати практичні заходи для скликання СКВУ [93, с. 91].

Відзначимо, що поборовши початкові труднощі технічного характеру, тогочасна діяльність секретаріату ПАУК спрямовувалась на зміцнення організаційних зв'язків між членами ПАУК, якими були КУК, Товариство Прихильників Української Культури в Бразилії і Центральна Українська Репрезентація в Аргентині, як також і з іншими українськими організаціями в решті країнах світу. Відносно становища ПАУК в справі створення УНРади, В. Кохан запропонував резолюцію, яку згодом було ухвалено одногосно: «Пан-Американська Українська Конференція на своєму засіданні дня 23 жовтня 1948 в Торонто, Канада, в присутності представника УКК (Америка) та КУК (Канада), розглянувши письма Української Національної Ради і Виконного Органу про їх сформування, як теж запізнавшись із становищем Українського Конгресового Комітету Америки, Комітету Українців Канади, Товариства Прихильників Української Культури в Бразилії й Центральної Української Репрезентації, Аргентини, Уругваю і Парагваю, постановила: а) ПАУК вітає створення Української Національної Ради в Європі як установи, що об'єднує українську еміграцію поза Советським Союзом. Рівночасно ПАУК стверджує, що політична

програма УНРади – Самостійна, Соборна та Демократична Українська Держава – є виразником політичних стремлінь української еміграції, яка має право та обов'язок промовляти в імені українського народу під червоною московською окупацією, позбавленого змоги свобідно виявляти свої волю» [189, с. 3].

ПАУК, як представник «українців обох Америк», ствердив, що політичні ідеї УНРади тотожні з ідеалами «західного демократичного світу, який все стояв та й нині стоїть за свободу людини та за право кожного народу вирішувати свою долю» [189, с. 3]. ПАУК вважав, що «українці обох Америк як однокровні брати українського народу в Європі» повинні дати Українській Національній Раді необхідні моральну підтримку перед своїми урядами та матеріальну допомогу [189, с. 3]. Щодо скликання СКВУ ухвалено одностайну постанову наступного змісту: «Сьогоднішні наради ПАУК ще раз підтверджують потребу скликання Світового Українського Конгресу, як це було постановлено на Загальному з'їзді ПАУК в Нью Йорку в 1947 р. Приступаючи до реалізації цієї постанови, доручено Секретаріатові ПАУК в Нью Йорку порозумітися в цій справі з Президією Української Національної Ради в Європі» [189, с. 3].

Міжнародне становище також не залишилося поза увагою учасників нарад, які ґрунтовно проаналізували усі можливості «міждержавних комбінацій щодо проблеми Сходу» у випадку війни загалом і визволення України зокрема [93, с. 93]. Констатовано, що значення проблеми української державності в комплексі питань «Московської імперії все більше набирало в демократичному світі реального розуміння». Для централізації та цілеспрямованості координаційної та інформаційної праці з демократичними урядовими колами, вирішено створити постійне Представництво ПАУК у Вашингтоні, Лондоні та Оттаві [149, 1948, 29 жовтня, с. 1].

В. Кохан звернув увагу присутніх на фінансові питання. Він відзначав, що недостача належних фінансових фондів «у великій мірі утруднювало ведення політичної акції України» [189, с. 3]. Водночас учасники наради висловили подяку українському громадянству за матеріальну і моральну підтримку і

висловили тверду віру у те, що «українське громадянство зрозуміє вагу хвилі і створить тривалу і вистачальну фінансову базу, потрібну для визвольної акції» [93, с. 93]. У цьому напрямі ухвалено наступне звернення до всіх членів ПАУК: «Український Конгресовий Комітет Америки, Комітет Українців Канади, Т-во Прихильників Української Культури в Бразилії і Українська Центральна Репрезентація Аргентини, Уругваю та Парагваю подбають, щоб повести енергійну збіркову акцію на потреби політичної оборони і українського народу в Європі. Одночасно звертається увагу заокеанських українців на їх відповідальність перед історією української нації за евентуальне занедбання тої справи» [189, с. 3].

На порядок денний поставлено також питання ставлення української заокеанської преси до визвольної справи і, у цьому контексті, до УНРади. У дискусії стверджено, що українська заокеанська преса має право вільно виявляти свої погляди на актуальні питання української політики, однак з уваги на значення преси у формуванні суспільної думки «спадав на всю пресу патріотично-моральний обов'язок дбати, щоб критика була будуюча, а не руйнуюча» [189, с. 3]. Члени ПАУК вважали, що кожен журналіст «має бути вповні свідомий своєї відповідальності за те, чи ним написане помагає, чи шкодить українській визвольній справі загалом». Стверджено, що деякі органи заокеанських українців не завжди дотримувалися тих вимог. З метою порятунку культурного надбання української еміграції в Європі, доручено культурному референтові «зробити в спілці з допомогливими установами всі потрібні заходи для перевезення до Америки і Канади осіб та інституцій загальнонаціонального значення» [189, с. 3].

Місцева канадійська преса приділила багато уваги цим нарадам. Торонтський «Evening Telegram» 25 жовтня 1948 р. писав про створення «світового українського фронту для боротьби проти комунізму», підкреслюючи в ньому роль українців поодиноких країн обох американських континентів. З нагоди цих нарад у місцевій «Месі Холл» відбулося велике віче, промовцями на

якому виступали: Л. Цегельський, Д. Андрієвський, о. ігумен Когут, В. Кохан та ін. [207, с. 1].

Ідея створення СКВУ була оформлена в резолюціях VI Конгресу українців Канади (1959 р.) [93, с. 93]. На КУК та В. Кохана було покладено два важливі обов'язки, а саме:

1) довести до єдиного українського політичного представництва у вільному світі, що його мали творити українські екзильні організації;

2) скликати український світовий конгрес і створити на ньому Світовий Союз Українців [267, с. 257].

У резолюціях, зокрема, поставлено завдання: «Увійти в порозуміння з Виконавчим органом Української Національної Ради й проводами всіх українських політичних центрів і партій, а саме Закордонним Представництвом Української Головної Визвольної Ради, Закордонними Частинами Організації Українських Націоналістів, Організацією Українських Націоналістів, Організацією Українських Націоналістів (Закордоном) і Союзом Гетьманців-Державників, та підготувати, за попереднім узгодненням з ними Конференцію Українського Круглого Стола для оформлення одного центрального всеукраїнського політичного представництва у вільному світі» [93, с. 94].

Водночас VI Конгрес українців Канади ствердив: «добро української справи вимагає об'єднання всіх українських національних організацій у всіх країнах для досягнення координації праці і збереження духовно-культурної й національної єдності. І тому, в умовах назриваючих світових подій, Шостий Конгрес Українців Канади вважає необхідним скликати Світовий Конгрес Українців і створити Світовий Союз Українців» [93, с. 95]. Також VI Конгрес українців Канади доручив президії КУК негайно порозумітися з Президією УККА та якнайшвидше скликати конференцію ПАУК з метою формування підготовчого комітету для скликання Світового Конгресу Українців [93, с. 96].

Для реалізації ухвал VI Конгресу українців Канади, Президія КУК вирішила провести анкетування керівних органів українських громадсько-

політичних організацій. У жовтні 1959 року В. Кохан розіслав до «центральных установ у вільному світі квестіонар в справі політичної консолідації і другий квестіонар в справі світового конгресу». У квестіонарі про Світовий Конгрес були такі запитання:

1) Чи в принципі Ви погоджуєтеся на відбуття Світового Конгресу Українців;

2) Чи покладете свій підпис на маніфест про скликання Світового Конгресу Українців;

3) Орієнтаційне число Ваших делегатів на Світовий Конгрес Українців, якщо б Конгрес відбувся на північно-американським континенті;

4) Які ваші побажання, погані організаторів Світового Конгресу Українців;

5) Чи і який маєте погляд щодо місця, часу й програми Світового Конгресу Українців [149, 1959, 22 жовтня, с. 1].

У поясненні до квестіонару зазначено: «Президія КУК дає ініціативу в справі скликання Світового Конгресу Українців, будучи до цього зобов'язана резолюціями VI Конгресу Українців Канади. Висилаючи квестіонар, Президія бажає виробити собі погляд про опінію українців живучих в діяспорі в справі скликання конгресу. Квестіонарі були вислані до всіх надрядних українських установ і організацій в країнах вільного світу і про вислід тої анкети звітував КУК на конференції з УККА в Торонто 19-21 лютого, 1960. В Квестіонарі не була порушена справа Світового Союзу Українців бо на Президії переважила думка, що та справа повинна бути залишена до розгляду Світовому Конгресові та що перед тим в цій справі треба порозумітися з УККА» [93, с. 106].

Нерозуміння української еміграції викликав другий квестіонар. «Частина політичних українських організацій в екзилі відказалась навіть від розмов на тему українського круглого столу і пропозиція КУК, щодо створення контактного комітету зависла з повітря. Це питання видвигнув КУК також на нарадах з УККА в Торонто 19-21 лютого і на VI. Сесії ПАУК в Нью Йорку 29-30 жовтня, 1960. Для

своєї безінтересовної місії в справі консолідації українських політичних сил КУК не найшов пригожої опінії», – відзначали сучасники подій [93, с. 107].

У питанні особливостей скликання Світового Конгресу, громадська думка опитаних «була поділена і звести її до одного спільного знаменника було неможливо» [93, с. 108]. Загалом, керівні органи провідних українських громадсько-політичних організацій висловлювали дві діаметрально протилежні думки: (а) у світовому Конгресі повинні брати повноправну участь тільки українські громадські організації (без українських політичних партій в екзилі); (б) у світовому Конгресі повинні брати повноправну участь політичні партії і громадські організації. Щодо організаційних форм Конгресу, значного поширення набула думка, щоб «Світовий Конгрес скликати, але не творити Світового Союзу Українців, ані ніякої езекутиви, чи будь-якого іншого перманентного органу». Частина опитаних пропонувала створити Союз та «чи езекутиву, що мало б бути найважливішим завданням Українського Світового Конгресу» [149, 1960, 13 березня, с. 1].

Зібравши інформації, Кохан та Президія КУК звернулася до УККА з пропозицією провести спільну нараду. Такі наради відбулися 19-21 лютого 1960 р. у Торонто, з такими резолюціями:

1. Передати ПАУК «надання підготовчої праці для скликання СКВУ»;
2. Створити Підготовчий Комітет для скликання СКВУ (підготовчий Комітет мав опрацювати платформу і програму СКВУ з ПАУК, і з тими організаціями, які мали б взяти участь у роботі Конгресу) [322, с. 360].

Черговим кроком В. Кохана на шляху до скликання СКВУ стала організація VI Сесії ПАУК, яка відбулася 29-30 жовтня 1960 в Нью-Йорку. На цій сесії були прийняті: (а) основні принципи для скликання СКВУ; (б) засади організації Конгресу; (в) Комунікат. Там же, «устійнено погляд, що Світовий Конгрес повинен відбутися в Нью-Йорку» [93, с. 108].

У питанні підготовчого комітету VI Сесія ПАУК прийняла проєкт, запропонований В. Коханом та Канадською делегацією. Вони пропонували

поділити Комітет на дві комісії – Програмну у Вінніпезі, яку мав би очолювати голова ПАУК о. д-р К. Кушнір, й Організаційну в Нью-Йорку (голова – Д. Галичин). У листопаді 1960 р. Президія КУК ратифікувала ухвали VI Сесії ПАУК, але, все ж, внесла до них певні зміни і доповнення [267, с. 281].

«На нещастя до Комуникату VI сесії ПАУК закралася серйозна неточність в справі Підготовчого Комітету, якої не можна було спростувати інакше тільки на черговій Сесії ПАУК. Програмова Комісія бажаючи мати солідну основу для своєї праці прийняла назви 13 тем для української діаспори і 7 для України та намітила авторів, які мали б їх розробити» [267, с. 302]. Серед проблемних питань підготовчого комітету, які стосувалися української діаспори виокремлено: 1) Філософські основи; 2) Українська біологічна субстанція; 3) Зміна організаційних форм; 4) Ставлення до сучасних процесів на Україні; 5) Культурний обмін з Україною; 6) Взаємини з іншими національними групами; 7) Шкільництво й Освіта; 8) Господарство; 9) Асиміляція – інтеграція та збереження ідентичности; 10) Проблеми української молоді; 11) Проблеми українського жіноцтва; 12) Українська мова й правопис; 13) Українська духовна творчість у вільних країнах світу [149, 1962, 12 листопада, с. 1]. Для материкової України був визначений наступний блок проблемних питань: 1) «Правно-державне становище УРСР. 2) Московський централізм і колоніялізм. 3) Русифікація і советизація. 4) Національні меншини та їх роля. 5) Сусіди України. 6) Українці в ССРСР поза Україною. 7) Концепція визвольної справи українського народу в сучасній добі» [267, с. 302].

Водночас до авторів, які мали б доповідати по кожному з питань було надіслано листи, в яких відзначено: «Маємо честь запросити Вас до участі в програмовій Комісії Світового Конгресу Вільних Українців (СКВУ). Комісію очолює голова ПАУК о. д-р Василь Кушнір і її осередок згідно з рішенням Пан-Американської Української Конференції (29-30 жовтня, 1960) приміщується при Централі Комітету Українців Канади у Вінніпегу. Програмова Комісія має завдання підготувати всі письмові матеріали включно з проєктом резолюцій та їх

узгіднити з Організаційною Комісією, що приміщується при Українським Конгресовім Комітеті в Нью Йорку, та українськими організаціями, які погодяться взяти участь в СКВУ. Екзекутива намітила до розроблення понад дві десятки тем, що мали б насвітлити цілість життя українського народу в діаспорі і на Україні та рішила запросити в члени Програмової Комісії більше компетентних громадян з різних країн і Вас в тому числі. Одночасно маємо доручення запропонувати Вам до розроблення тему...» [93, с. 108].

Лист завершувався словами: «Просимо про Вашу ласкаву згоду ввійти до Програмової Комісії та прийняти на себе обов'язок опрацювати вище названу тему. Одержавши Вашу згоду ми надішлемо Вам ближчі інформації про дотеперішню працю Програмової Комісії і будемо Вас б'жучо інформувати кореспонденційною дорогою про цілість праці Комісії, як також одержувати Ваші вказівки і поради. Окрім того будемо видавати для справ СКВУ спеціальний бюлетень. Якщо будете вважати за доцільне, можете зорганізувати свою працю комісійно і запросити довільне число співробітників. Розроблені теми з кінцевими висновками повинні бути повернені до Вінніпегу по можливості до 31 березня, 1964. Тут вони були б прочитані і узгіднені та надруковані в збірнику матеріалів для делегатів на СКВУ. На їх основі був би також опрацьований проєкт резолюцій і теми до доповідей на Конгресі, яких не буде більше як 3-4» [93, с. 108].

В. Кохан від імені Президії КУК і Програмової Комісії запропонувала УККА і Південно-Американським країнам скликати чергову сесію ПАУК на 9-10 травня 1962, для того щоб «справити неточність, що закралася до проголошеного в українській американській пресі комунікату з VI Сесії ПАУК та узгіднити план праці». Однак, у вказані терміни відбулася тільки зустріч голів обидвох комісій (о. В. Кушніра та О. Лисорога) в Торонто. У розмовах брали участь також І. Сирник та В. Кохан, однак «розмова не довела до нічого» [267, с. 309].

Чергові спроби скликати VII Сесію ПАУК на 9 і 19 травня 1962 р., листопад 1962 р., які здійснювала Президія КУК і Програмова Комісія також не увінчалися

успіхом. «Так пройшло, рахуючи від VI Сесії ПАУК, чотири роки, – відзначали сучасники подій. – VII Сесія ПАУК відбулася у Вінніпегу щойно 4-5 вересня 1964, з нагоди крайових святкувань 150-річчя з дня народження Тараса Шевченка, після спеціальних заходів, що їх зробила Президія КУК з нагоди побуту її представників у Вашингтоні на відкритті пам'ятника Т. Шевченкові 27 червня, 1964» [149, 1962, 21 травня, с. 1].

На VII Сесії ПАУК ліквідовано непорозуміння з неточністю відносно Підготовчого Комітету і Програмова Комісія «представила свої внески на зміну і доповнення до постанов VI Сесії ПАУК». Окремі з них були «на місці прийняті», проте інші «американська делегація взяла з собою до узгодження з Організаційною Комісією і УККА». В. Кохан зауважував, що якщо б «ті зміни й доповнення узгляднити то оригінальні постанови VI Сесії ПАУК, які були проголошені в пресі в листопаді 1960 року і опрацьовані три проекти Організаційної Комісії після того (Світовий Секретаріат Вільних Українців, Внутрішня Організація Конгресу і Делегації)», де факто, заклали б фундамент СКВУ [322, с. 345].

У проєкті, зокрема, відзначалося: «Ми, українці країн американського континенту, заступлені на Шостій Сесії ПАУК, постановили дати почин скликати Світовий Конгрес Вільних Українців, щоби: На його форумі перевірити думки про збереження і розвиток української субстанції у вільнім світі та прийняти моральний кодекс поступування для української діаспори у вільнім світі; Заманіфестувати солідарність з головними принципами, на яких збудоване життя демократичних суспільств з правом вибирати свої законодавні інституції і державні уряди та домагатися того самого права для України та інших поневолених націй» [322, с. 345].

Також у проєкті відзначено, що учасники СКВУ ухвалюють рішення:

1) Наблизити до себе українські громади в діаспорі через встановлення інституції СКВУ; 2) Звернутися до всіх українців в діаспорі, їх організацій, установ, асоціацій та ієрархів Українських Церков «за своєю опінією і

пропозиціями та бути з ними в постійному близькому контакті»; 3) Зберегти за членами СКВУ повну незалежність і суверенітет їх організаційного життя; 4) Виключити з компетенцій СКВУ будь які намагання стати легітимним органом, що ухвалює зобов'язуючі постанови, а «уможливити йому стати загально визнаним авторитетом та творити пригожий клімат для співпраці між українцями в діаспорі»; 5) Члени СКВУ в своїй діяльності повинні додержуватися принципів християнської моралі і братерства [267, с. 290].

20-21 лютого 1960 р. у Торонто за участю В. Кохана відбулася конференція представників Президій УККА і КУК, в результаті якої «визнано потребу» скликати Світовий Конгрес Вільних Українців та передано подальше здійснення цього задуму ПАУК [187, с. 2]. Учасниками конференції стали: І. Іванчук, В. Коссар, П. І. Сирник, о. В. Кушнір, Д. Галичин, Ст. Спринський, О. Лотоцька, І. Демер, В. Мудрий, П. Волиняк, В. Душник, М. Пізнак, С. Ярема, Й. Лисогір, І. Білинський, П. Башук, М. Королшпин, В. Мартинець, М. Стахів, С. Росоха, А. Івахнюк, С. Пастернак [187, с. 2].

Упродовж 15-16 квітня 1966 р. у Торонто відбулися чергові наради Програмової й Організаційної Комісій Підготовчого Комітету ПАУК для скликання СКВУ. В. Кохан представляв на них Програмову комісію. У результаті цих нарад вирішено запропонувати ПАУК скликати СКВУ у листопаді 1967 року в Нью-Йорку [216, с. 1]. Водночас ґрунтовно обговорено запропоновані Програмовою та Організаційною Комісіями матеріали щодо скликання та відбуття Конгресу й прийнято їх за основу. Усі пропозиції, зауваження і рекомендації, які мали надійти після обговорення цих матеріалів, повинні були б «пройти дискусію на засіданнях обраної на цих нарадах координаційно – редакційної підкомісії із членів Програмової та Організаційної Комісій і оформлені як проект». Наприкінці нарад Комітет схвалив окремий Комунікат [216, с. 1].

Напередодні організаційних нарад Підготовчого Комітету відбулася зустріч членів цього Комітету з репрезентантами місцевих громадських установ

та громадян, ініційована місцевим Відділом КУК під проводом його голови О. Бойка. «Зустріч приготувала дуже прихильну атмосферу й самих нарад, – зазначали її учасники. – Це було важливо, оскільки справа скликання Світового Конгресу Вільних Українців затягувалася тривалий період та існували побоювання, що вона знову може відкладатися, якщо на цих нарадах не ухвалено конкретних рішень» [216, с. 1]. У нарадах взяли участь о. прелат В. Кушнір, І. Сирник, В. Кохан, М. Плав'юк, І. Іванчук, Є. Мاستикаш О. Матла (усі з Канади та репрезентували Програмову Комісію) [322, с. 394]. Організаційну Комісію репрезентували її голова та виконавчий віце-президент УККА Й. Лисогір, а також О. Лотоцька, М. Стахів, І. Білинський та А. Драган [267, с. 340].

На початку засідання нарад вшановано хвилиною мовчання померлих президента УНР в екзилі С. Витвицького та В. Мудрого, який працював в Організаційній Комісії. Після формальностей В. Кохан ознайомив учасників нарад з результатами роботи Програмової комісії, яка підготувала зібраний на 212 сторінках машинопису матеріал, включно з проектами звернень СКВУ до українського народу, до українських поселень в вільних країнах, до вільних народів та їх урядів і до Об'єднаних Націй, проектом маніфесту про скликання СКВУ та його резолюцій [132, с. 55].

До збірника цих матеріалів було уже включено також пропозиції Організаційної Комісії щодо засад організації СКВУ, внутрішньої організації СКВУ, оформлення Секретаріату СКВУ тощо. В. Кохан зазначав, що «під час нарад, насамперед, переведено поділ приготованих Програмовою Комісією матеріалів і тільки загальну увагу віддано тим, що мали загально-інформаційний характер, але прочитувано та дебатовано один за одним ті матеріали, що матимуть характер документів» [132, с. 56].

Під час дискусій домінували дві тенденції: Програмова Комісія з Канади, зокрема, наголошувала на проблемі українських поселень в поодиноких вільних країнах, тоді як Організаційна Комісія із США наголошувала на необхідності вирішення проблеми допомоги українців у вільному світі українському народові

в його боротьбі за волю і незалежність. «Це створювало добрий баланс під час нарад та гарантувало їх всебічний розгляд усіх проблем, – зазначали учасники подій. – Усі ці проблеми, одна за одною, ухвалювалися при максимальній взаємній добрій волі та компромісності. З уваги на те, що під час самих нарад неможливо було редакційно оформлювати всі ці документи по лінії спільного устійнення, обрано окрему редакційно-координаційну підкомісію, яка зобов'язувалася до кінця липня ці матеріали оформити в остаточні проекти» [132, с. 56].

Однак, наради завершилися позитивним результатом: під час нарад вирішено започаткувати «ударну кампанію у справі СКВУ 22-го січня 1967, опублікувавши цього дня Маніфест про скликання СКВУ, хоча підготовка до нього вестиметься вже й перед цією датою». Також ухвалено рішення запропонувати усім крайовим центральям, щоб вони організувати окремий фонд СКВУ на покриття зв'язаних з ним видатків». Робота нарад завершилися 16 квітня 1965 р. ввечері – В. Кушнір та Й. Лисогір у своїх заключних промовах «висловили найбільше вдовolenня із перебігу та результату нарад, як і тверду віру і впевненість, що їх остаточним результатом стане здійснення давньої мрії – скликання СКВУ» [132, с. 67].

У Комунікаті Підготовчого Комітету ПАУК для скликання СКВУ стверджено, що на нарадах проведено вичерпну дискусію над проектами матеріалів Програмової і Організаційної Комісії Підготовчого Комітету, визначено дату проведення Конгресу, обмірковано пропозиції Програмової Комісії щодо місця проведення Конгресу та встановлено принцип відбору доповідачів. У результаті дискусії над проектами програмних матеріалів, опрацьованих Програмовою Комісією і зреферованих її секретарем п. В. Коханом, що були прийняті як база для остаточного оформлення матеріалів, вирішено утворити редакційну Підкомісію Підготовчого Комітету (М. Плав'юк, Т. Гуменюк, О. Матла і М. Кушпета – від Програмової Комісії, та М. Стахів, А. Драган, І. Білинський і В. Душник від Організаційної Комісії), яка до кінця липня

1966 р. повинна була б відредагувати остаточні проекти програмних матеріалів, беручи до уваги висловлені дискутантами побажання і пропозиції щодо форми і змісту окремих звернень, маніфестів, резолюцій та надати їх Підготовчому Комітетові ПАУК [132, с. 68].

Було вирішено провести Конгрес у листопаді 1967 р. в Нью-Йорку. У питанні підбору доповідачів на Конгрес вирішено підібрати по одному доповідачеві з США, Канади, Європи. Також наприкінці нарад Підготовчий Комітет «висловив своє обурення і найгостріший протест проти продовження і загострення «комуно-московського терору» в Україні, як це свідчить між іншим ув'язнення і засудження письменників Івана Світличного та Івана Дзюби» [190, с. 4].

Перший Світовий Конгрес Вільних Українців відбувся 12-19 листопада 1967 р. у м. Нью-Йорку в приміщенні готелю «Хілтон». Учасниками Конгресу став 1003 делегат з 17 країн світу (Австралії, Австрії, Аргентини, Англії, Бельгії, Бразилії, Венесуели, Італії, Канади, Люксембургу, Нідерландів, Німеччини, Парагваю, США, Франції, Чилі та Швейцарії, а також численні запрошені гості). На жаль, В. Кохан не дочекався цієї події, проте його прізвище звучало у день відкриття Конгресу як одного з його організаторів. Проекти більшості документів, ухвалених на I СКВУ, були підготовлені Програмовою Комісією, членом якої він був тривалий період [190, с. 4].

13 червня 1966 р. на 68-му році життя В. Кохан помер. Похорон його і дружини Лідії, яка померла за кілька годин після нього, став маніфестацією українців Канади. У похороні взяли участь представники українських еміграційних організацій, прем'єр Монітоби Даф Роблін (Daf Roblin). Вислови співчуття надіслали прем'єр-міністр Канади Пірсон (Lester Bowles Pearson), лідер опозиції Діфенбейкер (John George Diefenbaker) та ін. Перший віце-президент КУК, редактор «Українського голосу» І. Сирник зазначив: «Як людина понадпересічних здібностей і великого життєвого досвіду, він без труду міг знайти для себе легшу працю з визначеними годинами, з меншими турботами і

меншими вимогами. Але він вибрав працю в Комітеті Українців Канади, бо як великий соборник, він хотів працювати для соборної української громади, а не для якоїсь одної лише групи чи партії. Він вибрав працю в Комітеті Українців Канади, бо в Комітеті він вбачав втілення соборницької ідеї українства, конкретний вияв шляхетних прагнень і змагань соборного українства за краще завтра, за гідне місце свого народу під сонцем. У своїй праці в Комітеті він вбачав продовження своєї служби своєму народові, яку він почав на рідних землях ще в ранніх роках свого життя й де став визначним кооперативним, громадським і політичним діячем» [220, с. 3].

«В. Кохан належав до тієї Генерації, яка після програних під час Першої світової війни визвольних змагань, створила в Західній Україні не менше «чудо», як його створили, наприклад, німці після програної Другої світової війни, піднісши свою Країну із суцільової руїни до буйного розквіту, – констатували його сучасники. – Тільки про те українське «чудо», довершене в обставинах окупаційного гніту, постійних переслідувань, мало-хто говорить і мало-хто в світі про нього знає. Бож тільки «чудом» можна назвати загальний суспільний, культурний і, зокрема, економічний розвиток українського населення Галичини в тому періоді, саме завдяки таким працівникам та ентузіястам як покійний Володимир Кохан. Прикмети ентузіязму і наполегливості, сполучені з почуттям реалізму та відпопідальности, характеризували його працю, як характеризують працю кого генерації в Новому Світі. Це – чесноти, що роблять людяну повновартісною і цінною на кожному місці і в кожних` обставинах. І коли такої людини нагло не стало, по ній залишилася прогалина, яку не легко заповнити [212, с. 2].

Гордістю Володимира Кохана був його син Іван. Він народився у серпні 1922 р. в селі Тудорковичі (Сокальський повіт). Гімназію закінчив під час війни в 1942 р. у Холмі, згодом студював медицину у Львові та Мюнхені. У 1955 р. він одержав ступень M.Sc. з мікробіології на Манітобському університеті у Вінніпегу, а в 1958 р. – докторат з медичної мікробіології в Стемфордському

університеті (США). «За ним зараз два десятки більших наукових праць та публікацій. Його запрошують до участі в міжнародних конференціях, він став членом багатьох професійних та наукових організацій. Влітку 1972 р. його вибрано дійсним членом Американської Асоціації Імюнологів. Це є високе визнання, на яке заслуговують лише визначні науковці цієї ділянки», – відзначали його сучасники [164, с. 3].

У 1959 р. І. Кохана призначили надзвичайним (асошієт) професором Бейлорського університету у Даласі, штат Техас (США). У 1962 р. він здобув звання професора і голови департаменту мікробіології. У 1967 р. І. Кохан «прийняв запрошення Маямського університету і перейшов на нове місце дослідної та педагогічної праці. Основні питання, які безперервно цікавлять д-ра Кохана є в ділянці туберкульозу. Після недуг серця і рака, туберкульозні недуги є причиною найбільшої смертності у світі. Багато питань, як природна та набута відпорність людини супроти туберкульозних бактерій – ще не вивчена» [164, с. 3]. Його наукові студії «розглядають проблему протитуберкульозного імунітету, вказуючи на його функціонування та складові компоненти (одне з його відкриттів – це розпізнання ролі заліза в туберкульозних процесах). Дальші студії у цій ділянці відкривають двері до більш складних проблем, пов'язаних з раком і його лікуванням. Туберкульозні бактерії затримують ріст злосливих наростів, правдоподібно через властивості, які були розпізнані в лабораторії д-ра Кохана» [164, с. 3].

Таким чином, упродовж 1948 – 1966 рр. В. Кохан доклав чимало зусиль для проведення СКВУ, хоча трагічна смерть не дозволила йому взяти участь у цьому заході. Він, як виконавчий директор КУК, став одним із найактивніших прихильників конгресової концепції та одним із координаторів цього масштабного проєкту на теренах Канади. Від імені КУК В. Кохан співпрацював з УККА), був безпосереднім учасником численних нарад, проведених спільно з ПАУК. Виконавчий директор ККУ брав активну участь у роботі програмної комісії Підготовчого Комітету, організованого для скликання СКВУ.

ВИСНОВКИ

Формування суспільно-політичних поглядів Володимира Кохана припало на період перебування Галичини у складі Австро-Угорщини (початок ХХ ст.), Української революції 1914–1923 рр., перебування Західної України у складі Другої Речі Посполитої. Значний вплив на його світогляд мали навчання у початковій школі у Тудорковичах, філії Академічної гімназії у Львові, військова служба в лавах австрійського війська та УГА. У роки Першої світової війни підтримував орієнтацію українського політикуму на держави Четвертного союзу у розв'язанні українського питання, відстоював право українського народу на самостійне державно-політичне життя. Підтримуючи ідеї державності та соборності у роки Української революції, в лавах УГА захищав новостворену державу – ЗУНР від зовнішньої агресії. Вагомий вплив на формування політичних зацікавлень Володимира Кохана мало знайомство та співпраця з провідними діячами Української революції, членами Української народно-трудової партії.

У 1920–1939 рр. В. Кохан першопочатково виступав прихильником українського національно-демократичного руху, його консолідації. Будучи одним із розробників програми УНДО, він відстоював об'єднання українських земель в самостійну Українську Республіку з переходом усієї повноти влади до рук працюючого народу, право націй на самовизначення, передачу землі трудовим дрібноземельним і безземельним селянам без викупу, ліквідацію колонізації та осадництва, розбудову української кооперації шляхом створення «Селянських спілок». Після започаткування політики нормалізації польсько-українських відносин, у 1933 р. він із групою однодумців вийшов зі складу УНДО та приступив до організаційної праці у ФНС, був симпатиком націоналістичної ідеології. Значну увагу у цей період він приділяв процесам у Радянській Україні. Оцінюючи суспільно-політичні процеси на Наддніпрянщині у 1920 – 1930-х рр., Володимир Кохан констатував скасування самостійності Української республіки у 1922 р., відсутність декларованої влади в руках українських селян і робітників,

недемократичність виборчої системи, зруйнування російською більшовицькою партією економіки, культури та освіти на Наддніпрянщині, ліквідацію демократичних свобод, спрямованість тактики українізації на закріплення російської більшовицької влади.

Активністю і різноплановістю відзначалася організаційно-політична діяльність Володимира Кохана в УНДО та ФНЄ. На різноманітних вічах, зборах повітових організацій він роз'яснював поточну політичну ситуацію, тенденції розвитку європейських міжнародних відносин, конкретні завдання партії на місцях під час виборчих кампаній до польського парламенту та інституцій місцевого самоврядування. Працюючи в ЦК УНДО виступав одним із ідеологів партії, розробником ухвал резолюцій її керівних органів, усталенні тактики. У 1930-х рр. засуджував зміну тактики УНДО, її політику нормалізації польсько-українських взаємин, посилення авторитарних тенденцій в політиці Польської держави. Водночас відстоював ідею консолідації українських політичних сил у форматі Всеукраїнського національного конгресу, Контактного комітету напередодні Другої світової війни.

Політичній діяльності підпорядковувалася громадська праця Володимира Кохана, основними напрямками якої стали: співпраця із «Просвітою», НТШ, Українською військовою організацією, іншими національно-культурними організаціями Галичини у міжвоєнний період ХХ ст.; діяльність в українських кооперативних та фінансових організаціях (директор Українського банку в Сокалі (1926–1939 рр.), керівник наглядової ради окружного союзу кооперативів у цей же період, директор Українського банку в Ярослав (Польща) із філією в Кракові (1940–1942 рр.); робота в еміграційних структурах, з поміж яких – Український координаційний комітет в Баварії, Комітет українців Канади, Український канадський допомоговий фонд, Українська канадська фундація ім. Т. Шевченка Важливе значення у громадській роботі Володимир Кохан відводив пропаганді ідей УНДО та ФНЄ в Західній Україні, роз'ясненні програмних постулатів націонал-демократів та послідовників Дмитра Палієва, критиці

діяльності конкурентних українських політичних партій та владних інституцій Польщі, розбудові українських громадських інституцій у Канаді.

У роки Другої світової війни та післявоєнний період в еміграції, співпрацював з УЦК (1941 р.). Будучи членом Українського національно-державницького союзу відстоював ідею консолідації національно-патріотичних сил у післявоєнному періоді шляхом реорганізації Державного Центру УНР і утворення Української Національної Ради. Перебуваючи в Канаді 1948 – 1966 рр., пропагував ідею консолідації української еміграції США та Канади. Працюючи в Комітеті українців Канади, Українському канадському допомоговому фонді, Українській канадській фундації ім. Т. Шевченка виступив керівником усіх масштабних проектів, здійснюваних під егідою цих організацій, зокрема встановлення пам'ятника Т. Шевченку у Вінніпезі. Володимир Кохан – один із організаторів Пан-Американської української конференції, що ухвалила скликати Світовий конгрес вільних українців – провідний осередок українських політичних сил, науковців, культурних і релігійних діячів поза межами СРСР. На еміграції виступав співавтором ухвалення низки документів, провідною ідеєю яких була солідарність української еміграційної спільноти з опозиційним рухом в УРСР, тіснішої співпраці між організаціями українців в різних державах світу, розбудови українського життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ

Центральний державний архів громадських об'єднань України

1. Ф. 6. Центральний Комітет Комуністичної партії Західної України

Оп. 1.

Спр. 31. Справки, информации, проект программы, переписка, воззвания и другие документы Украинского национально-демократического объединения (УНДО), 241 арк.

Центральний державний історичний архів України у м. Львові

2. Ф. 205. Прокуратура апеляційного суду м. Львів. 1919–1939 рр.

Оп. 1.

Спр. 427. Оперативні донесення окружного командування державної поліції у Львові про політичне становище за березень 1923 р., 33 арк.

3. Спр. 635. Оперативні донесення окружного командування державної поліції у Львові про політичне становище, 1930 р., 115 арк.

4. Спр. 827. Списки депутатів і сенаторів польського сейму, 1919–1931 рр., 122 арк.

5. Спр. 839. Листування з Міністерством юстиції у Варшаві і прокурорами окружних судів про розслідування і порушення кримінальних справ проти українських депутатів сейму і сенаторів, звинувачених в антидержавній діяльності. Списки цих осіб, 1928–1930 рр., 177 арк.

6. Ф. 344. Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО), м. Львів. 1925–1939.

Оп. 1.

Спр. 6. Звернення до Президії Ради Міністрів у Варшаві про припинення пацифікації та військових ексекцій над українським населенням Львівського та Тернопільського воєводства, 1930 р., 8 арк.

7. Спр. 8. Обіжники, 1931–1932, 5 арк.
 8. Спр. 11. Обіжники, 1933–1934, 13 арк.
 9. Спр. 29. Проект програми та резолюції народного з'їзду, 1926 р., 37 арк.
 10. Спр. 34. Протокол засідання Народного з'їзду, 1928 р., 104 арк.
 11. Спр. 38. Рішення політичної комісії про боротьбу проти національно-політичного безправ'я українського населення Галичини, 1932 р., 18 арк.
 12. Спр. 49. Статистичні дані про пацифікацію на території Львівського, Станіславського і Тернопільського воєводств, 1930 р., 62 арк.
 13. Спр. 56. Звіт про становище українського населення, б/д, 5 арк.
 14. Спр. 74. Статті Горбачевського А. та невстановлених авторів про пацифікацію, 1930 р., 45 арк.
 15. Спр. 173. Протоколи засідань керівного складу, 1930–1934 рр., 5 арк.
 16. Спр. 177. Звіт про діяльність за 1933–1936 рр., 24 арк.
 17. Спр. 190. Листування з повітовими комітетами про проведення з'їздів, нарад, прийом членів, сплату внесків та ін., 1926–1936 рр., 36 арк.
 18. Спр. 285. Заяви про прийняття і виключення з членів УНДО, 1930–1936 рр., 18 арк.
 19. Спр. 553. Інтерпеляції, скарги, донесення та інші документи про пацифікацію і обмеження в правах українське населення, 1926–1937 рр. 73 арк.
 20. Спр. 557. Повідомлення голови Української парламентської репрезентації секретаріату національних меншостей про становище православної церкви і українського населення Польщі, 1930 р., 2 арк.
 21. Спр. 589. Інструкція про ведення діловодства і канцеляріях Народних комітетів, 1928 р., 4 арк.
 22. **Ф. 392. Українська парламентська репрезентація в польському сеймі і сенаті, м. Варшава.**
- Оп. 1.

Спр. 14. Документи про суспільно-політичне та економічне становище українців, білорусів та інших національностей та національно-визвольний рух на землях Західної України і Західної Білорусі. Листування, інтерпеляції, скарги, 1922–1931 рр., 127 арк.

23. Спр. 17. Матеріали про пацифікацію на території Східної Галичини, внесені українськими послами для розгляду на засіданнях сенату, 1930–1931 рр., 239 арк.

24. Спр. 21. Матеріали про пацифікацію українського населення на території Підгаєцького повіту (інтерпеляції, списки, листи та інше) за 1930 р., 178 арк.

25. **Ф. 581. Колекція документів про діяльність урядів і армій Української народної республіки та Західноукраїнської народної республіки. 1914–1939.**

Оп. 1.

Спр. 130. Стаття К. Левицького «На маргінесі нашої політичної діяльності 1928–1931 років» – про діяльність українських послів-членів УНДО в польському сеймі, 1931, 25 арк.

26. **Ф. 779. Редакція газети «Діло», м. Львів. 1880–1939.**

Оп. 1.

Спр. 33. Інтерпеляції і тексти промов депутатів у польському сеймі і сенаті про становище українського населення Галичини (1935–1939), 84 арк.

27. Спр. 34. Промови депутатів польського сейму і сенату, обговорення проектів бюджету польських міністерств на засіданнях комісій по обговоренню проектів, 89 арк.

Колекція мікрофільмів № 9 із документів Архіву Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, що зберігаються в Національній бібліотеці у Варшаві.

28. м/ф 70045. УНДО. Крайові з'їзди: списки рефератів, порядок нарад, звіти, склад керівництва, запрошення, обіжники ЦК, членські мандати, протоколи засідань (1926–1935).

29. м/ф 70046. УНДО. Народний комітет: членство, протоколи засідань, запрошення, кореспонденція (1926–1935).

30. м/ф 70047. УНДО. Центральний комітет: порядок засідань, проекти резолюцій, протоколи, тексти ухвал, пресові повідомлення, кореспонденція (1926–1936).

31. м/ф 70111. УНДО. Президія і виконавчий комітет (екзекутива): порядок денний, проекти резолюцій, списки присутніх, ухвали, протоколи засідань, пресові комунікати (1928–1938).

32. м/ф 70113. УНДО. Секретар Президії. Партійний суд: склад суду, протоколи засідань (1932–1933).

33. м/ф 70115. УНДО. Вибори до Сейму і Сенату. Виборча статистика РП, списки, звіти (1928).

34. м/ф 70150. УНДО. Вибори до Сейму і Сенату РП II каденції (1927–1928).

35. м/ф 70152. УНДО. Вибори до Сейму і Сенату (1930).

36. м/ф 70153. УНДО. Вічева акція в обороні землі як об'єкту праці і національного майна українців. Вічевий рух у справах поточної української політики й УНДО. Вирізки з української преси (1925–1926).

37. м/ф 70155. УНДО. Порозуміння про виборчий блок з УСРП (1930).

38. м/ф 71754. УНДО. Справи виборів органів самоврядування, шкільні, мовні, майнові справи. Діяльність повітових народних комітетів у судових і політичних повітах (1925–1928).

39. м/ф 71755. УНДО. Справи виборів органів самоврядування, шкільні, мовні, майнові справи. Діяльність повітових народних комітетів у судових і політичних повітах (1925–1928).

40. м/ф 71756. УНДО. Львів і Львівське воєводство. Виборча і загальнополітична діяльність повітових Народних Комітетів УНДО у виборчих округах 46, 49, 51. Кореспонденція, рапорти, звіти, підсумки голосування (1927–1936).

41. м/ф 71763. УНДО. Діяльність Повітових народних комітетів у виборчих округах 56 (Ковель), 57 (Костопіль, Луцьк, Рівне), 58 (Крем'янець), 59 (Сарни) і доповнення до справ комітетів у Городку, Майлонському, Львові, Мостиськах, Самборі, Сяніку, Тузині, Жолкві, Городенці, Коломиї. Рапорти, звіти, статті, кореспонденція (1928–1936).

42. м/ф 71930. УНДО. Матеріали діяльності. Секретаріат (1928–1936).

43. м/ф 75612. УНДО. Народний з'їзд 19–20 XI 1926 р. і його резолюції.

44. м/ф 75613. УНДО. Народний з'їзд. Проекти програми і резолюцій, списки делегатів, прийняті тексти програми і резолюції з'їзду. Статут, листування (1928).

45. м/ф 75614. УНДО. IV Народний з'їзд. Підготовка до з'їзду, списки делегатів, реферати, стенограми засідань, прийняті резолюції з'їзду, списки окремих керівних органів УНДО (1932).

46. м/ф 75616. УНДО. Президія, Екзекутива і ЦК УНДО. Запрошення на засідання, порядок денний засідань, проекти резолюцій і протоколи засідань, прийняті ухвали. Листування, нотатки, обіжники (1930–1936).

47. м/ф 75617. УНДО. Склад ЦК УНДО, порядок денний засідань, протоколи засідань, прийняті ухвали. Кореспонденція, списки членів, протоколи, тексти ухвал, переліки (1926–1927).

48. м/ф 75618. УНДО. Конференції, надзвичайні наради і збори керівних органів УНДО. Запрошення, учасники, порядок засідань. Листування, списки і переліки (1929–1934).

49. м/ф 95077. УНДО. Співпраця УНДО з культурно-освітніми й кооперативними організаціями, церквою (1929–1937).

50. м/ф 85561. Українська Парламентарна Репрезентація (УПР). Нормативні документи. Резолюції, комунікати, меморіали. Засідання, пленуми, конференції. Документи з діяльності Сейму (1925–1938).

51. м/ф 85782. УПР. Інтерпеляції до Сенату 1928–1930 (№ 1–52); 1933 (№ 2–3) та до сейму 1924–1927; 1935–1938 (№ 1–60). Окремі інтерпеляції послів Українського клубу, ППС, Жидівського Кола (1930–1934).

52. м/ф 85812. УПР. Інтерпеляції послів до Сейму (1928–1930).

53. м/ф 85813. УПР. Інтерпеляції послів до Сейму (1931–1935).

54. м/ф 86475 (ч. 1–3). УПР. Посольський клуб. Матеріали для УПР. Архів УПР (1930-і рр.).

55. м/ф 86476 (ч. 1–3). УПР. Посольські справи. Вибори (1930-і рр.).

56. м/ф 86633 .УПР. Листування з УПР, урядом, владами, населенням (1920–1928).

57. м/ф 86702. УПР. Протести українського населення проти законопроекту про колонізацію та осадництво з жовтня 1925 р. (1925–1926).

58. м/ф 87248 (ч. 1–3). УПР. Протести українського населення проти законопроекту про зміну територіального самоуправління, військову колонізацію, державні і приватні школи (лютий–березень 1932).

59. м/ф 94446. УНДО. Керівні органи (1928–1936).

60. м/ф 94447. УНДО. Екзекутива. Обіжники.

61. м/ф 94448. УНДО. Повітові народні з'їзди. Повітові виборчі комітети.

62. м/ф 95011. УНДО. Вибори до сейму і сенату. 1928, 1930.

63. м/ф 95012. УНДО. Вибори до сейму і сенату. 1930, 1935.

64. м/ф 95075. УНДО. Співпраця УНДО з іншими організаціями.

Центральний державний архів зарубіжної україніки

65. **Ф. 27. Колекція документів громадсько-політичних організацій української діаспори, зібраних Фондацією імені Олега Ольжича (Україна).**

Оп. 2.

Спр. 13. Меморандум Українського канадського комітету щодо переселення переміщених осіб (англ.), 1946, 4 арк.

66. Ф. 35. Державний центр Української Народної Республіки в екзилі.

Оп. 1.

Спр. 2. Документи (проекти статуту, правильники, декларації та ін.) з проведення I-ї об'єднаної конференції українських еміграційних організацій, 69 арк.

67. Спр. 10. Протокол I-ї сесії УНРади 16-20 липня 1948 р. (м. Мюнхен, Німеччина) з додатками, 195 арк.

68. Ф. 36. Світовий конгрес вільних українців.

Оп. 1.

Спр. 5. Організації і об'єднання, що входили до СКВУ чи співпрацювали з ним, друковані видання СКВУ, 102 арк.

Державний архів Львівської області

69. Ф.1. Львовское воеводское управление. 1921–1939.

Оп. 51.

Спр. 254. Донесения староств и комендантов поветовых управлений государственной комиссии о выступлениях украинского населения против польских властей (2.09.1930 – 30.10.1930), 26 арк.

70. Спр. 445. Дело о деятельности партии УНДО. Т.1, 1928 – 1931, 129 арк.

71. Спр. 446. Дело о деятельности партии УНДО. Т.2, 929 – 1931, 86 арк.

72. Спр. 616. Отчёты и донесения о деятельности Украинской парламентской репрезентации на сессии сейма и циркуляры УНДО, 1928, 23 арк.

73. Спр. 700. Отчёт Министерства внутренних дел о жизни национальных меньшинств, населяющих Польшу, 35 арк.

74. Спр. 891. Отчёты о политическом положении на территории воеводства, 1932, 101 арк.

75. **Ф. 121. Львовское воеводское управление государственной полиции. 1921–1939 гг.**

Оп. 2.

Спр. 235. Донесения поветовых управлений государственной полиции, телефонограммы отделений полиции о розыске и аресте бывших депутатов сейма и сенаторов, обвиняемых в проведении собраний, и роспуске собраний, организованных депутатами сейма, 1930 г., 19 арк.

Оп. 3.

76. Спр. 499. Информации поветового управления полиции о деятельности лиц, подозреваемых к причастности к украинским националистическим партиям УВО, ОУН и УНДО, 1929–1933 гг., 213 арк.

77. Спр. 601. Статистические отчёты поветовых управлений полиции о деятельности политических партий и организаций за 1930 год, 38 арк.

78. **Ф. 271. Дирекция полиции в г. Львове. 1921–1939 гг.**

Оп. 1.

Спр. 124. Наблюдательное дело за деятельностью Украинской народной трудовой партией, 1924–1927 годов, 45 арк.

**Львівська національна наукова бібліотека України ім. Василя
Стефаника**

79. **Ф. 282. Омелян і Тетяна Антоновичі.**

Оп. 1.

Спр. 13. Кохан Володимир. Лист до О. Антоновича. 1955 вересня 17. Вінніпег. Маш., підпис-автограф, 1 арк.

ОПУБЛІКОВАНІ ДОКУМЕНТИ

80. Боротьба за возз'єднання Західної України з Українською РСР. 1917–1939 / редкол.: Д.А. Яремчук (відп. ред.) та ін. К.: Наук. думка, 1979. 557 с.
81. Державний Центр Української Народньої Республіки в екзилі: статті і матеріали / гол. ред. Любомир Винар. Філядельфія; Київ; Вашингтон, 1993. 494 с.: іл.
82. Дмитро Паліїв: життя і діяльність 1896–1944. Збірник праць і матеріалів / відп. ред. Олег Купчинський. Львів: Простір-М, 2007. 863 с.
83. З історії революційного руху у Львові, 1917–1939: Документи і матеріали / відп. ред. І.П. Крип'якевич. Львів: Кн.-журн. вид-во, 1957. 795 с.
84. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Івано-Франківськ, 2005. Т. 3. 520 с.
85. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. Т. 1. 328 с.
86. Конференція Ширшої Ради Комітету Українців Канади 3 і 4 грудня 1947 р. Вінніпег, 1947. 84 с.
87. Косик В. Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів. Львів: Львівський державний університет ім. І. Франка ; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 1997. Т. 1. 382 с.
88. Комітет українців Канади: Збірник документів і матеріалів у 25-ліття діяльності КУК. 1940–1965. Вінніпег: Ман, 1965. 310 с
89. Кугутяк М. Українська націонал-демократії (1918–1939). Київ; Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. Т. 2. 704 с.
90. Мілена Рудницька: Статті. Листи. Документи / упоряд. Мирослава Дядюк; відп. ред. Мирослава Богачевська-Хомяк. Львів, 1998. 844 с.
91. Паньківський К. Від комітету до Державного Центру (1944–1948). Нью-Йорк; Торонто: Видавництво “Ключі”, 1968. 285 с.

92. Перший Світовий Конгрес Вільних Українців: матеріали / вступ. слово Іван Сирник. Вінніпег; Нью-Йорк; Лондон: Видання Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців, 1969. 479 с.

93. Світовий Конгрес Вільних Українців (СКВУ). *Збірник матеріалів і документів у 25- ліття діяльності КУК. 1940-1965*. Вінніпег, 1965. С. 420–422.

94. Список жертводавців на будову пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вінніпегу 1960 – 1961 / Шевченківський Комітет при Відділі КУК в Торонто. Торонто, 1961. 16 с.

95. Степан Витвицький – Президент Української Народної Республіки в екзилі: Документи і матеріали / упоряд. О. Кучерук. Київ: Видавництво ім. О. Теліги, 2007. 248 с.

96. Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9 т. Т. 7 (20–40-і рр. ХХ ст.). Київ, 2001. 440 с.

97. Українська суспільно-політична думка в ХХ столітті. Документи і матеріали. В 3-х томах / упор. Т. Гунчак, Р. Сольчаник. Мюнхен, 1983. Т. 2. 430 с.

98. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали. Т.1. Кн. 1 (1919–1929). Івано-Франківськ, 2012. 415 с.

99. Четвертий все-Канадійський Конгрес Українців Канади. Вінніпег, 1953. 20 с.

100. Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej. 62 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 27 lutego 1932 r. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/211276/edition/199520>

101. Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej. 67 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 12 marca 1932 r. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/211276/edition/199520>

102. Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej. 65 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 8 marca 1932 r. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/211276/edition/199520>

103. Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej. 97 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 16 marca 1933 r. [Електронний ресурс].
Режим доступу: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/211276/edition/199520>
104. Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej. 41 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 18 grudnia 1931 r. [Електронний ресурс].
Режим доступу: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/211276/edition/199520>
105. Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej. 92 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 21 lutego 1933 r. [Електронний ресурс].
Режим доступу: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/211276/edition/199520>
106. Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej. 40 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 15 grudnia 1931 r. [Електронний ресурс].
Режим доступу: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/211276/edition/199520>
107. Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej. 82 posiedzenie Sejmu II kadencji z dnia 28 lutego 1930 r. [Електронний ресурс].
Режим доступу: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/211276/edition/199520>
108. Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej. 60 posiedzenie Sejmu II kadencji z dnia 22 lutego 1929 r. [Електронний ресурс].
Режим доступу: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/211276/edition/199520>

МЕМУАРИ

109. Борковський І. Удар на Чортків. *Літопис Червоної Калини*. 1938. Ч. 7–8. С. 5–10.
110. Бурачемський А. Моя відповідь. *Літопис Червоної Калини*. 1930. Ч. 6. С. 7–10.
111. В.М. Константин Загорода. *Надбужаничина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмищина і Підляшшя*. Історико-мемуарний збірник. Т.1. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1986. С. 860–865.
112. Верига В. Передмова. *Дмитро Паліїв. Життя і діяльність. 1896–1944*: збірник праць і матеріалів. Львів, 2007. С. 2–5.

113. Володимир Кубійович. Мемуари. Роздуми. Вибрані листи / Ред. О. Шаблій. Париж; Львів, 1998. 504 с.

114. Гірняк Й. Листи із загадками про Дмитра Палієва. *Дмитро Паліїв. Життя і діяльність. 1896-1944. Збірник праць і матеріалів.* Львів, 2007. С. 774–750.

115. Гура Я. Пацифікація в Сокальському повіті. *Надбужанщина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя.* Історико-мемуарний збірник. Т.1. Нью-Йорк – Париж – Сидней – Торонто, 1986. С. 300–304.

116. Демусь А. Павловичі – село, якого нема. *Надбужанщина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя.* Історико-мемуарний збірник. Т.1. Нью-Йорк – Париж – Сидней – Торонто, 1986. С. 767–770.

117. Дурбак І. Спогади сучасників про Дмитра Палієва. *Дмитро Паліїв. Життя і діяльність. 1896-1944. Збірник праць і матеріалів.* Львів, 2007. С. 790–793.

118. Загайкевич В. Григорій Цеглинський як громадянин. *Де срібнолентий Сян пливе.* Перемишль, 1938. С. 102.

119. Зиблікевич Є. Зі споминів січовика (1914 – 1919). Відень, 1920. 16 с.

120. Калина В. Українські Січові Стрільці в українсько-польській війні / В. Калина. Вісті комбатанта. 1964. Ч. 3 (15). С. 9–14.

121. Кедрин І. Життя – події – люди: спомини і коментарі. Нью-Йорк: Видавнича кооператива “Червона Калина”, 1976. 724 с.

122. Книш З. На порозі невідомого : спогади з 1945 року. Париж: Видання Першої Української Друкарні у Франції, 1955. 239 с.

123. Колтунюк М. З українсько-польських боїв (спомини парламентаря) / М. Колтунюк. Український Скиталець. 1923. Ч. 6/28. С. 23–26.

124. Крохмалюк В. З моїх споминів. *Дмитро Паліїв. Життя і діяльність. 1896-1944. Збірник праць і матеріалів.* Львів, 2007. С. 592–596.

125. Максимець В. Національне відродження Сокальщини в 1920-х роках. *Надбужанина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмищина і Підляшшя*. Історико-мемуарний збірник. Т.1. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1986. С. 214–217.
126. Макух І. На народній службі. Спогади. Дітройт, 1958. 348 с.
127. Марунчак М. Дмитро Паліїв у моїх споминах. *Дмитро Паліїв. Життя і діяльність. 1896-1944. Збірник праць і матеріалів*. Львів, 2007. С. 638–641.
128. Паліїв Д. На чисту воду: з моїх споминів. *Літопис Червоної Калини (Львів)*. 1930. Ч. 6. С. 15–17; Ч. 7–8. С.12–13.
129. Паньківський К. Від комітету до Державного Центру (1944–1948). Нью-Йорк; Торонто: Видавництво “Ключі”, 1968. 285 с.
130. Романів С. Промбанк (Промисловий банк) (Інституція, що будувала третій стан української спільноти в Галичині) *Надбужанина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмищина і Підляшшя*. Історико-мемуарний збірник. Т.1. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1986. С. 253–254.
131. Романів С. Революційна Сокальщина в моїх спогадах. *Надбужанина, Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмищина і Підляшшя*. Історико-мемуарний збірник. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1989. Т. 2. С. 108–111.
132. Сосновський М. Шляхами реалізації концепції всеукраїнської єдності. *Матеріали Першого Світового Конгресу Вільних Українців*. Вінніпег; Нью-Йорк; Лондон, 1969. С. 9–44.
133. Стефанишин Б. Читальня «Просвіти» і аматорський гурток в Сокалі. (Спомин). *Надбужанина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмищина і Підляшшя*. Історико-мемуарний збірник. Т.1. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1986. С. 216–218.
134. Стефанишин Є. Фізична культура і спорт у Сокалі. *Надбужанина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмищина і Підляшшя*.

Історико-мемуарний збірник. Т.1. Нью-Йорк – Париж – Сидней – Торонто, 1986. С. 342–343.

135. У 25-ліття Комітету Українців Канади. *Збірник матеріалів і документів у 25- ліття діяльності КУК. 1940–1965.* Вінніпег, 1965. С. 5– 6.

136. Чубатий Т. Про кооперацію в Сокальщині та сусідніх районах. Національне відродження Сокальщини в 1920-х роках. *Надбужанщина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя.* Історико-мемуарний збірник. Т.1. Нью-Йорк – Париж – Сидней – Торонто, 1986. С. 285–289.

137. Шепарович Ю. Окружний союз кооператив у співпраці з філією товариства «С.Г.» у Сокалі. *Надбужанщина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя.* Історико-мемуарний збірник. Т.1. Нью-Йорк – Париж – Сидней – Торонто, 1986. С. 263–267.

138. Шилюк С. Село Тудорковичі в роки 1918 – 1920. *Надбужанщина. Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя.* Історико-мемуарний збірник. Т.1. Нью-Йорк – Париж – Сидней – Торонто, 1986. С. 431–433.

139. Штик Ф. З моїх спогадів про Дмитра Палієва. *Дмитро Паліїв. Життя і діяльність. 1896-1944. Збірник праць і матеріалів.* Львів, 2007. С. 743–746.

140. Torzecki R. Palijiw Dmytro. *Дмитро Паліїв. Життя і діяльність. 1896-1944. Збірник праць і матеріалів.* Львів, 2007. S. 235–237.

141. Witos W. *Moje wspomnienia.* Paryż, 1965. T. 3. 484 s.

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ

142. Батьківщина. Львів. 1921–1935.

143. Бюлетень КУК. 1951–1968.

144. Громадський голос. Львів. 1925–1939.

145. Діло. Львів. 1923–1939.

146. Новий час. Львів. 1923–1939.

147. Перемога. Львів. 1925–1926.
148. Свобода. Львів. 1922–1939.
149. Свобода. Джер-Сіті. 1948–1968.
150. Slowo Polske. Warszawa. 1923–1939.
151. Sprawy Narodowościowe. Warszawa. 1929–1939.

СТАТТІ В ПЕРІОДИЧНІЙ ПРЕСІ

152. «Бригада Колосової» була на відвідинах в КУК у Вінніпегу. *Свобода* (Джер-Сіті). 1964. 23 грудня. С. 2.
153. Виборча відозва. *Батьківщина*. 1939. 15 січня. С. 1.
154. Від кампанії до кампанії. *Діло*. 1928. 22 червня. С. 2.
155. Відгомін атентату на тов. Кохана. *Батьківщина*. 1937. 27 грудня. С. 1.
156. Відправа фронтовиків. *Батьківщина*. 1937. 27 грудня. С. 1.
157. Вічевий рух. Віче в Угнові. *Діло*. 1928. 18 червня. С. 2.
158. Вічевий рух. Віче УНДО в Сокалі. *Діло*. 1926. 13 квітня. С. 3.
159. Вічевий рух. *Діло*. 1928. 21 серпня. С. 3.
160. Вічевий рух. Посольські справоздавчі віча у Львівській окрузі. *Діло*. 1928. 7 липня. С. 3.
161. Вічевий рух. Справоздавче віче в Раві Руській. *Діло*. 1928. 18 червня. С. 2.
162. Володимир Кохан, ексекутивний директор КУК і його дружина померли нагло в Вінніпегу. *Свобода* (Джер-Сіті). 1966. 16 червня. С. 1.
163. Володимирщина. *Діло*. 1930. 24 травня. С. 4.
164. Воробій П. Осяги невсипущої праці. *Свобода* (Джер-Сіті). 1973. 26 травня. С. 1.
165. Вороги організованого життя нації. *Батьківщина*. 1937. 30 травня. С. 3.
166. Вчинок каїна. Скритовбивчий атентат на В. Кохана. *Батьківщина*. 1937. 20 грудня. С. 1.

167. Вшановано ювілей українських учених. *Свобода* (Джер-Сіті). 1957. 25 квітня. С. 2.
168. Готуйтесь до громадських виборів. *Батьківщина*. 1939. 5 лютого. С. 2.
169. Готуйтесь до громадських виборів (докінчення). *Батьківщина*. 1939. 12 лютого. С. 2.
170. Давайте заяву. *Свобода* (Джер-Сіті). 1965. 9 січня. С. 3
171. До організації ФНЄ (Хід думок реферату В. Кохана на I Конгресі ФНЄ). *Батьківщина*. 1936. 11 жовтня. С. 1.
172. До організації ФНЄ (Хід думок реферату В. Кохана на I Конгресі ФНЄ). (докінчення). *Батьківщина*. 1936. 18 жовтня. С. 1.
173. Дописи. Зборів. *Діло*. 1928. 23 травня. С. 3.
174. Дописи. Любачівщина. *Діло*. 1928. 14 липня. С. 4.
175. З парламентарної арени. Українці і білоруси у сеймових комісіях. *Діло*. 1928. 27 квітня. С. 3.
176. З передвиборчого руху на Волині. *Діло*. 1930. 7 травня. С. 4
177. З Секретаріату ФНЄ. Доручення ч. 1. *Батьківщина*. 1939. 5 лютого. С. 1.
178. З Секретаріату ФНЄ. Доручення ч. 2. *Батьківщина*. 1939. 12 лютого. С. 1.
179. З судової салі. *Діло*. 1931. 20 лютого. С. 3.
180. З судової салі. *Діло*. 1931. 22 лютого. С. 5.
181. З Українського Національно-Демократичного об'єднання. Нарада УПР і ЦК УНДО. *Діло*. 1929. 6 січня. С. 3.
182. За один рік. *Діло*. 1926. 7 січня. С. 2.
183. За три роки. Зі звіту голови УНДО д-ра Дмитра Левицького, виголошеного на Народньому З'їзді дня 25 березня 1932 року. *Діло*. 1932. 6 квітня. С. 1.-2.

184. За Українську Національну Раду. Промова провідника ФНЄ у Сокалі. *Батьківщина*. 1938. 25 вересня. С. 1.
185. Загальні Збори Відділу КУК в Ріджайні. *Свобода* (Джер-Сіті). 1960. 2 листопада. С. 4.
186. Зміна організаційного правильника. *Батьківщина*. 1938. 11 грудня. С. 1.
187. Зустріч представників КУК і УККА в Торонті. *Свобода* (Джер-Сіті). 1960. 2 березня. С. 2.
188. Кедрин І. Активний білянс. *Діло*. 1928. 29 червня. С. 1.
189. Комунікат з нарад Секретаріату Пан-Американської Української Конференції в Торонто, Канада. *Свобода*. (Джер-Сіті). 1948. 30 жовтня. С. 3.
190. Комунікат Підготовного Комітету ПАУК для скликання Світового Конгресу Вільних Українців. *Свобода*. (Джер-Сіті). 1966. 19 квітня. С. 4.
191. Комунікат Провідної Комісії Фронту Національної Єдності. *Батьківщина*. 1936. 29 березня. С. 1.
192. Конгрес ФНЄ. *Батьківщина*. 1936. 27 вересня. С. 1–4.
193. Кохан В. Атака прокази. *Батьківщина*. 1936. 29 березня. С. 1.
194. Кохан В. Відповідь брехунам. *Батьківщина*. 1936. 2 серпня. С. 1.
195. Кохан В. До організації ФНЄ. *Батьківщина*. 1936. 20 вересня. С. 1.
196. Левицький Д. УНДО і його завдання. *Діло*. 1928. 24 листопада. С. 1.
197. Левицький Д. Майбутня Українська Парляментарна Реперезентація. *Діло*. 1935. 27 квітня. С. 2.
198. Листопадова Сесія УВАН у Вінніпегу. *Свобода* (Джер-Сіті). 1965. 9 січня. С. 1.
199. Ми йдемо вперед! (Перша краєва конференція ФНЄ). *Батьківщина*. 1935. 28 березня. С. 1.
200. На бездоріжжі орієнтацій. *Діло*. 1923. 2 серпня. С. 2.
201. **На виборчому фронті. Передвиборчий підготовчий рух у краю.** *Діло*. 1928. 3 лютого. С. 3.

202. На організаційному фронті. *Діло*. 1929. 29 жовтня. С. 4.
203. На організаційному фронті. *Діло*. 1930. 25 квітня. С. 3.
204. **На організаційному фронті. Сокальщина. *Діло*. 1929. 9 серпня. С. 2.**
205. На організаційному фронті. Щиреччина. *Діло*. 1930. 1 травня. С. 3.
206. На переломі. *Батьківщина*. 1939. 21 лютого. С. 1.
207. Народи ПАУК в справі Світового українського конгресу. *Свобода* (Джер-Сіті). 1948. 27 жовтня. С. 3.
208. Народний з'їзд у Львові. *Діло*. 1932. 29 березня. С. 1.
209. Народний з'їзд УНДО. *Свобода*. 1932. 3 квітня. С. 1.
210. Народній Комітет. Хід нарад і дискусій. *Діло*. 1928. 16 травня. С. 1.
211. Наша справа. Розмова з нашою посолкою Міленою Рудницькою. *Свобода*. 1931. 28 червня. С. 1.
212. Нова прогалина. *Свобода* (Джер-Сіті). 1966. 17 червня. С. 2.
213. Організаційний правильник ФНЄ. *Батьківщина*. 1936. 20 вересня. С. 1.
214. Організаційний та вічевий рух. *Діло*. 1928. 6 жовтня. С. 3.
215. Перший берестейський вязень перед судом. *Діло*. 1931. 18 квітня. С. 3.
216. Програмова й Організаційна Комісії Підготовного Комітету ПАУК для скликання СКВУ відбули в Торонті дводенні спільні наради та вирішили час і місце Конгресу та його основні напрямні. *Свобода* (Джер-Сіті). 1966. 19 квітня. С. 1.
217. Промова Дмитра Левицького 30 травня 1928 р. на пленарному засіданні сойму. *Діло*. 1928. 1 червня. С. 2.
218. Розправа проти посла В. Кохана. *Діло*. 1931. 1 березня. С. 2.
219. *Руйнування одної церкви. Діло*. 1929. 9 серпня. С. 5.
220. Сирник І. Г. Велика і болюча втрата. *Український Голос* (Вінніпег). 1966. 22 червня.

221. Сл. п. Володимир Кохан. *Свобода* (Джер-Сіті). 1966. 18 червня. С. 2.
222. Сокальська нарада. *Батьківщина*. 1936. 12 липня. С. 1.
223. Спільна платформа. *Діло*. 1923. 27 квітня. С. 1.
224. Статут ФНЄ. *Батьківщина*. 1936. 20 вересня. С. 1.
225. Сходини новоприбулих у Вінніпегу. *Свобода* (Джер-Сіті). 1948. 8 грудня. С. 3.
226. Тези Фронту національної єдності, проголошені дня 1 листопада 1933 р. *Батьківщина*. 1936. 20 вересня. С. 1.
227. Тепершня тактика УНДО. *Свобода*. 1935. 17 жовтня. С. 2.
228. Третій процес посла Кохана. *Діло*. 1931. 21 липня. С. 3.
229. У Вінніпегу відзначено появу «Студій до історії українців Канади». *Свобода*. Джерзи Сіті-Нью Йорк. 1965. 9 березня.
230. Українська протимосковська маніфестація в Канаді. *Свобода* (Джер-Сіті). 1954. 3 липня. С. 1.
231. Українська репрезентація Сейму. *Діло*. 1928. 9 березня. С. 1.
232. Українське Національно-Демократичне Об'єднання до українського громадянства. *Діло*. 1929. 10 жовтня. С. 2.
233. Українці в Раді народного мистецтва Великого Вінніпегу. *Свобода* (Джер-Сіті). 1965. 20 січня. С. 2.
234. Українці Вінніпегу відбули протестаційне віче в справі злочинного підпалу бібліотеки Академії Наук в Києві. *Свобода*. Джерзи Сіті-Нью Йорк. 1965. 17 червня. С. 3.
235. Українці Ріжайни при праці. *Свобода* (Джер-Сіті). 1960. 4 травня. С. 4.
236. ФНЄ і його противники. *Батьківщина*. 1937. 19 вересня. С. 1.
237. Хто мав згинуті. *Батьківщина*. 1937. 27 грудня. С. 1.
238. Целевич В. Роля політики в житті нації. *Діло*. 1935. 5 січня. С. 3.
239. Шевченківський приклад Канади. *Свобода* (Джер-Сіті). 1961. 20 липня. С. 2.

240. Штилетом у плечі. *Батьківщина*. 1937. 20 грудня. С. 1.

241. Як то було в Спасові. *Діло*. 1931. 9 квітня. С. 2.

МОНОГРАФІЇ, НАУКОВІ СТАТТІ

242. Атаманенко А. Українська діаспора: проблеми і напрями дослідження. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки*. Острого; Торонто; Нью-Йорк: Національний університет «Острозька академія», Світова Наукова Рада СКУ, Українське Історичне Товариство, 2005. Вип. 5. С. 5–20.

243. Біографістика [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://biography.nbuiv.gov.ua/index.php/biografistika-j-in/biografika/59-biografistika>

244. Білецький Л. Українські Піонери в Канаді. Вінніпег, 1951. 128 с.

245. Бостан С. Методологічний інструментарій конституційно-правового дослідження. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 3. С. 22–29.

246. Бурачок Н. Участь М. Шлемкевича в діяльності Фронту Національної Єдності. *Галичина*. 2013. Вип. 22–23. С. 402–406.

247. Бурковська І. Зовнішньополітичні орієнтири УНДО (1925–1935). *Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Збірн. наук. праць*. Львів, 2000. Вип. 3. С. 140–145.

248. Бурковська І. Проблема польсько-українського політичного компромісу в діяльності УНДО (1925–1935). *Розбудова держави*. 1997. № 1. С. 26–32.

249. Васюта І. К. Політична історія Західної України (1918–1939). Львів: Каменярь, 2006. 335 с.

250. Васюта І. Перегрупування в західноукраїнському національному русі в перші роки по анексії Східної Галичини. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 1999. Вип. 34. С. 341–354.

251. Вашків І. Сокаль і Прибужжя. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.sokal.lviv.ua/history-vashkiv-sokal_i_prybuzhzhia__15.html
252. Вдовенко С. Закордонне українство в національному державотворчому процесі: ідентифікація, організація, взаємовідносини. Чернігів: ЧДТУ, 2004. 209 с.
253. Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914–1923 рр.: [у 2 т.]. Жовква: Видавництво Отців Василіан “Місіонер”, 1998, 315 с.
254. Верига В. Дорогами Другої світової війни: легенди про участь українців у Варшавському повстанні 1944 р. та про Українську Дивізію “Галичина: [обгортка Михайло Михайлович]. Торонто: Вид-во “Новий Шлях”, 1980. 259 с.
255. Віднянський С. Українське питання в міжвоєнній Польщі: основні проблеми й напрямки наукових досліджень у сучасній вітчизняній історичній науці. *Укр. іст. журн.* 2003. № 2. С. 39–55.
256. Волинець С. Володимир Кохан. *Передвісники і творці Листопадового зриву. Західньо-українські громадські і політичні діячі.* Вінніпег, 1965. С. 287–289.
257. Володимир Кохан – визначний громадський діяч і наш земляк. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://golosznadbugu.com/gytja/volodymyra-kokhan-vyznachnyy-hromads-kyu-diiach-i-nash-zemliak.html>
258. Воцейко О. Літопис українського життя в Канаді. Едмонтон, 1986. Т. 7 (1960–1969). 555 с.
259. Голубович І. Біографія як соціокультурний феномен (філософсько-методологічний аналіз): автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03. – соціальна філософія та філософія історії. Одеса, 2009. 36 с.
260. Городиський З. Українська Національна Рада: історичний нарис. К.: КМ Academia, 1993. 144 с. : іл.

261. Гриньох І. Українська Головна Визвольна Рада. *Сучасність. Література, мистецтво, суспільне життя*. Мюнхен: Українське товариство закордонних студій “Сучасність”. 1974. Ч. 7–8 (163–164). С. 69–78.
262. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст. К.: Генеза, 2000. 360 с.
263. Гудь Б. Загибель Аркадії. Етносоціальні аспекти українсько-польських конфліктів XIX – першої половини XX ст. Львів, 2006. 448 с.
264. Гунчак Т. Україна: перша половина XX століття : нариси політичної історії. К.: Либідь, 1993. 288 с.
265. Дашкевич Я. Дослідження націоналізму. Вступні заваги. *Україна в минулому*. Київ; Львів, 1995. Вип. 7. С. 7–17.
266. Дашкевич Я. Шляхи подолання упереджень (Перешкоди нормалізації польсько-українських стосунків). *Україна – Польща. Історична спадщина і суспільна свідомість*. Київ, 1993. Вип. 1. С. 23–29.
267. Дідюк В. Нарис історії Конгресу Українців Канади в Торонті. Торонто, 1991. 589 с.
268. Дробот І. Трансформації української державно-соборницької ідеї (1920 – 1930-ті роки). Київ: ФАДА, ЛТД, 2002. 343 с.
269. Євген Коновалець та його доба. Мюнхен, 1974. 1019 с.
270. Євтух В. Закордонне українство. К.: ВІК, 2005. 308 с.
271. Зайцев О. “Орієнтація на Схід” в українському національно-державницькому таборі Галичини (1920-і роки). *Четвертий міжнародний конгрес україністів*. Одеса, 26–29 серпня 1999 р. – Одеса – Київ – Львів, 1999. С.9–12.
272. Зайцев О. Дмитро Донцов і «Заграва». [Електронний ресурс]. Режим доступу:
https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/2649/Zaitsev_Dmytro%20Dontsov.pdf?sequence=1&isAllowed=y

273. Зайцев О. До питання про «саботажну акцію УВО» 1930 р. *Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст.: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Львів, 21–22 листопада 1996 р.* Івано-Франківськ: Плай, 1997. С. 224–227.

274. Зайцев О. Парламентська діяльність політичних партій на Західній Україні 1922-1939 рр. Автореферат дис... кандидат. іст. наук: 07.00.02. АН України: Інститут українознавства ім. Крип'якевича. Львів, 1994. 20 с.

275. Зайцев О. Політичні партії Західної України у парламентських виборах 1928 року. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* Львів, 1996. Вип. 2. – С.172–186.

276. Зайцев О. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922–1939 рр.). *Український історичний журнал.* К.: Наукова думка, 1993. № 1 (382). С. 72–84.

277. Зайцев О. Українська народна трудова партія (1919–1925). *Україна модерна.* Київ; Львів: Інститут історичних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. Ч. 7. С. 69–90.

278. Зайцев О. Український націоналізм і фашизм (1920–30-ті рр.). *Українські варіанти.* 1998. № 1. С. 102–109.

279. Зашкільняк Л. Генеза і наслідки українсько-польської нормалізації 1935 р. *Polska i Ukraina : Sojusz 1920 roku i jego następstwa.* Toruń, 1997. С. 431–454.

280. Зашкільняк Л. Ідеологічні та програмні засади ставлення українських політичних сил до Польщі і поляків в роки Другої світової війни. *Україна – Польща: важкі питання: матеріали XI Міжнар. семінару істориків.* Варшава: Тов Тирса, 2006. Т. 10. С. 37–77.

281. Зашкільняк Л. Історична пам'ять та історіографія як дослідницьке поле для інтелектуальної історії. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* Львів, 2006–2007. Вип. 15. С. 855–862.

282. Зашкільняк Л. Спроби українсько-польського порозуміння в міжвоєнній Польщі (1920–1939 рр.). *Поляки, українці, білоруси, литовці у*

міжвоєнній Польщі (1920–1939) : матеріали міжнар. наук. конф. (Дрогобич, 8–9 жовтня 2004 р.). Дрогобич: Коло, 2005. С. 34–45.

283. Зашкільняк Л. Теоретичні проблеми історії та методологічні новації в сучасній українській історіографії. Шляхами історії. *Науковий збірник історичного факультету ЛНУ ім. І. Франка на пошану професора Костянтина Кондратюка*. Львів, 2004. С. 33–48.

284. Зашкільняк Л. Україна і Польща в ХХ столітті: від конфліктів до порозуміння. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2008. Вип. 17. С. 3–18.

285. Зашкільняк Л. Українсько-польське порозуміння 1935 р. (за матеріалами архіву Я.С. Лося. *Проблеми слов'янознавства. Міжвідомчий науковий збірник*. Львів, 1996. Вип. 48. С. 62–72.

286. Зашкільняк Л. Українсько-польські стосунки у ХХ ст.: традиції та сучасність. *Проблеми слов'янознавства. Міжвідомчий науковий збірник*. Львів, 1996. Вип. 49. С. 71–76.

287. Іванейко М. Ундизм – УНДО й ФНС. Львів: Накл. вид-ва “Батьківщина”, 1938. 48 с.

288. Ішук-Пазиняк Н. Дмитро Паліїв – громадсько-політичний діяч і публіцист. 1920–1939 роки. *Дмитро Паліїв. Життя і діяльність. 1896-1944. Збірник праць і матеріалів*. Львів, 2007. С. 26–31.

289. Йова П. Боротьба трудящих Західної України за возз'єднання з Радянською Україною. Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1954. 113 с.

290. Касьянов Г. Українська інтелігенція на рубежі ХІХ–ХХ ст.: Соціально-політичний портрет. Київ: Либідь, 1993. 176 с.

291. Качараба С., Комарницький Я. Василь Мудрий – громадський діяч, політик, публіцист. Дрогобич: Ред.-вид. відділ Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка, 2009. 240 с.

292. Комар В. “Українське питання” в політиці урядів Польщі (1926–1939 рр.). *Український історичний журнал*. К., 2001. № 5 (440). С. 120–128.

293. Компанієць І. Становище і боротьба трудящих мас Галичини, Буковини та Закарпаття на початку ХХ століття. К.: АН УРСР, 1960. 371 с.

294. Кондратюк К. Західноукраїнський консерватизм у міжвоєнний період. *Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1921–1939): Матеріали міжнародної наукової конференції, Дрогобич 8-9 жовтня 2004 р.* Дрогобич: Коло, 2005. С. 52–62.

295. Кондратюк К. Західноукраїнські землі міжвоєнного періоду у висвітленні сучасних вітчизняних істориків. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* Львів, 2008. Вип. 16. С. 386–398.

296. Кондратюк К. Нариси історії українського національно-визвольного руху ХІХ століття. Київ; Тернопіль, 1993. 98 с.

297. Кондрашевська Ю. Проблема збереження національної ідентичності української діаспори. *Схід.* 2017. № 1. С. 64–69.

298. Красівський О. Галичина у першій чверті ХХ ст. Проблеми польсько-українських стосунків. Львів, 2000. 416 с.

299. Красівський О. Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр.: проблеми взаємовідносин. Київ: Вид-во УАДУ, 1998. 304 с.

300. Кубійович В. Наукові праці. Париж; Львів: Фенікс, Українська академія друкарства, 1993. 620 с.

301. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії: Нарис суспільно-політичного руху (ХІХ ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ: Б.в., 1993. 204 с.

302. Кугутяк М. Історіографія українського національно-демократичного руху (1918–1939 рр.). *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис.* Івано-Франківськ, 2002. № 8. С. 54–69.

303. Кугутяк М. Українська націонал-демократія. 1918–1929. Київ; Івано-Франківськ, 2002. Т. 1. 465 с.

304. Кугутяк М. Українське національно-демократичне об'єднання: активізація діяльності, посилення громадсько-політичних впливів (1928–1930).

Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис. Івано-Франківськ, 1999. № 3. С. 24–34.

305. Кугутяк М. Українсько-польські стосунки 20–30-х років: від конфронтації до нормалізації. *Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст.: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Івано-Франківськ, 21-22 листопада 1996 р.)*. Івано-Франківськ, 1997. С. 18–27.

306. Кульчицький С. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.). Київ, 1999. Т.11. 336 с.

307. Кучерепа М. Національна політика Польщі щодо українців напередодні Другої світової війни. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Історичні науки*. Луцьк, 2001. № 11. С. 27–34.

308. Лисяк-Рудницький І. Українська Національна Рада та ідея соборности. *Історичні ессе*. Київ, 1994. Т. 2. С. 271–275.

309. Литвин М., Науменко К. Військова еліта Галичини. Львів, 1996. 114 с.

310. Литвин М. Українсько-польська війна. 1918 – 1919. Львів, 1998. 315 с.

311. Лісовська-Мускеєва Н., Сидоров М. Пізнавальний потенціал біографічного методу [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/9763/1/socst_2013_2_12.pdf

312. Лозинський А. Світовий Конгрес українців та ООН: заради справедливості. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 220 с.

313. Локатир Н. Громадсько-політична та наукова діяльність Миколи Шлемкевича (1894 – 1966 рр.): автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 «Історія України». Івано-Франківськ, 2018. 20 с.

314. М. М. Українська еміграція в Німеччині. Народний Календар на звичайний 1949 рік / ред. Теодор Курпіта. Париж: Б. в., 1948. С. 173–186.

315. Макарчук С. Втрати населення Галичини в роки II світової війни (1939–1945). *Вісник Львівського університету. Сер. історія*. 2000. Вип. 35–36. С. 321–343.

316. Макарчук С. Міжнаціональні антагонізми в суспільстві Західної України в переддень вересня 1939 року. *1939 рік в історичній долі України і українців: матеріали міжнар. наук. конфер. (Львів, 23–24 вересня 1999 р.)*. Львів, 2001. С. 6–20.

317. Макарчук С. Поляки південно-східних воєводств Польщі міжвоєнного часу: соціальні та етнополітичні риси. *Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1920–1939): матеріали міжнар. наук. конф., (Дрогобич, 8–9 жовтня 2004 р.)*. Дрогобич: Коло, 2005. – С. 5–18.

318. Макарчук С. Ставлення української громадськості Галичини до Польської держави (1918–1923). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 1995. № 5. С. 63–74.

319. Макарчук С. Этносоциальное развитие и национальные отношения на Западно-Украинских землях в период империализма. Львов: Вища школа, 1983. 256 с.

320. Малик Я. Історія української державності. Львів: Світ, 1995. 248 с.

321. Мандрик М. Український націоналізм: становлення в міжвоєнну добу / Передмова Василя Вериги. Київ: Вид-во ім. Олени Теліги, 2006. 392 с.

322. Марунчак М. Історія українців Канади. Вінніпег, 1991. Т. 2. 415 с.

323. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по другій світовій війні. Роки 1945–1951. Мюнхен: Академічне видавництво д-ра Петра Белея, 1985. Т. I. 206 с.

324. Медвідь О. Громадсько-політична діяльність Дмитра Палієва у міжвоєнний період. *Проблеми гуманітарних наук. Вісник ДДПУ*. Дрогобич: Каменяр, 2001. Вип. 7. С. 139–148.

325. Медвідь О. Політика Фронту національної єдності напередодні Другої світової війни. *Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спецвипуск*. Дрогобич, 2002. С. 362–370.

326. Медвідь О. Теоретичні постулати і методи партійно-політичної роботи Фронту національної єдності (1933–1939). *Проблеми гуманітарних наук. Вісник ДДПУ*. Дрогобич: Каменяр, 2002. Вип. 9. С. 182–192.

327. Мицик Р. Українбанк в Ярославі і його роля в роках 1939 – 1941. *Ярославщина і Засяння 1039–1947. Історико-мемуарний збірник*. Париж; ідней; Нью-Йорк, 1986. С. 361–365.

328. Міщук М. Національна ідея в політичних програмах та практичній діяльності Української радикальної партії (1918–1939 рр.). *Україна соборна: Збірник наукових статей*. Київ, 2005. Вип. 2. Ч. I. С. 195–199.

329. Мороз В. Історія створення і діяльності Української Головної Визвольної Ради. *Визвольний шлях. Суспільно-політичний, науковий та літературний місячник*. К.: Українська Видавнича Спілка, 2004. Кн. 7 (676). Річник 57. С. 88–106.

330. Моцюк В. Українці та українська ідентичність у сучасному світі. Чернівці: Прут, 2005. 400 с.

331. Надбужанщина: Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Каміначчина, Холмщина і Підляшшя. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1986. Т. 3. С. 962 с.

332. Назарук О. Гоги і магоги. Політична брошура призначена для гартування будучих українських провідників. Львів, 1936. 52 с.

333. Назарук О. Значіння партій: про різницю між партійністю і партійництвом. Львів, 1934. 87 с.

334. Національно-культурні ініціативи української діаспори (кінець 50-х – початку 90-х рр. ХХ ст.) / [за ред. О. А. Шевчук]. К.: Рідний край, 1997. 353 с.

335. Недужко Ю. Боротьба української діаспори США за відродження державної незалежності України (кінець 50-х – початок 60-х рр. ХХ ст.). *Всеукраїнський науковий журнал «Мандрівець»*. 2006. № 4. С. 55–61.

336. Недужко Ю. Українська діаспора в процесі відновлення державної незалежності України (середина 40-х – початок 90-х років ХХ століття). Луцьк: НАН України; Інститут європейських досліджень НАН України, 2009. 618 с.

337. Паньківський К. У 15-ліття Української Нац. Ради. *Листи до приятелів* / [ред. Микола Шлемкевич]. Нью-Йорк: "Ключі", 1963. Рік XI. Ч. 125–126. Кн. 7–8. С. 44–46.
338. Петриченко К. Біля витоків Світового Конгресу Вільних Українців. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://vidia.ua/2014/28718>.
339. Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у 1929–1939 рр. Львів, 2010. 368 с.
340. Реєнт О. Соборність та проблеми специфіки регіонів України: теоретико-методологічні засади. *Регіональна історія України*. 2007. Вип. 1. С. 91–106.
341. Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914–1939). К.: Інститут історії України НАН України, 2004. 648 с.
342. Саранча Г. В. Соціально-політична та культурна адаптація третьої хвилі української еміграції у Сполучених Штатах Америки (40–70 роки ХХ століття): дис. ... кандидата іст. наук : 07.00.02 / Саранча Галина Володимирівна. – Тернопіль, 2006. – 205 с.
343. Світовий Конгрес Українців. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://miok.lviv.ua/?page_id=5405
344. Сіротова А. До питання методології дослідження ролі інтелігенції в суспільно-політичних процесах. *Вісник Львівського університету. Серія філософська*. 2010. Вип. 1. С. 212–218.
345. Сливка Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939). К.: Наукова думка, 1985. 271 с.
346. Соляр І. Зовнішні орієнтації національно-державницьких партій Західної України (1923–1939). Львів, 2011. 354 с.
347. Соляр І. Спроби консолідації національно-державницьких сил Західної України 1923–1925 рр. *Україна в минулому*. Львів: Інститут української археографії НАН України, 1994. Вип. 5. С. 123–131.

348. Соляр І. Українське національно-демократичне об'єднання: перший період діяльності (1925–1928). Львів: Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України, 1995. 71 с.
349. Срібняк І. Останній шлях УГА. Київ; Торунь, 1999. 287 с.
350. Срібняк І. Українці на чужині. Київ, 2000. 232 с.
351. Стахів М. Українські політологічні партії у соціологічному наświetленні. Нью-Йорк; Детройт; Скрантон, 1954. 104 с.
352. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом. Нариси історії XIX – початку XX ст. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка ; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. 226 с.
353. Тихенко В. Документи з історії Світового Конгресу Українців. *Архіви України*. 2016. Вип. 3–4. травень-серпень. С. 206–212.
354. Федевич К. Галицькі українці у Польщі. 1920–1939 рр. (Інтеграція галицьких українців до Польської держави у 1920–1930-ті рр.). Київ: Основа, 2009. 280 с.
355. Феденко П. Український громадський рух у XX ст. Подєбради: Український технічно-господарський інститут позаочного навчання, 1934. 170 с.
356. Федик І. УНДО, ОУН: ставлення до Польщі. Львів: Б. в., 1998. 80 с.
357. Футала В. Історія вивчення суспільно-політичного життя українців у міжвоєнній Польщі (1921–1939). Львів–Дрогобич, 2010. 456 с.
358. Хруслов Б. Політика УНДО напередодні Другої світової війни (1938–1939 рр.). *Галичина*. Івано-Франківськ, 1999. № 3. С. 181–188.
359. Хруслов Б. Українське національно-демократичне об'єднання: політика нормалізації польсько-українських стосунків (1935–1937). *Наукові записки XXXV: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова*. Київ, 1999. Вип. спец. С. 158–168.
360. Цибко О.Г. Революційно-визвольна боротьба трудящих Західної України за возз'єднання з УРСР (1934–1939 рр.). Львів: Університетвидав, 1963. 137 с.

361. Черкавський О. Українське національно-демократичне об'єднання, його програма і тактика. Перемишль, 1927. 10 с.
362. Чоповський В. Ю. Українська інтелігенція в національно-визвольному русі на Західній Україні (1918–1939). Львів: Край, 1993. 168 с.
363. Шанковський Л. Українська Галицька Армія: Воєнно-історична студія. Вінніпег: Вид. Д. Микитюк, 1974. 396 с.
364. Шаповал Ю. Г. “Діло” (1880–1939 рр.): поступ української суспільної думки. Львів: Львівська обласна книжкова друкарня, 1999. 384 с.
365. Шаповал Ю. Україна 20–50-х років: Сторінки неписаної історії. Київ: Наук, думка, 1993. 350 с.
366. Швагуляк М. “Пацифікація”. Польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність. Львів: Академія Наук України. Інститут українознавства, 1993. 52 с.
367. Швагуляк М. З історії українсько-польських взаємин напередодні та під час німецько-польської війни 1939. *Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. К., 1993. С. 229–240.
368. Швагуляк М. Західноукраїнська суспільність напередодні та під час німецько-польської війни 1939 р. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Київ, 1992. Вип. 1. С. 143–172.
369. Швагуляк М. Маловідома сторінка політичного життя Західної України передодня Другої світової війни (з історії Контактного Комітету. 1937–1939 роки). *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1994. – Т. ССХХVІІІ. С. 207–248. – (Праці історично-філософської секції Наукового товариства імені Шевченка у Львові).
370. Швагуляк М. На зламі епох: Львів у вересні 1939 р. *Lwów: miasto – społeczeństwo – kultura*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2002. Т. ІV. S. 361–372.

371. Швагуляк М. Українське питання в міжнародних політичних кризах передодня Другої світової війни (1938–1939). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 2000. Вип. 35–36. С. 296–320.

372. Швагуляк М. Національно-політична діяльність Дмитра Паліїва у міжвоєнний період. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2000. Вип. 7. С. 404–427.

373. Швагуляк М. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919–1939). *Сучасність*. 1994. № 2. С. 77–82.

374. Швагуляк М. Польсько-українська конфронтація на зламі 20–30-х років ХХ ст.: проблеми історіографії. *Проблеми слов'янознавства. Міжвідомчий науковий збірник*. Львів: Львівський державний університет; Інститут славістики, 1996. Вип. 48. С. 53–62.

375. Швагуляк М. Суспільно-політична ситуація у Західній Україні на початку 30-х років ХХ ст. *Записки Наукового Товариства імені Шевченка. Праці історико-філософської секції*. Львів: НТШ, 1991. Том ССХХІІ С. 111–145.

376. Шептицька Л. Парламентська діяльність Степана Барана (1928–1939). *Галичина*. 2006. Вип. 12. С. 132–140.

377. Яців А. Перший Світовий Конгрес Вільних Українців: на шляху до консолідації світового українства. *Народознавчі зошити*. 2019. № 2 (146). С. 382–402.

378. Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. На 100-річчя першого українського іспиту зрілості 1878–1978. Філадельфія-Мюнхен, 1976. 613 с.

379. Bełcikowska A. Stronnictwa i związki polityczne w Polsce. Warszawa, 1925. 728 s.

380. Boheński A. Problem polsko-ukraiński w Ziemi Czerwonej. Warszawa, 1938. 126 s.

381. Brzoza C. Ukraińska reprezentacja parlamentarna w II Rzeczypospolitej. *Krakowskie zeszyty ukrainoznawcze*. Kraków. 1992/1993. T. I/II. S. 153–165.
382. Chojnowski A. Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1979. 251 s.
383. Chojnowski A. Problem narodowościowy na ziemiach polskich w początkach XX w. i w II Rzeczypospolitej. *Z dziejów Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa: wydawnictwa szkolne i pedagogiczne, 1986. S. 177–194.
384. Feliński M. Ukraińcy w Polsce Odrodzonej. Warszawa, 1931. 448 s.
385. Hupert W. Walki o Lwow (od 1 listopada 1918 do 1 maja 1919 roku). Warszawa, 1933. 263 s.
386. Hupert W. Zajęcie Małopolski Wschodniej i Wołynia w roku 1919. Lwow; Warszawa, 1928. 107 s.
387. Jeliński E. Polityka Polskiej Partii Socjalistycznej wobec mniejszości narodowych w latach 1918 – 1939. *Dzieje Najnowsze*. 1983. № 1–2. S. 83–105.
388. Klimecki M. Polsko-ukraińska wojna o Lwow i Wschodnia. Galicje 1918–1919 r. Aspekty polityczne i wojskowe. Warszawa: Wojskowy Instytut Historyczny, 1997. 286 s.
389. Klimecki M. Wojna polsko-ukraińska 1918–1919 r. Wojsko i wychowanie. 1993. Nr 5. S. 43–46.
390. Koko E. Problematyka stosunków polsko-ukraińskich w latach 1918–1939 w historiografii wydawanej w Polsce po 1945 r. *Warszawskie zeszyty ukrainoznawcze*. Warszawa, 1994. Nr 2. S. 105–115.
391. Kulesza W. Koncepcje ideowo-polityczne obozu rządzącego w Polsce w latach 1926–1935. Wrocław, 1985. 268 s.
392. Mędrzecki W. Ukraińska reprezentacja parlamentarna w Drugiej Rzeczypospolitej. *Krakowskie zeszyty ukrainoznawcze*. Kraków. 1996. T. III. S. 220–234.

393. Papierzyńska-Turek M. Sprawa ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej. 1922–1926. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1979. 390 s.
394. Piotrkiewicz T. Kwestia ukraińska w Polsce w koncepcjach pilsudszczyzny. 1926–1930. Warszawa, 1981. 346 s.
395. Prszybylski A. Wojna polska 1918–1921. Warszawa: Wojskowy Instytut Naukowo-wydawniczy, 1930. 239 s.
396. Śliwa M. Kwestia naodowościowa w publicystyce i programach socjalistów polskich w okresie Drygiej Rzeczypospolitej. *Dzieje Najnowsze*. 1983. № 1–2. S. 107–128.
397. Szumiło M. Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie I Senacie RP (1928–1939): zarys problemu. *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. 2002. Z. 13/14. S. 153–170.
398. Tomczyk R. Ewolucja ideowo-taktyczna Ukraińskiego Zjednoczenia Narodowo-Demokratycznego (UNDO) wobec państwa i rządu polskiego w latach 1925–1939. *Akcja „Wisła” na tle stosunków polsko-ukraińskich w XX wieku. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii Uniwersytetu Szczecińskiego*. Szczecin, 1994. S. 61–66.
399. Tomczyk R. Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne (UNDO) a wybory parlamentarne w 1928 r. *Biuletyn Południowo-Wschodniego Instytutu Naukowego (Badania ukrainoznawcze)*. Przemyśl, 1997. N. 3. S. 92–100.
400. Tomczyk R. Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne. Szczecin, 2006. 336 s.
401. Tomczyk R. Zjednoczenie (UNDO) wobec Ukrainy Radzieckiej w latach 1925–1939 : zarys problemu. *Kwartalnik ukraiński. Zustricz*. Warszawa, 1990. N.1. S. 98–108.
402. Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1989. 467 s.

403. Zaporowski Z. Od negacji do akceptacji państwa polskiego. Ukraińskie wybory polityczne w II Rzeczypospolitej. *Res historica. Państwo – władza – społeczeństwo w dwudziestym wieku*. 2004. Z. 16. S. 221–233.

404. Zaporowski Z. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. *Działalność posłów, parlamentarne koncepcje Józefa Piłsudskiego, mniejszości narodowe*. Lublin: Wydaw. UMCS, 1992. 265 s.

405. Zilynskyj B. Ukrajinci v Čechach i na Morave. Praha, 1995. 257 s.

ДОДАТКИ

Додаток А

СТАТТЯ «ПОСОЛ В. КОХАН ОБЖАЛОВАНИЙ ПІД ЗАМІТОМ
ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ»

[145, 1931, 15 березня, с. 3.]

В дні 17. лютого 1931. року за сів на лаві обжалованих перед судом присяглих у Львові, б. посол Володимир Кохан. Акт обвинувачення говорить, що п. Кохан, як посол в часі минулої каденції в своїх промовах мав допуститися злочину державної зради. І так в промовах, в липні 1928 року в Раві Руській, в серпні 1928 в Карові та в вересні 1928 р. в Хлівчанах і Журівцях виголошених перед українською публікою накликав де нарід до збройного повстання проти Польщі, щоби відірвати південно-західні землі й утворити незалежну українську державу.

Крім цього оскаржений у своїх справоздавчих посольських вічах в Чесанові в 1928 році і в селах: Цішиці, Потиличі, Вербиці, Сільці та Боратині в 1929 році мав назвати положення укр.-го народу під Польщею неволею, закликати нарід до непослуху супроти влади, називати польську владу півголовками, які тиранізують український нарід, і наразити цим державну владу на посміховище і будити погорду до польської держави.

Рівно ж мав накликати п. Кохан український нарід до відбирання без викупу поміщицької землі а дідичів виганяти за Сян. Казав, що Польща забрала по бандитськи українські землі, зрабувала незалежність, а тепер польський уряд гнобить Українців, забирає з них податки на чужі ціли, на польську армію, польщить українські школи, кольонізує наші землі замикає товариства і т. д. Супроти цього каже акт обвинувачення, п. посол Кохан мав закликати до боротьби з «бандитською Польщею, бо надходить хвилина воскресання України» і «прийде пора, коли, ми з піднесеними головами помаруємо з Києва на Львів».

Всіми цими виступами й висказами провинився він супроти §§ 58 і 65 карного закону за що його й обвинувачується. Зізнання свідків можна поділи ти на дві засадничі групи. Одна це та що зізнавала згідно з актом обвинувачення, а в її склад входили різні поліційні урядовці, і по стерункові, друга це переважно наші соляне з сіл, в котрих п. Кохан мав віча. Всі вони твердять, що п. Кохан нічо протидержавного не говорив. Оборона в особах п. п. адвокатів, проф. Др. Старосольського Шухевича і Біляка виказала повну безпідставність акту обвинувачення що до головної зради з 58 § як теж виказала, що промови б. пос ла Кохана були такими, яких вимагають від нього його виборці і згідні з правом. По трьохденній розправі лава присяглих заперечила всі головні питання з оскарження п. Кохана. Признано тільки, що обжалований провинився проти 300 і 302 §§ супроти чого трибунал засудив п. Кохана на три місяці тяжкої тюрми. П. Кохан просидів у слідстві вже пять місяців, тому отже відбув присуджену кару і вийшов сейчас по розправі на волю.

Додаток Б

ІЗ СТАТТІ ГАЗЕТИ «ДІЛО» «НОВА ПАРТІЯ ЧИ НОВА ПОЛІТИЧНА СПЕКУЛЯЦІЯ НЕВДАЧНИКІВ?»

[про участь В. Кохана на установчому з'їзді
Української селянської партії]
[145, 1932, 13 квітня, с. 1]

...А тепер перейдімо конкретно до одної події, що сталася в останніх днях, на очах усіх, у Львові. Маємо на думці підготовчі збори до заснування «Української Селянської Партії». Ці збори відбулися 27 березня 1932 р. Вони були влаштовані дуже хитро. Насамперед відбулися загальні збори кооперативи «Нове Село», яке видає тижневик тієї самої назви, а щойно після них довірочна нарада в справі заснування нової «чисто селянської партії». Головним референтом на одних і других зборах був інж. Воробець. Цей п. інж. Воробець є одночасно редактором «Нового Села». Передтим був він директором званої в нас «Спілки Агрономів» яку викинув був не так то давно «Ревізійний Союз Українських Кооперативів» споміж своїх членів за численні не правильності в діловодстві та торговельних операціях.

У заініційованих п. Воробцем нарадах взяли участь запрошені туди селянські послы Гринь Тершаковець і Волод. Кохан. Оба мали на це дозвіл президії УНДО. Крім того були на нарадах і два члени УСРП селяни Остафійчук і Комишук. Всі вони виступили проти оснудвання цієї нової партії. Послы Тершаковець і Кохан гостро скритикували дуже штудерну й замотану програму партії, в якій нема мови про політичні прямудання українського народу та назвали цілу ту воробцівську імпрезу отаманщиною. Довідуємося, що на загальних зборах кооперативи «Нове Село» було 32-ох учасників, а на до бірочній нараді в справі заснування нової партії осталося після промов послів Тершаківця, Кохана та селянина Комишука тільки 14 учасників. Орган Українського Національно-Демократичного Обеднання «Свобода» пише про нараду таке: «Інж. Воробець виголосив реферат: «Чи потрібна нам Українська Селянська Партія?». Він доказував потребу заснування нової партії і представив її програму. Після реферату вивязалася довша дискусія. Перший промовляв посол Гринь Тершаковець. Він у довшій промові виказував недоцільність творення нової партії. Зокрема скритикував гостро програму партії, яка нічого не говорить про політичні діли партії і про стремління українського народу. Посол Кохан у ще гостріших словах виступив проти нової партії і назвав оснудання нової партії просто отаманщиною». Ще кількох дальших промовців-селян виступило проти нової партії. Всеж таки учасники довірочної наради у голосуванні постановили створити Українську Селянську Партію».

...По тій ухвалі ундівці і радикали опустили салю нарад, а новоселівні ухвалили програму партії. «Програма «Української Селянської Партії» нічим не ріжниться від програми партії, яку в Галичині заложили свого часу адв. Твердохліб, а на Волині послы з одинки Певний і товариші. В усіх тих програмах говориться багато про оборону селянських інтересів, а нема ні словечка про великий 40-мільоновий український нарід, яро його стремління та боротьбу за

здобуття політичних прав. А це ще не все. І інж. Воробець... і Певний вішають псів на українській інтелігенції і не лишають сухої нитки на діяльності українських культурноосвітніх товариств. Всі вони хочуть боронити українських селян перед українською інтелігенцією і визиском українських товариств. Інж. Воробець і його партія... не пустили ще виразно фарби та не відкрили ще всіх карт, до якого жолуба хочуть завести селян і тому вдалося їм притянути до себе невелику кількість збаламучених селян читачів «Нового Села»...

ІЗ СТАТТІ «В ОБОРОНІ УКРАЇНСЬКОЇ ЗЕМЛІ»

(Заява Українського Клубу, виголошена послом Волод. Коханом на пленарному засіданні сойму дня 17 лютого 1932 р. у справі законопроекту про надання землі воякам польської армії)

[145, 1932, 17 лютого, с. 2]

На тому місці друкували ми вже декларацію Українського Клубу в справі законопроекту про нову кольтонізацію, виголошену послом Луцьким Остапом на відповідній комісії сойму. Так само подавали ми на тому ж місці хід ди скусії над цим законопроектом на засіданні ко комісії. Тепер друкуємо чергову декларацію Українського Клубу, виголошену послом В. Коханом на пленарному засіданні сойму дня 17 лютого ц. р. Одначе цієї декларації не подаємо вже в цілости, бо пропускаємо з неї те, що вже було сказане на комісії.

Посол Кохан дослівно говорив: «...Яке становище заняв до нас уряд на комісії про те згадаю далі. Тепер зазначу лише, що прийняті на комісії численні внески референта, очевидно своєчасно узгіднені з урядом, додали законопроектів ще більше горячі. Тепер міністр рільництва вже не «може передати», а «передасть» на цілі кольтонізації законно необмежені в просторі лісні та земельні ужитки, що находяться в адміністрації державних лісів, а з цих останніх не тільки «зайві для державної господарки», але вже без ніяких обмежень, щоби вони були тільки придатними під осадництво.

Третя точка урядової пропозиції давала для військових осадників на етнографічних, виключно українських та білоруських землях незнаний досі нікому привілей, що давні наділи, які в будуччині земельні уряди визнають непригідними під рільну культуру, можна буде осадникам виміняти на кращі. Проект признавав крім того таким осадникам до 500 зол. кожному на кошти перенесення господарства. Для комісії цей привілей був неvistарчаючим. Вона ухвалила, що в такому нещастю осадника «міністрові земельної реформи прислугує крім того право цілко витого або частинного окреслення задовження дотичного осадника з державних фондів, зробленого (колиб і не зужитого) на наділи, які ви знані непригідними для їх ужитковання». На комісії устійнили, що 3 арт. законопроекту про ці нещасні землі, які нібито не надаються до управи, буде відноситися до тих військових осадників, які по думці закону з 17 грудня 1920 р. наслідком каригідного занедбування дарованої землі фактично її втратили і тільки з формальних причин мають мимо того ще претенсії до нових наділів.

На комісії стверджено також і те, що місцеве населення в поті чола від віків і без перерви господарило, господарить і буде господарити на своїх недарованих, але важко набутих грунтах у тих самих околицях і без кредитів та державних запомог, де для військових осадників, обдарованих землею і грішми та земля має бути визнана непридатною до рільної управи. У 4-ому артикулі законопроекту комісія додала вияснення, що в протиставленні до всіх інших рільників, які всюди і все мусять самі на бувати площі під церкви, школи, шкільні городи, народні доми та кооперативи, військовим осадникам держава має дарувати також і цю

землю, очевидно з запасу, призначеного на земельну реформу, тобто з природи річи для до повнення відвічних скарловатілих господарств місцевого населення. Арт. 5. законопроекту комісія змінила в то му напрямі, що земельні уряди не «можуть унормувати» зобов'язання військових осадників з титулу розрахунків за будинки, деревостани, горальні і т. п., на дарованій їм землі, але по просту «уморять». Щоби слушно підкреслити загально знану незразковість військово-осадницьких господарств, комісія заявила всупереч первісному проектіві закону за правом на їх винайм. Здається, що вже доволі прикладів, які характеризують докладно не тільки духа додаткових внесків комісії, але й самого закону...

Український Клуб зробив усе, щоби уряд і сейм пізнали мотиви безоглядного українського спротиву цьому, новому нещасному законопроектові, який уряд вніс до сойму зараз-же після своєї врочистої заяви з дня 16 січня 1932 р., в якій маніфестував перед цілим світом свою буцімто прихильність до господарських і культурних українських справ. За хвилию цей проект стане законом. Не маємо в тому напрямі ніяких ілюзій. Уряд зробив усе можливе, щоби самозрозумілу горяч проекту супроти нас на комісії ще більше скріпити і щоби законопроект ввести якнайскорше в життя. З уваги на всемогучість уряду в соймі не маємо на це ради. Одначе заявляємо ще раз, що цей закон є черговим колісцем у ланцюзі кольонізаційних законів, що відносяться виключно до воєвідств і повітів, заселених значною українською та білоруською більшістю; що цілий цей закон, зокрема арт. 1,3, 4,5, 7 і 8 не лише закріплюють знані вже з закону з 17 грудня 1920 р., але й вводять у життя нові привілеї, не пристосовува ні досі в державі супроти нікого поза військовим осадництвом; що на основі перепису населення з 1921 р. більшість усіх існуючих на Волині та Поліссі господарств – це господарства до 5 гектарів, тим більше невистарчаючі, що згідно з даними, устійненими державним пулавським інститутом, на Волині не вистарчають на примітивне життя працюючої селянської господарської родини навіть 15-гектарові господарства, а на Поліссі 20-тигектарові; що, коли б там було місце під кольонізацію, то воно не вистарчило б навіть на частинне відтяження інших перенаселених воєвідств з українською більшістю (Львів, Тернопіль, Станиславів), на яких вже поселено кільканацять тисяч кольоністів з корінно-польських воєвідств; що уряд дав досі військовим кольоністам стільки кредитів і за помог, що про щось подібне не можуть і мріяти відвічні господарі кольонізованих земель і що накінець доволі переїхатися по Волині та Поліссі, щоби переконатися, що для рільничої культури нове осадництво на Волині та Поліссі не внесло рішуче нічого позитивного і що на кінець фонд земельної реформи не повинен фінансувати військової кольонізації.

ІЗ СТАТТІ «ДОВІРОЧНА ПОЛІТИЧНА НАРАДА В ЗАВИШНІ»

[145, 1932, 25 червня, с. 4]

...Дня 26. травня ц. р. заходами місцевих членів УНДО була скликана довірочна нарада в справах організації, політики і господарства в Завшині пов. Сокаль. На нараду прибули від Повітового Народнього Комітету в Сокалі д-р Богдан Чайковський і посол Володимир Кохан. На салі нарад явилися найсвідоміші громадяни, які з увагою вислухали реферату посла Кохана і дуже влучного доповнення, яке дав д-р Б. Чайковський. Вкінці передсідник наради, місцевий парох о. Симко, нанизуючи до реферату, висказав свої спостереження про практичну працю на місцях. Зацікавлення будили господарські справи і коло них зосередилася дискусія, яку з огляду на пізну пору в ніч не можна було належно розвинути. Відспіванням національного гимну цю симпатичну і корисну нараду закінчено.

ПРАВА І ОBOB'ЯЗКИ ПРЕДСТАВНИКІВ СКЛАДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ КОМІТЕТУ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ (ВІДДІЛ ТОРОНТО)

[267, с. 87]

Комітет Українців Канади є нашою найвищою громадською установою, яка координує діяльність складових організацій, та є речником української громади в Торонті. За її працю відповідає не тільки президія але і делегати – представники складових організацій.

Представники складових організацій до Комітету Українців Канади, відділ Торонто, мають не тільки права, але і великі обов'язки супроти своєї організації, президії КУК та цілої української громади нашого міста.

ПРАВА ПРЕДСТАВНИКА

1. Кожний представник є речником своєї організації з правом голосу;
2. Представник має право подавати побажання, поради чи зауваги до праці президії;
3. Представник має право пропонувати кандидатів для вибору президії;
4. Представник має право кандидувати та бути обраним головою чи членом президії.

ОBOB'ЯЗКИ ПРЕДСТАВНИКА

1. Як член Комітету Українців Канади, представник повинен завжди задержувати всегромадський підхід до проблем нашого церковного, політичного та суспільно-громадського життя;
2. Представник є зобов'язаний бути присутнім на усіх сходах нашого відділу;
3. Представник є зобов'язаний звітувати своїй управі та членству про діяльність відділу та президії;
4. Представник є зобов'язаний брати активну участь у підготовці та в переведенні імпрез, які влаштовує відділ;
5. Обов'язком представника є теж в разі потреби присвятити бодай один день на місяць для помочі в канцелярії відділу;
6. Представник допильновує, щоб його організація вплачувала точно свою вкладку до відділу;
7. Представник є зобов'язаний збирати національний внесок до відділу;
8. Представник повинен створити підстави до найкращої співпраці його організації з президією та іншими складовими організаціями.

СТАТУТ КОМІТЕТУ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ, 1949 р. (Витяг)
[267, с. 102]

Завдання і цілі

1. Виступи перед урядом і громадянством Канади як авторитетного представництва українців Канади;
2. Координація участі українців Канади у розвитку громадських і державних установ та суспільного життя, опертого на принципи християнської цивілізації і демократії, за соціальну справедливість і свободу та за суверенність і незалежність народів;
3. Перед урядами та громадянством Канади виступати речником змагань української нації до державної незалежності на заселених нею землях Європи і зі становища канадійського громадянства давати їй моральну і матеріальну допомогу, спрямовану на її остаточне визволення з-під ворожих окупацій та до відбудови української суверенної соборної держави;
4. Утримування та зміцнення між складовими організаціями почуття взаємної поваги і толеранції, координація співпраці у спільних справах;
5. Планова розбудову українського життя в Канаді у всіх його напрямках.

Компетенція Конгресу

1. Оцінка трирічної діяльності КУК;
2. Схвалення напрямів діяльності КУК на наступних три роки;
3. Визначення фінансових основ для діяльності КУК;
4. Вибори Президії та Контрольної комісії КУК;
5. Зміни Статуту КУК.

**ВІДКРИТТЯ ПАМ'ЯТНИКА ТАРАСУ ШЕВЧЕНКУ
У ВІННІПЕЗІ (ПРОВІНЦІЯ МАНІТОБА, КАНАДА), 1961 р.**

[148, 1961, 25 липня, с. 1]

На фото (по центру): Прем'єр-міністр Канади **Джон Діфенбейкер**, митрополит греко-православної церкви **Іларіон Огієнко** та архієпископ **Максим Германюк**.

**ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «СВОБОДА»
ПРО СМЕРТЬ ВОЛОДИМИРА КОХАНА (1966 р.)**

[148, 1966, 17 червня, с. 2]

Несподівана смерть сл. п. Володимира Кохана, ексекутивного директора Комітету Українців Канади та видатного суспільно-громадського діяча, вибила нову велику прогалину в наших рядах, яку не легко, якщо взагалі можливо заповнити. Очевидно, що жива й активна суспільність переборює такі втрати, але вони все ж залишають по собі слід на довший час. Покійний Володимир Кохай добрі` прислужився своєму народові і своїй громаді. Він належав до тієї Генерації, яка після програних під час Першої світової війни визвольних змагань, створила в Західній Україні не менше «чудо», як його створили, наприклад, німці після програної Другої світової війни, піднісши свою Країну із суцільової руїни до буйного розквіту. Тільки про те українське «чудо», довершене в обставинах окупаційного гніту, постійних переслідувань, мало-хто говорить і мало-хто в світі про нього знає. Бож тільки «чудом» можна назвати загальний суспільний, культурний і, зокрема, економічний розвиток українського населення Галичини в тому періоді, саме завдяки таким працівникам та ентузіястам як покійний Володимир Кохан. Прикмети ентузіазму і наполегливості, сполучені з почуттям реалізму та відпопідальности, характеризували його працю, як характеризують працю кого генерації в Новому Світі. Це – чесноти, що роблять людяну повновартісною і цінною на кожному місці і в кожних` обставинах. І коли такої людини нагло не стало, по ній залишилася прогалина, яку не легко заповнити.